

ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ:

**«Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ.
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ
ΣΤΑΘΜΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΔΡΑΣΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ»**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ/ΑΜ:

Καλυβιώτη Ιωάννα/7800

Σπηλιοπούλου Καλλιόπη/8485

Φραγκάκη Πολυξένη/8686

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

κ. Γεωργίου Δήμητρα

Πάτρα Μάρτιος 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	8
1.1 Εννοιολογική προσέγγιση βασικών οικονομικών όρων	8
1.1.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.).....	8
1.1.2 Δημόσιο Χρέος.....	8
1.1.3 Δημόσιος Τομέας.....	8
1.1.4 Δημοσιονομικό Έλλειμμα	9
1.1.5 Δημοσιονομικό Πλεόνασμα	9
1.1.6 Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ / IMF)	9
1.1.7 Επιτοκιακό Περιθώριο (Spread).....	9
1.1.8 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ/ ECB)	10
1.1.9 Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ/ EFSF)	10
1.1.10 Ιδιωτικός Τομέας	10
1.1.11 Ισοζύγιο Πληρωμών	10
1.1.12 Οικονομία	11
1.1.13 Οικονομική Ιστορία.....	11
1.1.14 Χρήμα.....	12
1.2 Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας	12
1.3 Τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας οικονομίας.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	17
ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ .	17
2.1 Η περίοδος της φεουδαρχίας.....	17

2.2 Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα του 1821	20
2.3 Το αγροτικό ζήτημα	24
2.4 Η ελληνική οικονομία και η μεγάλη ύφεση του ύστερου 19 ^{ου} αιώνα.....	32
2.5 Από την οικονομική άνθηση στην κρίση του 1930	38
2.6 Τα οικονομικά την περίοδο της Κατοχής.....	48
2.7 Η μεταπολεμική περίοδος	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	60
ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΥΦΕΣΗ	60
3.1 Το ελληνικό δημόσιο χρέος διαχρονικά.....	60
3.2 Η διεύρυνση του δημόσιου τομέα.....	68
3.3 Η ένταξή μας στη ζώνη του ευρώ	70
3.3.1 Πλεονεκτήματα.....	72
3.3.2. Μειονεκτήματα.....	73
3.4. Η λαθρομετανάστευση.....	74
3.5 Η άνιση κατανομή του πλούτου.....	75
3.6 Η επένδυση σε στρατιωτικό εξοπλισμό	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	82
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΗΜΕΡΑ	82
4.1 Τουρισμός και ελληνική οικονομία	82
4.2 Ναυτιλία και εμπόριο- Τα δυνατά χαρτιά της Ελλάδας.....	86
4.3 Κοινωνική Πρόνοια και Περίθαλψη στην Ελλάδα	90
4.4 Δομή και λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού κλάδου	96
4.5 Κατάσταση του δημόσιου χρέους και εξελίξεις του σήμερα.....	97
4.5.1 Η ένταξη της Ελλάδας στο ΔΝΤ	98
4.5.2 Η Εξωτερική πολιτική	100
4.6 Ενδεχόμενοι κίνδυνοι και συνέπειες.....	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	105
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ	105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	109
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ	109
6.1. Σύγκριση μακροοικονομικών μεγεθών στις χώρες της ευρωζώνης.....	109
6.2 Το Δημόσιο χρέος στην Ευρώπη σήμερα	120
6.3 Σύγκριση των παραγόντων που οδήγησαν σε οικονομική κρίση μεταξύ Ελλάδας και άλλων Ευρωπαϊκών κρατών	122
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	127
ΠΙΘΑΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	127
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	131
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	131
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	134
Σημαντικές Ημερομηνίες Ελληνικής Οικονομίας(1822-2009).....	134
Απασχόληση.....	141
Επενδύσεις.....	143
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	144
Ελληνική	144
Ξένα.....	146
Διαδίκτυο.....	146
Περιοδικά-Εφημερίδες	148

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτή την πτυχιακή εργασία εξετάζεται η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας. Δίνεται έμφαση στις περιόδους που πέρασε η ελληνική οικονομία από την φεουδαρχία έως και σήμερα καθώς και στους σημαντικότερους παράγοντες που επηρέασαν την πορεία της. Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας γίνεται προσπάθεια να αναλυθούν όσο το δυνατόν καλύτερα οι συνέπειες κάθε παράγοντα ξεχωριστά, όπως επίσης και η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην ελληνική αλλά και στην παγκόσμια οικονομία. Τέλος, γίνονται πολλές συγκρίσεις ώστε να κατανοηθούν καλύτερα όλα τα μεγέθη που αναφέρονται καθώς και να βγουν πιο σωστά συμπεράσματα όσον αφορά την κατάσταση της οικονομίας της χώρας μας σε σχέση και με τις άλλες χώρες.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τον τελευταίο καιρό η Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα η οικονομία της μονοπωλεί τα φώτα της δημοσιότητας και το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης διεθνώς. Σε αυτή την εργασία αναλύουμε την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας από την περίοδο της φεουδαρχίας έως την σημερινή περίοδο κρίσης καθώς και τους παράγοντες που την επηρέασαν περισσότερο στην πάροδο των χρόνων αυτών και την οδήγησαν σε αυτό το σημείο. Γίνεται, επίσης, σύγκριση της ελληνικής με άλλες οικονομίες έτσι ώστε να βγάλουμε περισσότερα και πιο ασφαλή συμπεράσματα. Αναλυτικά, η δομή της πτυχιακής μας εργασίας είναι η παρακάτω:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε βασικούς οικονομικούς όρους όπως η οικονομία, το χρήμα, τα spreads, ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας, το ισοζύγιο πληρωμών κ.α. Επιπρόσθετα, κρίναμε σκόπιμο να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο και ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά τόσο της ελληνικής όσο και της παγκόσμιας οικονομίας γενικότερα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται εκτενέστερα οι σημαντικότεροι σταθμοί της ελληνικής οικονομίας. Αρχίζοντας από την περίοδο της φεουδαρχίας και τους τύπους οργάνωσης που αναπτύχθηκαν τότε, την ελληνική επανάσταση του 1821 που είχε τόσο κοινωνικές όσο και οικονομικές όψεις για τη χώρα μας. Συνεχίζουμε με το αγροτικό ζήτημα με τη μεταρρύθμιση του 1871 και τις επιπτώσεις των οικονομικών πολιτικών εκείνης της περιόδου. Ακολουθεί ανάλυση της ύφεσης στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, της άνθησης των αρχών του 20^{ου} αιώνα και της κρίσης του 1930. Το κεφάλαιο αυτό καταλήγει με αρκετές πληροφορίες τόσο για την πολύπαθη περίοδο της τριπλής κατοχής της Ελλάδας όσο και για την μεταπολεμική περίοδο που εκτείνεται μέχρι τη σημερινή κρίση της οικονομίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρουμε εκτενέστερα πέντε μακροοικονομικά μεγέθη όπως αυτά εξελίχθηκαν διαχρονικά στον ελλαδικό χώρο. Αυτά τα μεγέθη είναι η απασχόληση, η παραγωγή, ο πληθωρισμός, η ανεργία και οι επενδύσεις. Αναφερόμαστε σε αυτά βασιζόμενες σε στατιστικά στοιχεία, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο τι συμβαίνει τα τελευταία χρόνια.

Προχωρώντας, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι κυριότεροι παράγοντες που οδήγησαν την ελληνική οικονομία σε ύφεση. Τέτοιοι παράγοντες είναι το δημόσιο

χρέος, η διεύρυνση του δημόσιου τομέα, η άνιση κατανομή του πλούτου κλπ. Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην ανάλυση κάθε παράγοντα ξεχωριστά προκειμένου να δοθεί η καλύτερη δυνατή εικόνα για το πώς και πόσο επηρέασαν την ελληνική οικονομία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο δίνουμε έμφαση στην σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας αναλύοντας το πόσο επηρεάζουν και επηρεάζονται διάφοροι τομείς της οικονομίας μας, όπως ο τουρισμός, η ναυτιλία, ο τραπεζικός κλάδος κ.α. Επίσης, γίνεται αναφορά στην ένταξη της Ελλάδας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, λόγω της σημερινής κατάστασης του δημοσίου χρέους. Το τελευταίο κομμάτι αυτού του κεφαλαίου αποτελείται από τους ενδεχόμενους κινδύνους και συνέπειες που ενέχει η συγκεκριμένη κατάσταση της οικονομίας της χώρας μας.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό μέσα από πίνακες και συγκρίσεις που δείχνουν τις ομοιότητες και τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε χώρες παγκοσμίως, αλλά και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Στο έβδομο κεφάλαιο κάνουμε σύγκριση ανάμεσα στην ελληνική και άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες. Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου γίνεται σύγκριση σε βασικά οικονομικά μεγέθη, ενώ στο δεύτερο μέρος του γίνεται σύγκριση του δημόσιου χρέους στην Ευρώπη.

Στο όγδοο κεφάλαιο προτείνονται κάποιες λύσεις που θεωρούνται ότι είναι ικανές να λύσουν το πρόβλημα που αντιμετωπίζει αυτή την περίοδο η ελληνική οικονομία.

Τέλος, στο ένατο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα μας, βάσει των δεδομένων που συλλέχθηκαν για την ανάλυση των κεφαλαίων που προηγήθηκαν. Για την καλύτερη και πληρέστερη εικόνα της μελέτης μας, επιπλέον στοιχεία καταγράφονται στο παράρτημα της εργασίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση βασικών οικονομικών όρων

Ξεκινώντας την παρούσα εργασία θεωρήσαμε ότι καλό θα ήταν προτού προβούμε στην ανάλυση του κυρίως θέματος (δηλαδή ,της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας έως και σήμερα) να αναφερθούμε σε κάποιους βασικούς οικονομικούς όρους που θα συναντήσουμε σε όλη την έκταση της. Οι όροι αυτοί, παρατίθενται με αλφαβητική σειρά ακολούθως:

1.1.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)

Το Α.Ε.Π. εκφράζει την αξία α) όλων των τελικών υλικών αγαθών που προορίζονται για καταναλωτικούς σκοπούς , β) όλων των διαρκών υλικών αγαθών που προορίζονται για να καλύψουν καταναλωτικές ανάγκες, γ) όλων των διαρκών υλικών αγαθών που προορίζονται να επαναχρησιμοποιηθούν στην παραγωγική διαδικασία, είτε προς αντικατάσταση αυτών που εφθάρησαν είτε ως νέα υλικά αγαθά, για παραγωγικούς σκοπούς(κεφαλαιουχικός εξοπλισμός), δ) όλων των άυλων αγαθών , δηλαδή των υπηρεσιών που παρέχονται σε μια δεδομένη χρονική περίοδο¹

ή πιο απλά

το Α.Ε.Π. μετράει την αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μία οικονομία, σε δεδομένη χρονική περίοδο, συνήθως ένα έτος.

1.1.2 Δημόσιο Χρέος

Είναι το σύνολο της οφειλής σε χρηματικές μονάδες του ευρύτερου δημοσίου τομέα . Με την έννοια ευρύτερος δημόσιος τομέας θεωρούμε όλα τα επίπεδα δημόσιας διοίκησης (κυβέρνηση, περιφέρεια , δήμος κλπ.).

1.1.3 Δημόσιος Τομέας

Ο δημόσιος τομέας αποτελείται από φορείς όπως είναι η Κυβέρνηση, η Βουλή, τα ασφαλιστικά ταμεία, τα δημόσια νοσοκομεία, οι δήμοι, οι περιφέρειες κλπ. Οι φορείς

¹ Γεωργακόπουλος, Λιανός, Μπένος, Τσεκούρας, Χατζηπροκοπίου, Χρήστου, Εισαγωγή στην Πολιτική οικονομία, (Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου, 2002), σελ.292-293

αυτοί είναι συλλογικά όργανα και συνήθως επιδιώκουν στόχους και χρησιμοποιούν μέσα διαφορετικά από εκείνα των ιδιωτικών φορέων. Στόχος των δημόσιων φορέων είναι η προώθηση του κοινωνικού συμφέροντος, δηλ. του κοινωνικού συνόλου.²

1.1.4 Δημοσιονομικό Έλλειμμα

Ισούται με τις δαπάνες (G) μείον τους καθαρούς φόρους (T). Δηλαδή, ισχύει ότι:

$$\text{Δημοσιονομικό Έλλειμμα} = G - T$$

Πιο απλά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι όταν τα δημόσια έξοδα είναι μεγαλύτερα από τα δημόσια έσοδα, υπάρχει έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό.

1.1.5 Δημοσιονομικό Πλεόνασμα

Το δημοσιονομικό πλεόνασμα ισούται με τη θετική διαφορά των δημόσιων εσόδων μείον τα δημόσια έξοδα.

$$\text{Δημοσιονομικό πλεόνασμα} = \text{Έσοδα} - \text{Έξοδα} > 0$$

Δηλαδή, πλεόνασμα έχουμε όταν τα δημόσια έσοδα είναι μεγαλύτερα από τα δημόσια έξοδα.

1.1.6 Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ / IMF)

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), είναι ένας διεθνής οργανισμός ο οποίος επιβλέπει το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα παρακολουθώντας τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τα ισοζύγια πληρωμών, προσφέροντας οικονομική και τεχνική βοήθεια όταν του ζητηθεί. Κύριος σκοπός του εν λόγω οργανισμού είναι η προώθηση της διεθνούς νομισματικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών με ισόρροπη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου.

1.1.7 Επιτοκιακό Περιθώριο (Spread)

Το spread, που σημαίνει διασπορά, ή αλλιώς Επιτοκιακό Περιθώριο, είναι μια μονάδα μέτρησης που εκφράζει τη διαφορά (διασπορά) δύο τιμών ή δύο πραγμάτων. Όσον αφορά την οικονομία, με τον όρο spread εννοούμε τη διαφορά των τιμών των επιτοκίων δανεισμού μεταξύ δύο χωρών. Συνήθως η μία χώρα είναι αυτή που

² Θεόδωρος Γεωργακόπουλος, Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική (Αθήνα 2005: Εκδόσεις Ευγ. Μπένου)

εξετάζουμε και η άλλη μία χώρα με ισχυρή και σταθερή οικονομία. Ως μονάδα μέτρησης ορίζεται η μονάδα βάσης. Στην Ευρωζώνη η πιο σταθερή οικονομία είναι της Γερμανίας. Αναφερόμενοι στην Ελλάδα, με τον όρο spread εννοούμε κυρίως τη διαφορά της απόδοσης των ελληνικών από τα γερμανικά δεκαετή ομόλογα αναφοράς.

1.1.8 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ/ ECB)

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι η κεντρική τράπεζα για το ενιαίο νόμισμα της Ευρώπης, το ευρώ (€). Το βασικό μέλημα της ΕΚΤ είναι η διατήρηση της αγοραστικής δύναμης του ευρώ και επομένως, η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών στη ζώνη του ευρώ. Η ζώνη του ευρώ αποτελείται από τις 17 χώρες της ΕΕ που το έχουν υιοθετήσει, από το 1999 και ύστερα. Η έδρα της ΕΚΤ είναι στη Φρανκφούρτη με ημερομηνία ίδρυσης την 1^η Ιουνίου 1998.

1.1.9 Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ/ EFSF)

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας ή αλλιώς, EFSF, πρακτικά είναι μια εταιρεία ειδικού σκοπού με έδρα το Λουξεμβούργο, την οποία ίδρυσαν οι 16 χώρες που ανήκαν στην ευρώ-ζώνη τον Ιούνιο 2010. Σκοπός του EFSF είναι η διατήρηση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας της ευρωζώνης, μέσω της παροχής προσωρινής οικονομικής βοήθειας σε δοκιμαζόμενα μέλη της. Για την επίτευξη του σκοπού του, στον EFSF δόθηκε η δυνατότητα ευέλικτης έκδοσης ομολόγων και άλλων τίτλων, με την οικονομική εγγύηση των χωρών-μελών της ευρωζώνης.

1.1.10 Ιδιωτικός Τομέας

Στον ιδιωτικό τομέα συμπεριλαμβάνονται τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις. Τα μεν νοικοκυριά έχουν ως αντικειμενικό σκοπό την μεγιστοποίηση της ικανοποίησης τους, ενώ οι επιχειρήσεις την μεγιστοποίηση των κερδών τους.

1.1.11 Ισοζύγιο Πληρωμών

Στο βιβλίο «Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία» (σελ. 533) αναφέρεται ότι :

“Το Ισοζύγιο Πληρωμών περιλαμβάνει όλες τις οικονομικές συναλλαγές ανάμεσα στους κατοίκους μιας χώρας και στους κατοίκους των άλλων χωρών, στη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, συνήθως ενός έτους. Αφορά τον ειδικό λογαριασμό στον οποίο καταγράφονται το ύψος και η εξελικτική πορεία όλων των οικονομικών συναλλαγών που διατηρεί μια χώρα με άλλες χώρες του κόσμου. Σε

αυτό το ισοζύγιο καταγράφεται η εισροή και εκροή κεφαλαίων (εισπράξεων και πληρωμών σε συνάλλαγμα) και προς την εν λόγω χώρα κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου”.

Ενώ στο βιβλίο «Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις»³ (σελ. 96) ορίζεται ότι:

“Το Ισοζύγιο Πληρωμών είναι η στατιστική απεικόνιση των συναλλαγών μεταξύ των κατοίκων μιας χώρας με τους κατοίκους των άλλων χωρών, σε μια δεδομένη χρονική περίοδο, συνήθως το έτος, ανεξάρτητα από το νόμισμα (εγχώριο ή ξένο) στο οποίο διακανονίζονται”.

1.1.12 Οικονομία

Είναι το σύνολο των λελογισμένων και συστηματικών ενεργειών των ανθρώπων, που διαβιούν σε μία κοινωνία, προς εξεύρεση αγαθών για την ικανοποίηση των αναγκών τους.

1.1.13 Οικονομική Ιστορία

Δύο διαφορετικοί ορισμοί για την έννοια της επιστήμης της Οικονομικής Ιστορίας δίνονται πιο κάτω:

- Η Οικονομική Ιστορία, αποτελώντας μέρος της Γενικής Ιστορίας, ασχολείται ιδιαίτερα με την ανθρώπινη οικονομική δράση κατά την εξελικτική πορεία της ανθρωπότητας, περιγράφοντας στο χώρο και το χρόνο τους όρους (συνθήκες), κάτω από τους οποίους έζησαν και αναπτύχθηκαν οικονομικά οι λαοί και τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασαν στους όρους αυτούς.
- Η Οικονομική Ιστορία είναι η μελέτη της εξέλιξης των οικονομικών φαινομένων από μια ιστορική προοπτική. Η ανάλυση στην Οικονομική Ιστορία γίνεται χρησιμοποιώντας συνδυασμό στατιστικής μεθόδου, ιστορικής μεθόδου και την εφαρμογή της οικονομικής θεωρίας σε ιστορικές καταστάσεις. Το αντικείμενο περιλαμβάνει τομείς όπως η ιστορία της βιομηχανίας, η νομισματική ιστορία και μπορεί να παρουσιάζει με επικάλυψη τους τομείς όπως η κοινωνική ιστορία, η δημογραφία και η δημογραφική ιστορία.

³ Του καθηγητή Ιωάννη Χρηστίδη , (Πάτρα: Εκδόσεις ΔΚ 2006),σελ.95

1.1.14 Χρήμα

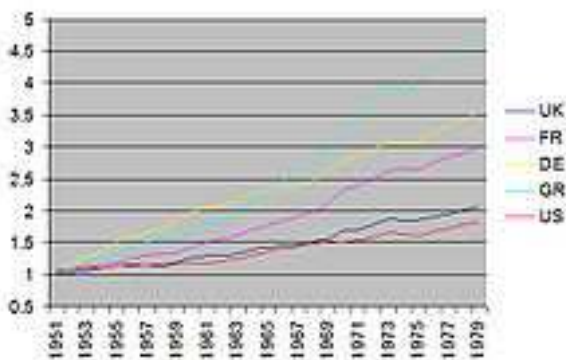
Χρήμα είναι το σύνολο των οικονομικών αξιών που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν σε καθημερινή βάση για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών και την αποπληρωμή δανείων.⁴

Ενώ σύμφωνα με το Friedman(1988):

Όταν λέμε «χρήμα» εννοούμε οτιδήποτε είναι γενικά αποδεκτό ως μέσο συναλλαγών.

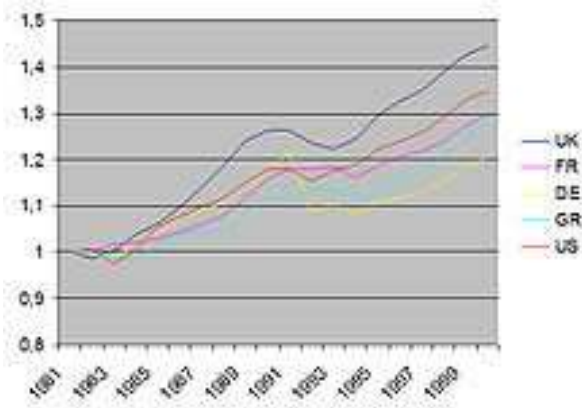
1.2 Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας

Η οικονομία της Ελλάδας ανήκει στην κατηγορία των ανεπτυγμένων του κόσμου. Είναι μια μικρή αλλά ανοιχτή οικονομία με σχετικά χαμηλή βιομηχανική βάση. Η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε ταχύτατα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο. Η συνεχής σύγκλιση με τις ανεπτυγμένες δυτικές χώρες όμως διακόπηκε κατά το 1980 για να ξαναρχίσει το 1995 περίπου. Στα γραφήματα που παρατίθενται πιο κάτω, υπάρχει μια ενδεικτική σύγκριση της ανάπτυξης στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες, με έτη βάσης το 1950 και 1980. Όπως φαίνεται και στα γραφήματα όταν η καμπύλη μιας χώρας είναι υψηλότερη από μιας άλλης πλουσιότερης έχουμε σύγκλιση, ενώ στην αντίθετη περίπτωση έχουμε απόκλιση. Βλέπει κανείς ότι το από το 1965 περίπου η Ελλάδα ξεπερνάει ακόμα και την Γερμανία σε ταχύτητα ανόδου.

Αύξηση ΑΕΠ 1950-1980 σε διάφορες χώρες. Πηγή: Penn World Tables

⁴ Ευτύχιος Σαρτζετάκης, *Εισαγωγή στη Μακροοικονομική*, Κεφ. 27 Το Νομισματικό σύστημα σελ. 1

Αύξηση ΑΕΠ 1980-2000 σε διάφορες χώρες. Πηγή: Penn World Tables

Αντίθετα μετά το 1980 η Ελλάδα μένει τελευταία, πίσω και από τις αρκετά πιο πλούσιες ΗΠΑ. Η κατάσταση βελτιώνεται λίγο το 1989 και ακόμα περισσότερο τη διετία 1995-1996. Σήμερα το ελληνικό ΑΕΠ κατά κεφαλήν σε μονάδες αγοραστικής δύναμης βρίσκεται περίπου στο 98% του μέσου όρου της ΕΕ25 με ανοδικές τάσεις.

Την 1 Ιανουαρίου 2002 η Ελλάδα, και οι άλλες έντεκα τότε χώρες της ευρωζώνης απέκτησαν κοινό νόμισμα, το ευρώ. Η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ έγινε το 2001 μετά την επιτυχή πορεία σύγκλισης των δημοσιονομικών μεγεθών και την ικανοποίηση κατά τη διάρκεια του 2000 των (τεσσάρων από τα πέντε) κριτηρίων της συνθήκης του Μάαστριχτ (πληθωρισμός, έλλειμμα γενικής κυβέρνησης, δημόσιο χρέος, μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών, μακροπρόθεσμο επιτόκιο δανεισμού). Το ακαθάριστο προϊόν συνέχισε να αυξάνεται με ρυθμούς άνω του ευρωπαϊκού μέσου όρου, εν μέρει λόγω των επενδύσεων σε υποδομές σχετιζόμενες με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, αλλά και λόγω της ευκολίας πρόσβασης σε πιστώσεις για καταναλωτικές δαπάνες. Ωστόσο, η Ελλάδα από το 2001 έως και το 2005 βρέθηκε να παραβιάζει το κριτήριο για έλλειμμα κάτω από 3% του Συμφώνου Σταθερότητας⁵ (το οποίο έχει σκοπό να διασφαλίζει ότι τα κράτη μετά την ένταξη στην ευρωζώνη και την ικανοποίηση των κριτηρίων του Μάαστριχτ, συνεχίζουν να τα τηρούν). Από τα τέλη του 2009 και αρχές 2010, εξαιτίας

⁵ Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) είναι ένα κανονιστικό πλαίσιο για τον συντονισμό των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών των χωρών που συμμετέχουν στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Σκοπός του είναι να διασφαλίζει την ευρωστία των δημοσίων οικονομικών, απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία της ΟΝΕ.

συνδυασμού διεθνών (οικονομική κρίση) και τοπικών (ανεξέλεγκτες δαπάνες κατά την περίοδο μέχρι τις εκλογές του 2009) παραγόντων η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, καθώς έχει το δεύτερο μεγαλύτερο ετήσιο έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού και το δεύτερο μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι κύριοι μεγάλοι κλάδοι της Ελληνικής οικονομίας είναι ο τουρισμός, η ναυτιλία, η βιομηχανική παραγωγή τροφίμων και η επεξεργασία καπνού, η υφαντουργία, τα χημικά, τα προϊόντα μετάλλου, η μεταλλευτική και η μονάδες διύλισης πετρελαίου.

Το 2009, η Ελλάδα την δεύτερη χαμηλότερη κατάταξη στην ΕΕ σύμφωνα με τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας (μετά την Πολωνία), ενώ κατατάσσεται 81η παγκοσμίως⁶. Η χώρα υποφέρει από υψηλά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς και χαμηλή ανταγωνιστικότητα συγκριτικά με τους Ευρωπαίους εταίρους της.

Λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας γύρισε σε αρνητικό πρόσημο το 2009, για πρώτη φορά από το 1993⁷. Μια ένδειξη της τάσης υπερχρέωσης τα περασμένα χρόνια είναι το γεγονός ότι η αναλογία ιδιωτικών δανείων προς καταθέσεις ξεπέρασε τις 100 μονάδες (αναλογία δηλαδή μεγαλύτερη του 1 προς 1) κατά την διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του έτους 2007.

Μέχρι το τέλος του 2009, ως αποτέλεσμα του συνδυασμού της διεθνούς οικονομικής κρίσης και εσωτερικών παραγόντων (ανεξέλεγκτης σπατάλης λίγο πριν τις εκλογές του Οκτωβρίου 2009), η Ελληνική οικονομία αντιμετώπισε την πιο σοβαρή της κρίση από το 1993, με το υψηλότερο δημόσιο έλλειμμα (αν και κοντά σε αυτό της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου) καθώς και το δεύτερο υψηλότερο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ. Το δημόσιο έλλειμμα του 2009 έφτασε στο 15,4% του ΑΕΠ. Αυτό, και τα αυξανόμενα επίπεδα χρέους (στο 127,1% του ΑΕΠ το 2009) οδήγησαν σε υψηλό κόστος δανεισμού, που προκάλεσε μια σοβαρή οικονομική

⁶ **Ιστότοπος:** <http://www.heritage.org/Index/Ranking.aspx>

⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Economic Forecast – Spring 2009

κρίση. Η Ελλάδα προσπαθεί να καλύψει το υπερβολικό δημόσιο έλλειμμα της στα ίχνη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης⁸.

Το εργατικό δυναμικό της Ελλάδος φτάνει συνολικά τα 4,9 εκατομμύρια, και είναι το δεύτερο πιο σκληρά εργαζόμενο ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, μετά την Νότιο Κορέα. Το Κέντρο Ανάπτυξης του Γκρόνινγκεν δημοσίευσε μια έρευνα που αποκάλυπτε ότι μεταξύ του 1995 και του 2005, η Ελλάδα ήταν η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό ωρών εργασίας ανά εργαζόμενο ανάμεσα στα Ευρωπαϊκά έθνη. Οι Έλληνες εργάστηκαν κατά μέσον όρο 1.900 ώρες ανά έτος, ακολουθούμενοι από τους Ισπανούς (με μέσο όρο 1.800 ώρες ανά έτος)⁹.

1.3 Τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας οικονομίας

Παγκοσμιοποίηση είναι η αυτονόμηση όλων εκείνων των παραμέτρων (οικονομία, επικοινωνία κλπ.) οι οποίες μέχρι πρόσφατα (μερικές δεκαετίες) επεδίωκαν να έχουν σύνορα μέσα σε ένα κράτος - προστάτη. Παράμετροι που τείνουν να ελευθερώνονται και να διαχέονται, ακολουθώντας την παγκοσμιοποίηση, είναι το εμπόριο, η κοινωνική δομή, η τεχνολογία, η κουλτούρα, το πολιτικό σύστημα, η γνώση κλπ. Ο όρος συχνά χρησιμοποιείται στην επιχειρηματολογία για την ανάγκη μιας νέας καθολικού τύπου ηγεμονίας στον κόσμο. Ο όρος χρησιμοποιείται

⁸ **Ιστότοπος:** <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/story/2010/02/09/ST2010020904032.html?hpid=topnews>

⁹ Εφημερίδα «Εθνος» τις 6/1/2009.

Ιστότοπος: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22733&subid=2&pubid=1114536&tag=8784>

τουλάχιστον από το 1944 και ο πρώτος που τον χρησιμοποίησε σε οικονομικό πλαίσιο ήταν ο Theodore Levitt¹⁰.

Η παγκοσμιοποίηση/διεθνοποίηση ταυτίζεται με διάφορες τάσεις οι οποίες έκαναν την εμφάνισή τους ή ενισχύθηκαν σημαντικά μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτές περιλαμβάνουν την αυξημένη διεθνή κινητικότητα αγαθών, χρημάτων, πληροφοριών και ανθρώπων, καθώς και την ανάπτυξη της τεχνολογίας, των οργανισμών, των νομικών συστημάτων και των υποδομών που συνέβαλαν σε αυτή την κινητικότητα. Όμως αμφισβητείται το κατά πόσο αυτές οι τάσεις υπάρχουν πραγματικά. Με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης επιτυγχάνονται τα εξής:

- ❖ Περισσότερες διεθνείς πολιτισμικές ανταλλαγές
- ❖ Ενίσχυση της πολυπολιτισμικότητας μέσω της εξαγωγής κουλτούρας, αν και συχνά αυτό καταλήγει σε υβριδοποίηση ή αφομοίωση (π.χ. δυτικοποίηση)
- ❖ Περισσότερα ταξίδια και τουρισμός σε χώρες του εξωτερικού
- ❖ Αυξημένη μετανάστευση, περιλαμβανομένης της παράνομης μετανάστευσης
- ❖ Εξαγωγή τοπικών καταναλωτικών αγαθών (π.χ. τρόφιμα) σε άλλες χώρες (τα οποία συχνά προσαρμόζονται στην κουλτούρα όπου εισάγονται)
- ❖ Παγκόσμιες μόδες και παγκόσμια μαζική κουλτούρα (π.χ. Πόκεμον, Sudoku, ιστολόγιο)
- ❖ Διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις (π.χ. Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου, Ολυμπιακοί Αγώνες)
- ❖ Δημιουργία παγκόσμιων αξιών
- ❖ Ανάπτυξη παγκόσμιας υποδομής τηλεπικοινωνιών και μεγαλύτερη διασυνοριακή ροή δεδομένων, με χρήση του Διαδικτύου, δορυφόρων επικοινωνίας, υποβρύχιων συρμάτων με οπτικές ίνες, και κινητής τηλεφωνίας
- ❖ Αύξηση του αριθμού προτύπων που εφαρμόζονται διεθνώς (π.χ. πνευματική ιδιοκτησία, ευρεσιτεχνία)

¹⁰ Levitt, Theodore. Παγκοσμιοποίηση των Αγορών (*Globalization of markets*), Harvard Business Review, 1983

- ❖ Δημιουργία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να αναδείξει τις κυριότερες οικονομικές εξελίξεις που συντελέστηκαν στην Ελλάδα από το Μεσαίωνα μέχρι και σήμερα καθώς επίσης και τις αλλαγές που αυτές επέφεραν στην ελληνική πραγματικότητα. Κάποια από τα θέματα τα οποία θα μας απασχολήσουν είναι οι οικονομικές συνθήκες στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της φεουδαρχίας, ο κοινωνικό-οικονομικός χαρακτήρας της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, η ανάδυση του νέου Ελληνικού Κράτους και οι οικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν καθώς επίσης και το αγροτικό ζήτημα. Στη συνέχεια, θα ασχοληθούμε με την οικονομική ανάπτυξη και την παρατεταμένη οικονομική ύφεση στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τις επιπτώσεις της στην ελληνική οικονομία καθώς επίσης και την μετάβαση από την οικονομική άνθηση στην οικονομική κρίση του 1930. Δε θα παραλείψουμε βεβαίως να αναφέρουμε την πολύ σημαντική περίοδο της ελληνικής οικονομικής ιστορίας που αφορά την Κατοχή στις αρχές της δεκαετίας του '40. Το τελευταίο τμήμα του κεφαλαίου (που είναι και το μεγαλύτερο σε έκταση) πραγματεύεται τα όσα συνέβησαν στη μεταπολεμική περίοδο συμπεριλαμβανομένων και των σημερινών επικρατουσών συνθηκών στο ελληνικό οικονομικό σκηνικό.

2.1 Η περίοδος της φεουδαρχίας

Η περίοδος της φεουδαρχίας ορίζεται χρονικά στο Μεσαίωνα, υπάρχουν ωστόσο ενδείξεις ύπαρξης του συγκεκριμένου πολιτικοοικονομικού συστήματος και στα αρχαία χρόνια.

Αναλύοντας αρχικά την οικονομική ζωή στην επαρχία συναντούμε ως βασική οικονομική μονάδα το *φέουδο* ή *τιμάριο* (manorial estate), δηλαδή μια μεγάλη έκταση

γης που αποτελούσε ιδιοκτησία του γαιοκτήμονα. Η έννοια της ιδιοκτησίας κατείχε, στη συγκεκριμένη περίοδο, ευρύτερο νόημα απ' ό τι σήμερα. Ο γαιοκτήμονας είχε υπό την κατοχή του όχι μόνο τη γη αλλά και αυτούς που τη δούλευαν, δηλαδή τους δουλοπάροικους μαζί με τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν. Ταυτόχρονα, ο φεουδάρχης λειτουργούσε και σαν δικαστής, δύναμη καταστολής, διοικητική αρχή κλπ. Το χαρακτηριστικό της κοινωνικής ζωής ήταν ότι ο καθένας ήταν υπηρέτης κάποιου ανώτερου του. Ο τυπικός γαιοκτήμονα της εποχής εκείνης εκτός από τη γη (που την καλλιεργούσαν οι δουλοπάροικοι) είχε στην ιδιοκτησία του τον πύργο, όπου μπορούσε αυτός και οι υπήκοοί του να αμυνθούν από εξωτερικές επιθέσεις. Επίσης κατείχε (ο γαιοκτήμονας) εργαστήρια, τα οποία μπορούσαν να χρησιμοποιούν και οι δουλοπάροικοι. Τα φέουδα ήταν άνισα σε έκταση και οι ευγενείς ονομάζονταν δούκες, μαρκήσιοι, κόμητες και βαρόνοι. Οι ευγενείς ασχολούνταν κυρίως με τον πόλεμο, τις μοναρχίες και το κυνήγι. Κάποια από τα καθήκοντα των δουλοπάροικων μεταξύ άλλων ήταν:

- Η καλλιέργεια του κλήρου που του δόθηκε.
- Η καλλιέργεια των κτημάτων του γαιοκτήμονα.
- Η δουλειά στα εργαστήρια του γαιοκτήμονα
- Η καταβολή στο γαιοκτήμονα ποσότητας από το παραγόμενο προϊόν του και τέλος,
- Η καταβολή των φόρων που του αναλογούσαν.

Αντίθετα, η ζωή στις πόλεις είχε ένα εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα καθώς οι άνθρωποι προοδευτικά απέκτησαν πολλές ελευθερίες, με άλλα λόγια έχουμε αντικατάσταση των αρχαίων παραδόσεων με νομοθεσία που επιβαλλόταν με ενέργειες των εμπόρων. Κύρια μορφή παραγωγικής και εμπορικής δραστηριότητας ήταν ο θεσμός των *συντεχνιών*. Οι συντεχνίες (guild) είχαν ρωμαϊκές και βυζαντινές καταβολές. Εάν κανείς ήθελε να παράγει ή να πουλήσει κάποιο αγαθό ή υπηρεσία ήταν υποχρεωμένος να ανήκει σαν μέλος στην αντίστοιχη συντεχνία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι συντεχνίες εκείνης της εποχής αποτελούσαν ένα είδος σύγχρονου συνδικάτου. Βασικοί παράγοντες σε κάθε μια από τις συντεχνίες ήταν οι *αρχιμάστορες* (guildmasters) οι οποίοι είχαν στην κατοχή τους τα δικά τους εργαστήρια. Τα πρόσωπα αυτά μέσω θεσμοθετημένων κανόνων εξέλεξαν διοικήσεις και όριζαν τις συμπεριφορές των μελών της συντεχνίας τους. Κάθε αρχιμάστορας είχε

υπό την επίβλεψή τους *ημερομίσθιους* (journeymen), ενώ κάθε ημερομίσθιος με τη σειρά του, είχε περίπου έξι (6) *βοηθούς* μαθητευόμενους (apprentices) που ήταν συνήθως πολύ νεαρής ηλικίας (10-12 ετών). Κάθε μέλος μιας συντεχνίας όφειλε να κάνει ορισμένες φιλανθρωπίες και να ακολουθεί τον συγκεκριμένο ενδυματολογικό κώδικα¹¹ που προβλεπόταν. Αν κάποιος παρέκκλινε από τα οριζόμενα κάθε φορά πρότυπα συμπεριφοράς και από τους κανόνες λειτουργίας ερχόταν αντιμέτωπος με χρηματικά πρόστιμα και άλλες σωφρονιστικές παρεμβάσεις. Παρά τις ομοιότητες που μπορεί να παρουσιάζουν οι συντεχνίες της εποχής εκείνης με τις σημερινές επιχειρήσεις η βασική διαφορά τους έγκειται στην επίτευξη του αντικειμενικού στόχου, που στις μεν συντεχνίες ήταν η εξασφάλιση ενός ορισμένου βιοτικού επιπέδου στις δε επιχειρήσεις η επιδίωξη του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους.

Από πολλούς θεωρείται πως η περίοδος της φεουδαρχίας είναι μια περίοδος στασιμότητας και χαμηλής τεχνολογικής ανάπτυξης. Το στοιχείο αυτό έρχεται σε αντίθεση με την πρώτη δειλή ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνολογικών μεταβολών που οδήγησαν σε μια αισθητή άνοδο της παραγωγικότητας (όπως για παράδειγμα, το άροτρο που οδήγησε σε επαναστατικές, για την εποχή εκείνη, μεταβολές στη γεωργία και την αγροτική παραγωγή εν γένει). Παρόλα αυτά, η κρίση στο φεουδαρχικό σύστημα δεν άργησε να έρθει όπου σύμφωνα με τον Pirenne¹², η βασική αιτία κρίσης του συστήματος αυτού κατά τον ύστερο Μεσαίωνα θα πρέπει να αναζητηθεί στην εμπορική αναγέννηση που σημειώθηκε από τον 11^ο αιώνα, με επίκεντρο την κεντρική και βόρεια Ιταλία και τη Φλάνδρα. Η επικράτηση των ιταλών εμπόρων στο εμπόριο μακρινών αποστάσεων και η εδραίωσή τους, κυρίως μετά την πρώτη Σταυροφορία (1095-1099), στη Μεσόγειο και την Ανατολή αποτελούν σημείο σταθμό για τις μεταγενέστερες εξελίξεις στην Ευρώπη.

¹¹ Βλ. σημερινό dress code.

¹² Henri Pirenne, *Les villes du Moyen Age*, (Βρυξέλλες, 1927).

2.2 Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα του 1821

Μια από τις σημαντικότερες περιόδους στην ιστορία της Ελλάδας είναι και η Επανάσταση του 1821. Είναι, λοιπόν, καίριας σημασίας και η ανάλυση των οικονομικών της χώρας τα χρόνια αυτά.

Πριν την επανάσταση

Λίγα χρόνια(περίπου 50-60) πριν την έναρξη της επανάστασης η υπόδουλη ελληνική κοινωνία ανέπτυξε κυρίως το εμπόριο και την ναυτιλία καθώς η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή(1774) αλλά και η Γαλλική Επανάσταση(1789) της έδωσαν μεγάλη ώθηση. Έτσι οι Έλληνες ναυτικοί κατάφεραν να αποκομίσουν μεγάλα κέρδη και πολεμική εμπειρία, η οποία θα τους ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη τα επόμενα χρόνια. Συγχρόνως, σύμφωνα με ιστορικές πηγές η υφαντουργία και η βιοτεχνία(κυρίως στην περιοχή της Θεσσαλονίκης) είχαν εξίσου μια σημαντική ανάπτυξη. Τα κύρια εμπορικά κέντρα αποτελούσαν η Κωνσταντινούπολη, η Θεσσαλονίκη και η Σμύρνη.

Περιοχές στις οποίες κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο θεωρούνταν, εκείνη την περίοδο, από τις πιο ανεπτυγμένες οικονομικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αν και εξακολουθούσαν να τελούν υπό την οθωμανική κυριαρχία αλλά και την επικράτηση των ιδιότυπων φεουδαρχικών σχέσεων. Αυτές οι φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής μπορούν να χαρακτηριστούν ως τροχοπέδη της οικονομικής ανάπτυξης, μιας και υπάρχει έλλειψη προστασίας των τοπικών παραγωγών από τον διεθνή ανταγωνισμό καθώς επίσης υπάρχει βαριά και αυθαίρετη φορολογία η οποία αποθαρρύνει την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Το βασικό χαρακτηριστικό της λειτουργίας της αγοράς τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν ότι έτεινε να γίνει κεφαλαιοκρατική. Οι ανταλλαγές που πραγματοποιούνταν ήταν χρηματικές σε όλα τα

εμπορευματικά επίπεδα καθώς επίσης και η αγορά ήταν εξαρτημένη από το γενικό πλαίσιο και τον κύριο χαρακτήρα της διεξαγωγής του εμπορίου.

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

Τα πράγματα στην πορεία ήταν διαφορετικά. Η Επανάσταση ξεκίνησε και η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας άρχισε να αλλάζει. Στους πρώτους μήνες της τα έσοδα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν από την ενθουσιώδη προσφορά όλων ή των περισσότερων που μετείχαν στον αγώνα καθώς λειτουργούσε η επαναστατική ηθική της αυτοθυσίας. Η πηγή, όμως, αυτή δεν ήταν ανεξάντλητη και έτσι χρειάστηκε η επέμβαση της κεντρικής εξουσίας, η οποία ίδρυσε τις τοπικές εφορίες. Τα έσοδα που χρειαζόταν η κεντρική εξουσία για την διατήρηση των επαναστατικών δυνάμεων μπορούσε να τα αντλήσει από:

- Τον άμεσο φόρο της δεκάτης
- Τα πολεμικά λάφυρα και τις λείες του πολέμου
- Την περιουσία των Τούρκων και του τουρκικού δημοσίου, κυρίως την ακίνητη («εθνικές γαίες» ή «εθνικά κτήματα»)
- Τα δάνεια εσωτερικά (με ομολογίες) αλλά και εξωτερικά
- Τις ενισχύσεις των φιλελληνικών κοιμημάτων σε χρήματα ή εφόδια και
- Τις έκτακτες εισφορές και τους εράνους, κυρίως στα κρίσιμα χρόνια της Επανάστασης

Όσον αφορά τα πολιτικά της Επανάστασης, για την καλύτερη διεξαγωγή του Αγώνα της ελληνικής κοινωνίας κρίθηκε αναγκαίο να συγκροτηθεί εξουσία η οποία θα είχε ως στόχο την στρατολόγηση δυνάμεων, την συντήρησή τους και τον σχεδιασμό των επιχειρήσεων. Για το λόγο αυτό ιδρύθηκαν τρεις περιφερειακές Γερουσίες με πρώτη την Πελοποννησιακή και ακολούθως αυτές της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος και της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος ή αλλιώς Άρειος Πάγος. Για τις παραπάνω αποφάσεις συγκαλούσαν εθνικές συνελεύσεις, πιο γνωστές ως Εθνοσυνελεύσεις, σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Κάποια από τα κυριότερα γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν σε αυτές τις εθνοσυνελεύσεις παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα:

ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ	ΕΤΟΣ	ΠΟΛΗ	ΣΥΝΤΑΓΜΑ	ΑΛΛΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
A	1821	Αρχ. Επίδαυρος	Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος	Διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, ορισμός της ελληνικής σημαίας ως εθνικό σύμβολο
B	1823	Άστρος	Νόμος της Επιδαύρου	Κατάργηση των Γερουσιών, κατάργηση του τίτλου Αρχιστράτηγου από τον Κολοκοτρώνη
Γ	1827	Τροιζήνα	Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος	Διορισμός Διοικητικής επιτροπής της Ελλάδος, εκλογή Καποδίστρια ως τον πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας
Δ	1829	Άργος	--	Αποδοχή της πολιτικής του Καποδίστρια, σύσταση Γερουσίας
E ¹³	1832	Ναύπλιο	Ηγεμονικό Σύνταγμα	Το σύνταγμα δεν εφαρμόστηκε

¹³ Αναφέρεται και ως εθνοσυνέλευση του Άργους 1832.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, στην Γ' εθνοσυνέλευση εκλέχθηκε ως πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας ο Ι. Καποδίστριας, ο οποίος βρήκε την οικονομία της χώρας σε κατάσταση αποσύνθεσης, τις κοινωνικές ανάγκες τεράστιες, τον πόλεμο να συνεχίζεται καταστρεπτικός και τις Δυνάμεις απρόθυμες να του χορηγήσουν δάνεια. Κατάφερε όμως μέσα από κάποια μέτρα, όπως η οικονομία στη διοίκηση, η μικρή αύξηση των εσόδων και οι εισφορές από Έλληνες και φιλέλληνες του εξωτερικού, να ανορθώσει τα οικονομικά του κράτους και να προχωρήσει στην αναστήλωση των ερειπίων. Η σημασία που έδινε στα οικονομικά φαινόταν επίσης από την ίδρυση του πιστωτικού ιδρύματος, δηλαδή της «Εθνικής χρηματιστικής Τραπέζης», και την κοπή νομίσματος, του φοίνικα, για να αντικαταστήσει τα ποικίλα νομίσματα που κυκλοφορούσαν τότε. Ωστόσο η αντιπολίτευση τον κατηγορήσε καθώς δεν έκανε διανομή των εθνικών γαιών. Τέλος, αναφορές δείχνουν πως μετά την δολοφονία του Καποδίστρια επικράτησε περίοδος αναρχίας και εμφυλίου πολέμου. Έτσι το νέο κράτος που δημιουργήθηκε είχε σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Αυτό το νέο κράτος ιδρύθηκε στις 5 Μαΐου 1832 με συνθήκη ανάμεσα στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Ρωσία και την Βαυαρία.¹⁴

Μετά την Επανάσταση και εποχή του Όθωνα¹⁵

Μετά την δολοφονία του Ι. Καποδίστρια οι 3 προστάτιδες δυνάμεις επέβαλαν στο νέο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος την απόλυτη μοναρχία με τον πρίγκιπα της Βαυαρίας Όθωνα τον Α'. Οι Έλληνες υπουργοί της κυβέρνησης δεν είχαν ουσιαστική δύναμη καθώς την εξουσία ασκούσε το τριμελές Συμβούλιο Αντιβασιλείας. Την

¹⁴ Η εξαρτημένη φύση του νέου κράτους φαίνεται και από το γεγονός ότι οι Έλληνες δεν συμμετείχαν στην υπογραφή της συνθήκης αυτής.

¹⁵ Έτη 1833-1862

περίοδο αυτή δημιουργούνται θεσμοί και νομικό πλαίσιο σύμφωνα με το πρότυπο της Γερμανίας. Ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα είναι και η θεσμοθέτηση του Ελεγκτικού Συνεδρίου που είχε ως στόχο τον έλεγχο των οικονομικών του κράτους. Επίσης, έχουμε την ίδρυση της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, του Συμβουλίου της Επικρατείας(1835) και του Πανεπιστημίου Αθηνών(1837).

Όσον αφορά τα οικονομικά, η αντιβασιλεία επέβαλε αυστηρή φορολογία στους ήδη εξαθλιωμένους, από τον επαναστατικό αγώνα, Έλληνες. Οι 2 κύριοι φόροι που θεσμοθετήθηκαν και ξεπερνούσαν το 25% ήταν ο φόρος της δεκάτης στην αγροτική παραγωγή και η επικαρπία στα εθνικά κτήματα. Επιπλέον, υπήρχε φόρος 6% στις εισαγωγές και 10% στις εξαγωγές. Οι περισσότεροι από αυτούς τους φόρους εισπράττονταν σε είδος και αυτό συνήθως το αναλάμβαναν ιδιώτες¹⁶. Παρά, όμως, την υψηλή φορολογία η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μεγάλα και χρόνια ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού.

2.3 Το αγροτικό ζήτημα

Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα συνδέεται με ορισμένες κρίσιμες πτυχές της σύγχρονης ιστορίας μας. Κύριες εκδηλώσεις του, μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, ήταν το θέμα της ιδιοκτησίας της γης, παράλληλα με την κρίση στους δύο πιο εμπορευματοποιημένους κλάδους της ελληνικής γεωργίας, τη σταφίδα και τον καπνό. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα αναλύσουμε το ιδιοκτησιακό καθεστώς της γης που ίσχυε κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας καθώς και για την περίοδο που ακολουθεί της ανακήρυξης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Θα μελετήσουμε το νομικό πλαίσιο που αφορούσε το ιδιοκτησιακό καθεστώς και τη Μεταρρύθμιση του 1871 και τις αλλαγές που επέφερε στην παραγωγή και τη γεωργία. Η νέα φορολογική πολιτική του Τρικούπη και οι επιπτώσεις της, η αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο που ρύθμιζε την ιδιοκτησία της γης, η προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος

¹⁶ Κυρίως μεγαλογαιοκτήμονες και τοκογλύφοι

καθώς επίσης η άνοδος και η πτώση της σταφιδικής οικονομίας είναι από τις σημαντικότερες πτυχές που άπτονται του αγροτικού ζητήματος.

Τι είναι όμως το αγροτικό ζήτημα; Σύμφωνα με το Γιάννη Κορδάτο¹⁷ :

«Λέγοντας αγροτικόν ζήτημα κατά την σύγχρονον εποχήν του κεφαλαιοκρατικού ιμπεριαλισμού δεν εννοούμε τας διαφόρους εδαφομεταρρυθμιστικάς θεωρίας των αστών των συγγραφέων, αλλά το σύνολον των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων της υπαίθρου χώρας, τα οποία πηγάζουν από την τοιαύτην ή τοιαύτην μορφήν της αγροτικής ιδιοκτησίας».

Ένας πιο σύγχρονος ορισμός θεωρεί ότι το αγροτικό ζήτημα έγκειται στο πρόβλημα της δίκαιης κατανομής της αγροτικής ιδιοκτησίας. Αιτία αποτελεί η συγκέντρωση του μεγαλύτερου μέρους των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στα χέρια λίγων, με αποτέλεσμα οι πολλοί να πέφτουν θύμα εκμετάλλευσης, ή εξάρτησης από αυτούς.

Η ατομική ιδιοκτησία της γης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του καπιταλισμού¹⁸. Χωρίς την ατομική ιδιοκτησία εκλείπει το βασικό κίνητρο που καθοδηγεί την ανθρώπινη συμπεριφορά, δηλαδή η επιθυμία βελτίωσης (desire of bettering) , σύμφωνα με το Smith, ή αυτοεπέκταση αξίας (self expansion of value), δηλαδή επιδίωξη του κέρδους ως αυτοσκοπού, σύμφωνα με το Marx¹⁹. Ας δούμε όμως την κάθε χρονική περίπτωση ξεχωριστά.

Η Ιδιοκτησία της Γης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το ιδιοκτησιακό καθεστώς της γης που ίσχυε διέκρινε την ιδιοκτησία της γης στις ακόλουθες πέντε (5) κατηγορίες:

- Στην πρώτη κατηγορία ανήκαν οι ιδιόκτητες (γνωστές ως «μουλκ»), ένα σχετικά μικρό ποσοστό της συνολικά καλλιεργούμενης γης διαιρούμενης σε

¹⁷ (Γιάννης Κορδάτος 1973, σ. 264)

¹⁸ Ο καπιταλισμός είναι ένα οικονομικό σύστημα όπου η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και διακίνησης των προϊόντων, όπως και οι επενδύσεις σε οικονομικά αγαθά, παραγωγή, κατανομή, το εμπόριο και υπηρεσίες, κατέχονται από ιδιώτες, με κυρίαρχο κίνητρο/στόχο το κέρδος, που παράγεται από την εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης (χειρωνακτικής ή πνευματικής).

¹⁹ Λ. Τσουλφίδης, Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, (Θεσ/κη:2009, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας)

μικρούς κλήρους. Τα δικαιώματα που είχαν οι ιδιοκτήτες των μουλκ ήταν πλήρη(μπορούσαν δηλαδή να καλλιεργήσουν τη γη, να την ενοικιάσουν, να την πωλήσουν, να τη μεταβιβάσουν). Τέτοιες ιδιοκτησίες υπήρχαν κυρίως στα νησιά και όχι ιδιαίτερα στην υπόλοιπη Ελλάδα, με μοναδική εξαίρεση κάποια χωριά της Θεσσαλίας και της Ηπείρου. Οι ιδιοκτήτες αυτής της γης ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν φόρο που αντιστοιχούσε στο 10-15% του ακαθάριστου προϊόντος από πού παρήγαγαν.

- Το μεγαλύτερο μέρος της ιδιοκτησίας γης ήταν οι επονομαζόμενες «εμιριέ». Οι εμιριέ ήταν δημόσιες ή υποδημόσιες γαίες. Ο Σουλτάνος ήταν εκείνος που παραχωρούσε τμήματα γης σε αφοσιωμένους σε αυτόν αξιωματούχους (τους λεγόμενους “σπαχήδες”) , ως αντάλλαγμα για τις στρατιωτικές υπηρεσίες που του προσέφεραν. *(Στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν παρουσίαζε ομοιομορφία σε όλη του την έκταση. Για παράδειγμα, υπήρχαν περιοχές στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα στις οποίες τη θέση των σπαχήδων καταλάμβαναν Έλληνες μεγαλογαιοκτήμονες, γνωστοί και ως κοτζαμπάσηδες. Το γεγονός ότι η Πελοπόννησος τελούσε υπό βενετική κατοχή το διάστημα 1685-1715 ήταν αυτό που συνετέλεσε στις μεταβολές του ιδιοκτησιακού καθεστώτος).*
- Οι υπόλοιπες τρεις κατηγορίες ιδιοκτησιακού καθεστώτος είναι ελάχιστον αξίας γι’ αυτό και τις εντάσσουμε μαζί. Είναι τα λεγόμενα “βακούφια” (ή διαφορετικά μοναστηριακές) για τις οποίες ίσχυε το ίδιο καθεστώς με αυτό των υποδημόσιων γαιών, οι γαίες δημόσιας χρήσης (ή διαφορετικά “μετροκέ”) και τελευταία κατηγορία γαίας είναι οι νεκρές (αυτές δηλαδή που δεν καλλιεργούνταν) γνωστές ως “μεβάτ”.

Και ενώ κανείς θα περίμενε (όπως ήταν και το λογικό) ότι μετά την Απελευθέρωση οι καλλιεργητές των υποδημόσιων γαιών θα γινόταν αυτόματα καλλιεργητές, στην πραγματικότητα μόνο αυτό δεν έγινε. Το κράτος είχε στην κατοχή του γύρω στο 35-50% της καλλιεργήσιμης έκτασης και φορολογούσε τους απλούς ακτήμονες με ένα ποσοστό της τάξης του 15% λόγω της υποτιθέμενης μίσθωσης της γης. Αυτό σημαίνει, ότι το ύψος της φορολογικής επιβάρυνσης που αντιστοιχούσε σε κάθε καλλιεργητή άγγιζε το 25% (αν αναλογιστούμε ότι πέραν του

15% ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν και το λεγόμενο φόρος της δεκάτης²⁰), κάτι δηλαδή, που μόνο τη βελτίωση της οικονομικής θέσης των ακτημόνων δεν επέφερε. Στο σημείο αυτό όμως, να σημειωθεί ότι η φοροεισπρακτική πολιτική του Κράτους ήταν ιδιαίτερα ελαστική, αποτέλεσμα του οποίου ήταν η είσπραξη μονάχα ενός μικρού ποσοστού των φόρων και η συσσώρευση αυξανόμενου χρέους των καλλιεργητών.

Την ίδια περίοδο (1862) έλαβε χώρα και η αναδιανομή των κρατικών γαιών (εκτάσεων) που σαν στόχο είχε την ενίσχυση των αγωνιστών του Απελευθερωτικού Αγώνα.. Αυτή ήταν η επίσημη εκδοχή της αναδιανομής της γης. Η ανεπίσημη εκδοχή είχε να κάνει με την ιδιωτικοποίηση της γης από κάποιους επιτήδειους μέσω των καταπατήσεων οι οποίες είχαν λάβει μεγάλες διαστάσεις. Οι ρίζες αυτών των καταπατήσεων ξεκινούν από την περίοδο της Επανάστασης και διαρκούν χρονικά μέχρι και τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπολογίζεται ότι η έκταση που “ιδιωτικοποιήθηκε” κατ’ αυτόν τον τρόπο ανέρχεται σε 3 εκατομμύρια στρέμματα, δηλαδή έφθασε το 1/3 περίπου των εθνικών γαιών και ξεπερνούσε κατά πολύ την επίσημη διανομή γης²¹.

Η μεταρρύθμιση του 1871

Όσο περνούσε ο καιρός η κυβέρνηση ερχόταν αντιμέτωπη με τα μειωμένα φορολογικά έσοδα σε αντίθεση με τις κρατικές δαπάνες που ολοένα και αυξανόταν. Ήταν πλέον κοινώς αποδεκτό ότι η ισχύουσα φορολογική πολιτική ήταν αναποτελεσματική. Σε αυτό το σημείο η Κυβέρνηση Κουμουνδούρου πρότεινε και υπερψήφισε το Νόμο ΥΛΑ “Περί διαθέσεως και διανομής της εθνικής γης” στις 24 Μαρτίου 1871 ο οποίος διαφοροποίησε ουσιαστικά το ιδιοκτησιακό καθεστώς. Με το Νόμο αυτό αποδείχτηκε η στοχευμένη, από κυβερνητικής πλευράς, προσπάθεια συλλογικής μεγαλύτερων φορολογικών εσόδων. Η πώληση της γης τέθηκε στα άμεσα σχέδια του Κράτους. Διανεμήθηκαν γύρω στα 2.650.000 στρέμματα γης και παραχωρήθηκαν περισσότεροι από 350.000 κλήροι. Αποτέλεσμα αυτού ήταν οι μισές περίπου οικογένειες της επικράτειας να μετατραπούν σε ιδιοκτήτες γης. Οι ακτήμονες, δηλαδή, αποκτούν εργασιακά δικαιώματα επί της καλλιεργήσιμης γης. Το ερώτημα που δημιουργείται είναι γιατί η κυβέρνηση Κουμουνδούρου επέλεξε να

²⁰ Η δεκάτη ήταν ένας φόρος ο οποίος αντιστοιχούσε στο 1/10 επί του συνόλου της ετήσιας παραγωγής ενός αγαθού, συνήθως αγροτογεωργικού

²¹ Σακελλαρόπουλος 1991, σσ 69-70

κάνει αυτή τη μεταστροφή; Το ερώτημα αυτό βρίσκει απάντηση στις ραγδαίες εξελίξεις που είχαν λάβει χώρα σε Βαλκάνια και Ευρώπη με τις μεγάλες αγροτικές μεταρρυθμίσεις. Έτσι, αποφασίστηκε να ακολουθηθεί μια παρόμοια με αυτή της ευρωπαϊκής και να προχωρήσουν οι διαδικασίες και για την ελληνική αγροτική μεταρρύθμιση. Υπενθυμίζουμε ότι η γη που διανεμόταν ήταν κρατική και όχι ιδιωτική. Η μεταρρύθμιση δεν ήταν προϊόν της δυσανασχέτησης των ακτημόνων που εξώθησε την κυβέρνηση σε τέτοια μέτρα. Αλλά η κυβέρνηση με δική της πρωτοβουλία προχώρησε στη μεταρρύθμιση η οποία είχε διαταξικό χαρακτήρα. Στη διανομή υπήρχε ένα τίμημα (όχι ευκαταφρόνητο) που κυμαινόταν ανάλογα με την ευφορία της γης και το διάστημα αποπληρωμής κυμαινόταν από 18 μέχρι 26 έτη. Έτσι, η αναδιανομή της γης πέρα από κοινωνικό χαρακτήρα είχε και φοροεισπρακτικό. Με άλλα λόγια για πρώτη φορά στην ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας είχαμε μιας ευρείας κλίμακας αποκρατικοποίηση.

Το αγροτικό ζήτημα μετά την Προσάρτηση της Θεσσαλίας

Το 1881 με την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην υπόλοιπη Ελλάδα, δημιουργήθηκε το αγροτικό ζήτημα. Οι αγρότες της Θεσσαλίας ήλπιζαν ότι η απελευθέρωση θα έφερνε και τη διανομή της γης στους ακτήμονες και θα δικαιώνονταν έτσι οι μακροχρόνιοι αγώνες τους εναντίον των Τούρκων. Επειδή η απελευθέρωση δεν έγινε επαναστατικά, οι Τούρκοι ιδιοκτήτες των τσιφλικιών είχαν το δικαίωμα να πουλήσουν φεύγοντας τις περιουσίες τους, κυρίως σε πλούσιους Έλληνες γαιοκτήμονες και επιχειρηματίες. Αγοράστηκαν τεράστιες εκτάσεις Θεσσαλικής εύφορης γης. Οι ιδιοκτησίες αυτές αποτελούσαν το 50% – 64% των καλλιεργούμενων εκτάσεων και εργάζονταν σε αυτές το 50% περίπου του αγροτικού πληθυσμού της Θεσσαλίας. Οι νέοι ιδιοκτήτες, ενισχυμένοι από την αντικατάσταση του οθωμανικού νομικού καθεστώτος, που αναγνώριζε μια σειρά δικαιώματα στους κολίγους, από το καθεστώς της πλήρους αστικής ιδιοκτησίας, που ίσχυε στην

Ελλάδα, συγκροτούσαν ήδη από την αρχή μια ισχυρή και συμπαγή μάζα μεγαλοκτηματιών, πράγμα που αποτελεί νέο φαινόμενο στην ελληνική ιστορία. Οι καινούργιοι τσιφλικάδες ήταν πλούσιοι ομογενείς του παροικιακού ελληνισμού, που ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της ελληνικής κυβέρνησης για επενδύσεις. Γεωργοεπιχειρηματίες, μορφωμένοι, γλωσσομαθείς ήτανε οι αγοραστές της γης και αποτέλεσαν την υψηλή κοινωνία της Θεσσαλίας. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν έμεναν ποτέ στα τσιφλίκια και ανέθεσαν τη διαχείρισή τους σε επιστάτες – διαχειριστές. Μεταξύ μεγάλων γαιοκτημόνων και επιχειρηματιών ξεχωρίζει ο Ανδρέας Συγγρός²², ο οποίος ίδρυσε και την Τράπεζα ΗπειροΘεσσαλίας με αποκλειστικό μονοπώλιο (παραχωρημένο από το κράτος) στις κτηματομεσιτικές συναλλαγές. Οι Έλληνες ομογενείς, στο τελευταίο τέταρτο του δέκατου ένατου αιώνα, φαίνεται πως ήθελαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα διότι το κλίμα στο εξωτερικό δεν ήταν ιδιαίτερα φιλόξενο για μειονότητες. Το κλίμα όπως είναι φυσικό ήταν αρκετά τεταμένο και τα συμφέροντα που δημιουργήθηκαν ήταν πολύ ισχυρά. Ο Τρικούπης εφόσον είχε παλέψει για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων στη Ελλάδα, ήταν αναγκασμένος να επιτρέψει σε Έλληνες ομογενείς να αγοράσουν οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο αυτοί επιθυμούσαν και σε όποια ποσότητα. Σε ένα λόγο του στη Βουλή χαρακτηριστικά αναφέρει:

*«Εάν επιβάλωμεν την διανομήν των κτημάτων εις τους καλλιεργητάς, όπως μου το ζητείτε, θα εκδιώξωμεν εξ Ελλάδος το χρήμα των Ελλήνων του εξωτερικού» και πρότεινε, «η κατάσταση να παραμείνει ως έχει διότι τούτο απαιτούν τα γενικότερα συμφέροντα της χώρας μας».*²³

Είναι φανερό ότι, οι εκάστοτε κυβερνήσεις, αλλά με κυρίαρχη αυτή του Χ. Τρικούπη, απέφευγαν να πάρουν ξεκάθαρες θέσεις στο Αγροτικό Ζήτημα. Εκτός από τα λεγόμενα του Χαρίλαου Τρικούπη, κύριο χαρακτηριστικό της πολιτικής του ήταν η διατήρηση του καθεστώτος των τσιφλικιών και η εδραίωση της εκμετάλλευσης των θεσσαλών αγροτών από τους μεγαλοτσιφλικάδες, που κατόπιν έγιναν πολιτικοί. Επίσης η Κυβέρνησής του, σε συζήτηση στη Βουλή υποστήριζε σθεναρά τους δύο όρους της «Συμβάσεως περί διαρρυθμίσεων των ελληνοτουρκικών συνόρων», οι

²² Άλλοι μεγάλοι επιχειρηματίες της εποχής εκείνης είναι οι: Χ. Ζωγράφος, Γ. Ζωγράφος, Κ. Ζάππας, Π. Στεφανόβια-Σκυλίτσης, Ε. Μπαλτατζής, Κ. Καραπάνος κ.α. (Βλ. Βεργόπουλος σσ 122-126)

²³ Μαρούλα Κλιάφα, «Το Θεσσαλικό ζήτημα», Επτά Ημέρες, 17 Οκτωβρίου 1999, σ. 24 -25.

οποίοι δέσμευαν την Ελλάδα να μη μεταβάλλει το προηγούμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Η παραπάνω κατάσταση οδήγησε στην απογοήτευση και τη δυσαρέσκεια στο πρόσωπο της «ελευθερώτριας» ελληνικής κυβέρνησης.

Το Αγροτικό ζήτημα της Θεσσαλίας, παρέμεινε άλυτο για σαράντα χρόνια, δεν οδήγησε σε ένα αρθρωμένο πολιτικό πρόγραμμα των αστών που θα είχαν συμφέρον να προωθήσουν την αποκέντρωση και να καταργήσουν τους δασμούς για τα σιτηρά, φθίνοντας το κόστος της εργατικής δύναμης. Αλλά ούτε η απαλλοτρίωση οδήγησε, όταν έγινε, στην εξαφάνιση των τσιφλικιάδων ως κυρίαρχων οικονομικών φορέων. Όπως παρατηρεί ο Κ. Βεργόπουλος, «η πολυσχιδής υπόσταση των γαιοκτημόνων της Θεσσαλίας τους επέτρεπε ένα ασημαντικό περιθώριο ελιγμών και μια βάση τακτικής αναδίπλωσης»²⁴

Η μη διανομή των εθνικών κτημάτων κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19ου αιώνα είχε θετικά και αρνητικά αποτελέσματα για την Ελλάδα και τους Έλληνες. Πρώτα-πρώτα, η ελληνική γεωργική παραγωγή ήταν μειωμένη διότι μεγάλες εκτάσεις γης, που μπορούσαν να καλλιεργηθούν και να δώσουν παραγωγή έμεναν ανεκμετάλλευτες. Δεύτερον, η εθνική γη αποτέλεσε τελικά την εγγύηση για τη σύναψη δανείων από το εξωτερικό και τρίτον, πολλοί Έλληνες υπέφεραν από οικονομικής και κοινωνικής άποψης διότι ήταν αγρότες και δεν είχαν γη να καλλιεργήσουν. Θεωρούμε ότι οι κυβερνήσεις είχαν να διαλέξουν ανάμεσα σε μια κοινωνική πολιτική (να διανεμούν την γη) και μια πολιτική που ωφελούσε το κράτος.

Η ακμή και η παρακμή της σταφιδικής οικονομίας²⁵

Με την άφιξη του 1899 είχε ήδη ανατείλει το έβδομο έτος από την έναρξη της μεγάλης σταφιδικής κρίσης που έπληξε, κατά κύριο λόγο, τους σταφιδοκαλλιεργητές καθώς και όλα τα κοινωνικά στρώματα στις σταφιδοπαραγωγούς περιοχές της Βορειοδυτικής Πελοποννήσου στο τέλος του προηγούμενου αιώνα. Η σταφιδική κρίση ξέσπασε το 1893 ως απόρροια της μονοκαλλιέργειας και της μονοεξαγωγής της σταφίδας σε συνάρτηση με τη γενική οικονομική δυσπραγία της χώρας και τις αντίξοες διεθνείς συγκυρίες.

²⁴ Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου. Ιστορία του ελληνικού έθνους. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών 1970, σ. 12

²⁵ Το άρθρο που ακολουθεί είναι από την εφημερίδα “Το Βήμα”, στις 18 Απριλίου 1999 με τίτλο «Ο πόλεμος της σταφίδας-Γνώμες»

Με το πέρασμα του χρόνου η αλόγιστη επέκταση των σταφιδαμπελώνων καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, ακολουθώντας συγκυριακές ανάγκες κατανάλωσης της σταφίδας, είχε ενταθεί με το άνοιγμα της γαλλικής αγοράς, την οποία οι σταφιδοπαραγωγοί της Πελοποννήσου περιέβαλλαν με υπέρμετρη αισιοδοξία για μόνιμη διοχέτευση του προϊόντος τους. Ενώ όμως η αγγλική αγορά, όπου η σταφίδα χρησιμοποιείτο σε ξηρά μορφή στη ζαχαροπλαστική για την κατασκευή διαφόρων γλυκισμάτων και κυρίως για την κατασκευή της παραδοσιακής πουτίγκας, που καταναλωνόταν ευρύτατα και από τα λαϊκά στρώματα, ήταν μόνιμη και σταθερή, η απορρόφηση της σταφίδας από τη Γαλλία, όπου χρησιμοποιείτο για την παρασκευή οίνων λαϊκής κατανάλωσης, είχε ημερομηνία λήξεως, εφόσον οφειλόταν στην καταστροφή των γαλλικών αμπελώνων από τη φυλλοξήρα. Η ανάκαμψη των γαλλικών αμπελώνων από την ασθένεια είχε ως αποτέλεσμα να κλείσει απότομα η γαλλική αγορά όσο απότομα είχε ανοίξει. Οι συνέπειες αυτού του γεγονότος υπήρξαν καταστροφικές για τη χώρα εφόσον πλέον υπήρχε ένα μόνιμο ετήσιο πλεόνασμα στην παραγωγή της κορινθιακής σταφίδας το οποίο ήταν αδύνατον να καταναλωθεί.

Και όλα αυτά συνέβαιναν στις πρώην ακμάζουσες περιοχές της Πελοποννήσου, όπου συνέρρεε ο χρυσός από την επικερδή εξαγωγή της σταφίδας, οπότε και οι πλούσιοι σταφιδέμποροι της Πάτρας και των άλλων πόλεων επιδείκνυαν τον πλούτο τους με την κατασκευή πολυτελών οικημάτων και δημοσίων κτιρίων, παρακολουθώντας θεατρικές παραστάσεις ή εισάγοντας πολλά και ποικίλα αντικείμενα για την πολυέξοδη διαβίωσή τους, συνήθειες που ακολουθούσαν κατά το δυνατόν και οι κάτοικοι κωμοπόλεων ή ακόμη και χωριών, εφόσον όλος ο κόσμος που πλαισίωνε την οικονομία της σταφίδας ευημερούσε.

Η βελτίωση του επιπέδου ζωής, αν όχι όλων των αγροτών, τουλάχιστον μιας μεγάλης μερίδας, υποδηλώνεται με τα εξωτερικά σημεία του πλούτου, που άλλοτε ήταν ίδιον εξαιρετικών και μεμονωμένων περιστάσεων, όπως με ωραία σπίτια ή ακόμη και με νεοκλασικά μέγαρα, που κοσμούν ακόμη ορισμένα χωριά, με έπιπλα και αντικείμενα που συχνά εισάγονταν από το εξωτερικό, με μεταφορικά μέσα κτλ., ενώ σε πολλές πόλεις και κωμοπόλεις υπήρχαν πλήρη σχολεία, σύλλογοι, λέσχες, καφενεία και ωραία καταστήματα.

Χαρακτηριστικό του χώρου στον οποίο αναφερόμαστε είναι η διαρκής επικοινωνία μεταξύ πόλης και υπαίθρου, η οποία δεν επιτρέπει μια διχοτομική

πρόσληψη στη σχέση αγροτικού-αστικού χώρου. Μέσω αυτής της επικοινωνίας επιτυγχάνεται η πρόσληψη και η ανταλλαγή πολιτισμικών προτύπων, καθώς και η από κοινού αντιμετώπιση της σταφιδικής κρίσης με κοινή σύμπλευση και στόχους όταν η σταφιδική κρίση πλήττει τις σταφιδοφόρες επαρχίες την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα. Στο μεταξύ οι σοδιές απούλητης σταφίδας σωρεύονταν όλο και πιο απειλητικά, με αποτέλεσμα οι σταφιδοπαραγωγοί πληθυσμοί να βρίσκονται σε συνεχή αναβρασμό χωρίς να επιτυγχάνεται η άρση των οικονομικών αδιεξόδων. Χαρακτηριστικά, η εφημερίδα των Καλαμών «Καθημερινή» ανέφερε στις 9 Ιουνίου 1899 ότι το σταφιδικό ζήτημα ομοιάζε με το γλωσσικό επειδή και τα δύο παρέμεναν άλυτα. Μερικά χρόνια αργότερα, κατά το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα, το σταφιδικό ζήτημα άρχισε να χάνει την οξύτητά του για πολλούς λόγους, ο σημαντικότερος από τους οποίους ήταν η μετανάστευση στην Αμερική και η αστυφιλία. Την ίδια περίοδο σηματοδοτείται η αρχή μιας νέας εποχής για τη χώρα. Οι κλυδωνισμοί που είχε προκαλέσει η σταφιδική κρίση έγιναν σταδιακά αισθητοί με την εμφάνιση νέων μορφών οικονομικής εκμετάλλευσης και κοινωνικών ανακατατάξεων.

2.4 Η ελληνική οικονομία και η μεγάλη ύφεση του ύστερου 19^{ου} αιώνα

Άλλος ένας σημαντικός σταθμός στην οικονομική ιστορία της Ελλάδας που χρειάζεται ιδιαίτερη ανάλυση είναι αυτός των ετών 1873-1896. Είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται ως περίοδος της μεγάλης διεθνούς οικονομικής ύφεσης, η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα καθώς στην διάρκεια της έγιναν αρκετές προσπάθειες εκσυγχρονισμού και διαρθρωτικών αλλαγών στην οικονομία. Η Ελλάδα επηρεάστηκε κατά πολύ από την διεθνή ύφεση, η οποία είχε οδηγήσει σε συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου με συνέπειες στην εγχώρια παραγωγή και απασχόληση, και αυτό φάνηκε ιδιαίτερα με την προστατευτική πολιτική που εφάρμοσε θεσμοθετώντας το 1884 ένα νέο δασμολόγιο για τα εισαγόμενα είδη.

Όπως είναι φανερό η κρίση ξεσπά, αρχικώς, σε οικονομίες με υψηλό ρυθμό ανάπτυξης και στη συνέχεια μεταδίδεται σε αυτές με χαμηλότερο ρυθμό. Επομένως τα αίτια που προκαλούν την κρίση θα πρέπει κυρίως να αναζητηθούν στις χώρες με υψηλή ανάπτυξη. Άρα, οι συνέπειες που υπέστη η ελληνική οικονομία από την διεθνή

αυτή ύφεση πρέπει να αναζητηθούν κυρίως σε εξωγενείς παράγοντες, όπως για παράδειγμα την κρίση των δυτικοευρωπαϊκών οικονομιών, και όχι τόσο σε ενδογενείς καθώς συνέχιζε να αποτελεί μια φυσική οικονομία και άρα δεν υπήρχαν αρκετοί σκληροί οικονομικοί νόμοι.

Το εμπόριο συνέχιζε να παίζει πρωταρχικό ρόλο για την οικονομία της χώρας, η οποία βασιζόταν κυρίως στο εξωτερικό του μέρος. Ήταν μια χώρα η οποία εισήγαγε περισσότερα απ' όσα πωλούσε και άρα είχε μεγάλο πρόβλημα στο ισοζύγιο πληρωμών²⁶ της. Η ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου ακολούθησε ρυθμούς ανάλογους με τη γενικότερη βελτίωση των εθνικών οικονομικών μεγεθών αλλά και με τους ρυθμούς ανάπτυξης της διεθνούς εμπορικής κίνησης. Όσον αφορά το εσωτερικό εμπόριο, η έλλειψη δρόμων επέδρασε σημαντικά στην ανάπτυξη του εξαιτίας κυρίως του κόστους και των δυσκολιών στη μεταφορά των προϊόντων. Το εμπόριο, όπως φαίνεται, ήταν ένας παράγοντας που συνέβαλλε αρκετά στην αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος της Ελλάδας και επίσης αποτελούσε την πλέον αξιόπιστη πηγή εσόδων για τα δημόσια ταμεία.

Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε τα ποσοστά των εισαγωγών και των εξαγωγών κατά μέσο όρο την δεκαετία 1860-1870.

ΕΙΔΟΣ	1860-1870	
	Εισαγωγές	Εξαγωγές
Αγροτικά προϊόντα	31%	63%
Βιομηχανικά προϊόντα	24%	7%
Πρώτες ύλες	12%	17%

Πίνακας 1: Το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας, Μ.Ο δεκαετίας 1860-1870²⁷

Όπως φαίνεται το 2/3 των εξαγωγών αποτελούν τα αγροτικά προϊόντα, όπως για παράδειγμα η σταφίδα, που από μόνη της πλησίαζε το 1/2 των συνολικών εξαγωγών. Μέχρι το 1880 επίσης υπήρχε σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα, η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια. Οι εξαγωγές των βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες. Ενώ στις

²⁶ Βλ. κεφάλαιο 1.1

²⁷ Θέματα Νεοελληνικής ιστορίας, ΟΕΔΒ, σελ.19

εισαγωγές τα αγροτικά είδη αντιπροσώπευαν σταθερά το 1/3 (σε αξία) του συνόλου. Στην πρώτη θέση βρίσκονταν τα δημητριακά καθώς η εγχώρια παραγωγή δεν ήταν σε θέση να καλύψει τις επισιτιστικές ανάγκες του πληθυσμού. Στα βιομηχανικά προϊόντα που εισάγονταν κυριαρχούσαν τα υφάσματα και τα νήματα, ενώ προοδευτικά μεγάλωναν τα ποσοστά των ορυκτών (άνθρακας), της ξυλείας, των χημικών προϊόντων και των μηχανημάτων.

Η εξέλιξη του εξωτερικού εμπορίου ανέδειξε δύο κυρίαρχα προϊόντα, την μεν σταφίδα στις εξαγωγές και το δε σιτάρι στις εισαγωγές. Οι εισαγωγές του σιταριού είχαν μεγαλύτερο ρυθμό αύξησης από αυτόν των εξαγωγών της σταφίδας και άρα το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου συνεχώς αύξανε. Αυτό το γεγονός, όμως, δεν μπορεί να απορρίψει ότι η σταφιδοκαλλιέργεια αποτελούσε το κύριο συστατικό της ανάπτυξης της οικονομίας της Ελλάδας τη δεκαετία του 1871-1881.

Την ίδια περίοδο είχαμε την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων, της Θεσσαλίας και της Άρτας με αποτέλεσμα να αυξηθεί η έκταση και ο πληθυσμός της, κάτι που καθιστούσε δύσκολη την ανάλυση των στοιχείων του ΑΕΠ για να δείξουμε την ύπαρξη μακροχρόνιων κύκλων. Τα στοιχεία αυτά του ΑΕΠ, ακόμα κι αν θεωρούνταν αξιόπιστα, θα ήταν απλά ενδεικτικά και δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν την ερμηνεία της φάσης που διέρχεται η οικονομία. Το ΑΕΠ μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι αυξήθηκε, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία²⁸, μετά το 1864²⁹ και κυρίως μετά το 1881³⁰ λόγω της αύξησης της γεωγραφικής της έκτασης και του πληθυσμού της.

Ένα σημαντικό, επίσης, γεγονός που έλαβε χώρα λίγα χρόνια νωρίτερα και τα αποτελέσματά του ήταν, εν μέρει, φανερά στην περίοδο που εξετάζουμε είναι και η κρίση του κρητικού ζητήματος (1866-1869). Όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις την περίοδο εκείνη ενώ επίσημα κρατούσαν στάση ουδετερότητας στο θέμα αυτό, από την άλλη ανέλαβαν ανεπίσημα την αποστολή τροφίμων, πολεμοφοδίων και εθελοντών. Μετά το τέλος της κρητικής εξέγερσης φάνηκε το υπέρογκο δημοσιονομικό βάρος που συνεπαγόταν η πολιτική της μεγάλης ιδέας για την

²⁸ Βιβλίο Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Λ. Τσουλφίδης, Σχήμα 3 σελ.185

²⁹ Προσάρτηση Ιονίων Νήσων

³⁰ Προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας

ελληνική οικονομία. Με αυτό το ζήτημα, όπως και με άλλα σπουδαία μετά από αυτό, ασχολήθηκε η κυβέρνηση Κουμουνδούρου³¹.

Ο Αλ. Κουμουνδούρος χαρακτηρίζεται ως ο μοναδικός πολιτικός αρχηγός, ο οποίος προσπάθησε να εφαρμόσει το πολιτικό του πρόγραμμα και δεν το διαχειρίστηκε απλώς όπως κάποιοι άλλοι πολιτικοί αρχηγοί. Τα πιο σημαντικά σημεία από το πρόγραμμα αυτό απέβλεπαν:

- Στη βελτίωση των δημόσιων οικονομικών
- Στην ανάπτυξη των χερσαίων και των θαλάσσιων συγκοινωνιών
- Στη δημιουργία αξιόμαχου στρατού
- Στη διανομή των εθνικών γαιών
- Στον οριστικό διακανονισμό του εξωτερικού χρέους και
- Στην αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής

Η οικονομική πολιτική που ακολούθησε για την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας είχε ως βασικό άξονα την αγροτική μεταρρύθμιση. Υιοθετώντας τις απόψεις του καθηγητή Πολιτικής Οικονομίας Ι. Σούτσου, ψήφισε στις 25 Μαρτίου 1871 νόμο με τον οποίο διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα εθνικών γαιών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι νέοι κάτοχοι των γαιών αυτών να προσανατολιστούν σε πιο κερδοφόρες καλλιέργειες και πιο πολύ σε αυτές που μπορούσαν εύκολα να εξαχθούν. Έτσι με την αύξηση των εξαγωγών είχαμε αυξημένα έσοδα από τους τελωνειακούς δασμούς και αρκετά υψηλή εισροή ξένου συναλλάγματος.

Επίσης, υπήρχε το φαινόμενο της διαφορετικής τιμής του ίδιου προϊόντος από περιοχή σε περιοχή μέσα στη χώρα. Αυτό ήθελε να το αντιστρέψει η πολιτική του

³¹ Περισσότερες πληροφορίες για τον Αλ. Κουμουνδούρο υπάρχουν στο site: http://el.wikipedia.org/wiki/Αλέξανδρος_Κουμουνδούρος

Κουμουνδούρου με την ψήφιση νόμου στις 20 Απριλίου του 1867, με τον οποίο θεσπιζόταν ένα ταμείο για τις χερσαίες μεταφορές και επιβάλλονταν νέοι φόροι. Όμως, η χρηματοδότηση δεν στάθηκε αρκετή για την δημιουργία εθνικού οδικού δικτύου, το οποίο θα διευκόλυνε τις εσωτερικές συναλλαγές.

Μετά τον Αλ. Κουμουνδούρο που βοήθησε αρκετά στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, σειρά είχε ο Χ. Τρικούπης³². Η οικονομική πολιτική που ακολούθησε είχε ως στόχο την ανάπτυξη της οικονομίας μέσω της εκβιομηχάνισης της χώρας και τα κύρια γεγονότα που την διαμόρφωσαν ήταν η διεθνής και η εσωτερική οικονομική κρίση. Οι τρεις κύριοι άξονες της πολιτικής³³ του ήταν:

- Η δημιουργία έργων υποδομής, όπως λιμάνια, σιδηρόδρομοι, σχολεία, τα οποία θα συνέβαλαν στην περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας
- Η βελτίωση της αξιοπιστίας του κράτους έναντι των πιστωτών του και
- Η αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος προκειμένου να αυξηθούν τα δημόσια έσοδα.

Στα μεγαλύτερα δημόσια έργα ανήκουν η κατασκευή του οδικού δικτύου και κυρίως του σιδηροδρομικού δικτύου, η αποξήρανση της λίμνης της Κωπαΐδας, τα έργα στα λιμάνια, η διαπλάτυνση και εκβάθυνση του πορθμού του Ευρύπου και η διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου.

Επιπλέον, ο Τρικούπης εκμεταλλεύθηκε τη δυνατότητα που του δόθηκε με τον διακανονισμό του ελληνικού εξωτερικού χρέους που είχε καταφέρει ο

³² Περισσότερες πληροφορίες για τον Χαρίλαο Τρικούπη μπορούμε να βρούμε στο site: http://el.wikipedia.org/wiki/Χαρίλαος_Τρικούπης

³³ Θεωρείται ότι έχει τα χαρακτηριστικά μιας κενσσιανής πολιτικής καθώς ο Τρικούπης πίστευε οι επενδύσεις καθοδηγούν τις αποταμιεύσεις και όχι το αντίστροφο.

Κουμουνδούρος το 1878³⁴ και έκανε εκτεταμένη χρήση του εξωτερικού δανεισμού. Θεωρούσε τον εξωτερικό δανεισμό αναγκαίο ακόμα και για τις εξοπλιστικές ανάγκες ενός στρατού. Εδώ είναι καλό να αναφέρουμε ότι ο δημόσιος δανεισμός δεν είναι πολιτική που συμβαδίζει απόλυτα με την οικονομική ανάπτυξη, γιατί αυξάνει το δημόσιο χρέος και τα επιτόκια δανεισμού, τα οποία αποθαρρύνουν τις εγχώριες ιδιωτικές επενδύσεις. Με στοιχεία εκείνης της εποχής βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του δημοσίου χρέους οφειλόταν σε καταναλωτικές δαπάνες ενώ το μικρότερο σε επενδυτικές δαπάνες όπως τα δημόσια έργα. Ο Τρικούπης προσπάθησε να αναχρηματοδοτήσει το δημόσιο χρέος αλλά δυστυχώς απέτυχε. Έτσι τον Οκτώβριο του 1893 διατύπωσε στην Βουλή την περίφημη φράση «Δυστυχώς Επτωχέυσαμεν», το οποίο σήμαινε στάση πληρωμών των χρεολυσίων του κράτους και περιορισμό στην πληρωμή των τόκων στο 30% των οφειλομένων³⁵. Η πτώχευση αυτή σήμαινε κυρίως δυο πράγματα: 1) τον αποκλεισμό της Ελλάδας από καινούργιους δανεισμούς και 2) την δέσμευση σημαντικών μελλοντικών εσόδων της για την ικανοποίηση των πιστωτών της. Το 1897³⁶ δημιουργείται η Διεθνής Οικονομική Επιτροπή (ΔΟΕ) η οποία είχε ως σκοπό τον έλεγχο και τη διαχείριση της περιουσίας του δημοσίου, ώστε να εκπληρωθούν οι απαιτήσεις των ξένων πιστωτών.

Μετά την πτώχευση, ωστόσο, οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι συνέχιζαν να δίνουν δάνεια προς το ελληνικό κράτος ακόμα και αυτή την περίοδο που οι προοπτικές αποπληρωμής του χρέους φαίνονταν όλο και πιο απομακρυσμένες. Αυτό που τους οδήγησε σε αυτή την απόφαση ήταν ότι τα επιτόκια του ελληνικού δημοσίου ήταν ιδιαίτερα υψηλά και έτσι αποτελούσε εγγύηση για την σχετικά γρήγορη αποπληρωμή του αρχικού κεφαλαίου. Είναι, βέβαια, σημαντικό να αναφέρουμε πως η πτώχευση δεν ήταν μόνο ελληνικό φαινόμενο αλλά ένα παγκόσμιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής εκείνης

Τέλος ένα σημαντικό επίτευγμα του Τρικούπη ήταν και η δημοσιονομική πολιτική που ακολούθησε. Αυτή η πολιτική είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη αλλαγή της δομής του φορολογικού συστήματος το οποίο απέφερε στο κράτος αρκετά έσοδα. Συνέβαλε, επίσης σημαντικά στην ανάπτυξη της νηπιακής, εκείνης της εποχής,

³⁴ Η Ελλάδα ήταν αδύνατο μέχρι τότε να προσφύγει σε δανεισμό λόγω των εκκρεμοτήτων που είχε σε παλαιότερα δάνεια όπως αυτά του 1824-1825 και του 1833.

³⁵ Θωμαδάκης 1996

³⁶ Το συγκεκριμένο έτος συνέβη και ο πόλεμος με την Τουρκία, ο οποίος είχε και αυτός με τη σειρά του οικονομικές συνέπειες για την Ελλάδα.

εγχώριας βιομηχανίας και καθώς μετέφερε τη φορολογία στους κατοίκους των πόλεων, ο αγροτικός πληθυσμός φοροελαφρύνθηκε κατά πολύ.

2.5 Από την οικονομική άνθηση στην κρίση του 1930

Η κρίση του 1929 αποτελεί, αναμφίβολα, τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση του 20ού αιώνα. Επρόκειτο για διεθνή κρίση, κρίση της παγκόσμιας οικονομίας που οδήγησε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η κρίση ξεκίνησε και τότε, όπως και σήμερα, στη Νοτιοανατολική Ασία και συνεχίστηκε στη Λατινική Αμερική, πριν εκδηλωθεί στο επίκεντρό της, τις ΗΠΑ.

Η κατάρρευση (κραχ) του αμερικανικού χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης το 1929, είχε αλυσιδωτές αντιδράσεις στις οικονομίες των κρατών της Ευρώπης και κυρίως σ' αυτές των ασθενέστερων κρατών, όπως η Ελλάδα. Ήδη από το 1930, άρχισαν να φαίνονται τα πρώτα σημάδια της κρίσης και στην Ελλάδα. Οι εξαγωγές άρχισαν να μειώνονται, ενώ δύσκολα μπορούσαν να βρεθούν χρηματοδοτήσεις από το εξωτερικό, για τη χρηματοδότηση των δημοσίων έργων. Πράγματι, την ίδια εποχή ο Αλέξανδρος Διομήδης, διοικητής της Τ.τ.Ε. περιόδευε στο εξωτερικό, για να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για το δάνειο³⁷. Η διεθνής οικονομική κατάσταση ήταν δύσκολη, γιατί οι ευρωπαϊκές οικονομίες ήδη πλήττονταν από την κρίση που είχε ξεκινήσει από την Αμερική. Τελικά, υπήρξαν ευνοϊκές εξελίξεις και στις 19-3-1931, ο Διομήδης ανέφερε από το Λονδίνο την έγκριση της απόφασης για την παραχώρηση δανείου 4.600.000 λιρών στην Ελλάδα. Η τιμή έκδοσης του δανείου ήταν 83,5% με επιτόκιο 6%. Έτσι, το πραγματικό κεφάλαιο ανερχόταν μόλις στα 3.800.000 λίρες, ενώ το επιτόκιο στο 7,18%.

Αν και οι όροι δεν ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκοί, το δάνειο ήταν μια επιτυχία της Ελλάδας. Ένα μήνα πριν, στις 5 Φεβρουαρίου, η Ρουμανία είχε πάρει δάνειο 8.000.000 λιρών από τη Γαλλία στην τιμή του 76% και με επιτόκιο 7%. Αυτή την

³⁷ Εφημερίδα **EuroCapital** τις 6-5-2010, του Θάνου Κονδύλη. Τίτλος άρθρου: 1929 - 1932: Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και η Ελληνική Πτώχευση, **Ιστότοπος:** <http://gr.forexpros.com/education/>

εποχή η παγκόσμια οικονομική κρίση φαίνεται ότι δεν τρόμαζε πολύ τους Έλληνες υπευθύνους. Στις 27-3-1931, ο Υπουργός Οικονομικών, κ. Μαρής, σε συζήτηση στη Βουλή για τον προϋπολογισμό του έτους 1931-1932, υποστήριξε ότι η Ελλάδα θα ξεπερνούσε την κρίση και μάλιστα έκανε λεκτική επίθεση εναντίον όσων προέβλεπαν το αντίθετο. Είχε, όμως, άδικο, όπως αποδείχτηκε μόλις λίγους μήνες αργότερα.

Οι συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης δεν είχαν φτάσει ακόμα στην Ελλάδα και το νόμισμα ακολουθούσε τη σταθεροποιητική του πορεία. Όμως, ήδη από τις 30 Ιουνίου 1931, ο διορισμένος από την Κ.Τ.Ε. Άγγλος σύμβουλος της Τράπεζας της Ελλάδας, Η. C. Finlayson, έγραψε στο Βενιζέλο προειδοποιώντας τον: «...εξακολουθεί να υφίσταται στην Ελλάδα σοβαρή έλλειψις οικονομικής ισοροπίας και ότι, αν δε ληφθούν διορθωτικά μέτρα, είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μια σοβαρή κατάσταση...»

Η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας στα τέλη του 1931

Το γεγονός ότι η Λίρα Αγγλίας εγκατέλειψε τη χρυσή βάση είχε την αρνητική συνέπεια για την Ελλάδα να χαμηλώσει το κάλυμμα της Τ.τ.Ε. Απ' την άλλη στα θετικά καταγράφεται ότι μειώθηκε και το δημόσιο χρέος της Ελλάδας, αφού αυτό οφειλόταν κυρίως σε λίρες Αγγλίας. Πέρα από αυτά, ο γενικός δείκτης της οικονομικής δραστηριότητας (με βάση το 1928=100) έπεσε στο 95,3. Σε σχέση με το 1930, οι ελληνικές εξαγωγές μειώθηκαν 23,2% σε ποσότητα και 30% σε αξία. Ως προς τις εξαγωγές των γεωργικών προϊόντων τα οποία αποτελούσαν και τη συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών εξαγωγών, οι τιμές τους έπεσαν κατακόρυφα, ενώ ο δείκτης τιμών εξαγωγικών προϊόντων μειώθηκε από το 100 (κατά το 1928) στο 83,4 το 1931.

Το κράτος με τη σειρά του, για ν' αυξήσει τα έσοδά του, αλλά και για να εμποδίσει τις εισαγωγές και άρα την εκροή συναλλάγματος στο εξωτερικό, αύξησε τους εισαγωγικούς δασμούς. Έτσι, τα έσοδα του κράτους από τους εισαγωγικούς δασμούς αυξήθηκαν από τα 3,6 δισεκατομμύρια δραχμές του 1928 (28,8 % επί της αξίας των εισαγωγών), στα 4 δισεκατομμύρια δραχμές το 1931 (46,3% επί της αξίας των εισαγωγών, οι οποίες μάλιστα μειώθηκαν σε σχέση με το 1928 κατά 30%). Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου από 6,1 δισεκατομμύρια δραχμές (1928), περιορίστηκε στα 4,5 δισεκατομμύρια (1931), λόγω των συναλλαγματικών ελέγχων

και της μείωσης των διεθνών τιμών. Παράλληλα, όμως, μειώθηκε και η αναλογία των εξαγωγών ως προς τις εισαγωγές στο 47,95% (1931) από 50,98% (1928).

Ο δείκτης της αξίας της γεωργικής παραγωγής (με βάση το 1928=100) έπεσε στο 67,6 το 1931 και ο όγκος της γεωργικής παραγωγής στο 86,7. Ο γενικός δείκτης χονδρικών τιμών (με βάση το 1928=100), ήταν στο 86 το 1931. Αναλυτικότερα, για τα γεωργικά προϊόντα έπεσε στο 78, για τα ζωικά στο 98, για τα βιομηχανικά στο 86, για τα εγχώρια γενικά στο 85 και για τα ξένα προϊόντα γενικά στο 86.

Κρίση εκδηλωνόταν και στις επιχειρήσεις. Ήδη από το 1928, οι πτωχεύσεις παρουσίαζαν αύξηση. Μεταξύ του 1928 και 1929, αυξήθηκαν 150%, ενώ μεταξύ 1929 και 1930 κατά 90% (συνολικά 893 πτωχεύσεις μόνο γι' αυτή τη χρονιά). Συνολικά την περίοδο 1927-1929, πτώχευσαν 779 εταιρείες από τις οποίες οι 20 ήταν βιομηχανίες. Την περίοδο 1929-1932, πτώχευσαν 1.937 εταιρείες από τις οποίες οι 501 ήταν βιομηχανίες. Είναι φανερό δηλαδή ότι η οικονομική κρίση από το 1930 και μετά είχε χτυπήσει πολύ τη βιομηχανία.

Σε σχέση με το 1928, ο γενικός τιμάρημος³⁸ κόστους ζωής παρουσίασε το 1931 πτώση 8,68%, της διατροφής 17%, της ενδυμασίας 0,14% και των διαφόρων προϊόντων 3,49%. Αντίθετα, αύξηση σημείωσαν ο τιμάρημος κατοικίας κατά 21% και αυτός του φωτισμού/θέρμανσης κατά 4%. Το μέσο ονομαστικό ανδρικό ημερομίσθιο του εργάτη στην περιοχή Αθήνας-Πειραιά παρουσίασε πραγματική πτώση 10%. Η ανεργία χτύπησε τη βιομηχανία. Έτσι, γενικά η ανεργία υπερδιπλασιάστηκε και από 75.000 άτομα το 1928 ανήλθε το 1931 στα 165.000 άτομα (και το 1932 στα 218.000 άτομα).

³⁸ Ο **τιμάρημος (price index)** είναι ένα εργαλείο που μετράει το ανεβοκατέβασμα των τιμών. Ο πιο γνωστός, ο **τιμάρημος καταναλωτή (consumer price index, CPI)**, μετράει πόσο ανεβαίνει (ή κατεβαίνει) το κόστος ζωής μέσα σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (μήνα, από την αρχή του έτους, το δωδεκάμηνο που πέρασε). Καταλαβαίνουμε αν έχουμε **πληθωρισμό** (και πόσο) από τον τιμάρημο. Υπάρχουν κι άλλοι τιμάρημοι, π.χ. ο τιμάρημος χονδρικής.

ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΙΜΑΡΙΘΜΟΥ
Κόστος Ζωής	-8,68%
Διατροφή	-17%
Ενδυμασία	-0,14%
Διάφορα Προϊόντα	-3,49%
Κατοικία	+21%
Θέρμανση/Φωτισμός	+4%

Επίπεδο τιμάρθμου το έτος 1931 σε διάφορα είδη προϊόντων

Τα στοιχεία του Πίνακα που ακολουθούν αφορούν το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας κατά τα έτη 1927-1932:

ΕΤΗ	ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ
1927	+5,79%
1928	+1,42%
1929	+3,50%
1930	-3,48%
1931	-4,6%
1932	-3,98%

Επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας τα έτη 1927-1932

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1927 παρουσίασε αύξηση 5,79%, το 1928 αύξηση 1,42%, το 1929 αύξηση 3,5%. Αντίθετα, μειώθηκε το 1930 κατά 3,48% και το 1931 κατά 4,6% και το 1932 κατά 3,98%.

Το 1931, το εθνικό εισόδημα μειώθηκε σε σχέση με το 1928 κατά 14,6%, ενώ το ισοζύγιο πληρωμών μειώθηκε ελαφρά λόγω των δασμών που επέβαλλε το κράτος, αλλά και της αποσύνδεσης της λίρας Αγγλίας από τη χρυσή βάση. Έτσι, από 8,9 εκατομμύρια λίρες Αγγλίας το 1928, έπεσε στα 7 εκατομμύρια το 1931.

Οι προσπάθειες του Βενιζέλου για την αντιμετώπιση της κρίση στις αρχές του 1932.

Στις 20 Ιανουαρίου 1932, οι Έλληνες πρέσβεις στη Ρώμη, στο Παρίσι και στο Λονδίνο ανέλαβαν να προετοιμάσουν τις ξένες κυβερνήσεις για την έλευση του Βενιζέλου. Για τούτο, η ελληνική κυβέρνηση ζητούσε πενταετή αναστολή πληρωμής τοκοχρεολυσίων του δημοσίου χρέους (το εξωτερικό χρέος απορροφούσε πλέον πάνω από το 40% του δημοσίου προϋπολογισμού και άνω του 80% του συναλλάγματος, που απέφεραν οι εξαγωγές) και παροχή δανείου 50.000.000 δολαρίων σε τέσσερις ετήσιες δόσεις. Μ' αυτά τα χρήματα θα ολοκληρώνονταν τα δημόσια έργα, θα ισοσκελιζόταν το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών και η χώρα θα απέφευγε τη χρεοκοπία. Επιπλέον, η Τ.τ.Ε. είχε ζητήσει από την Δημοσιονομική Επιτροπή της Κ.Τ.Ε. να στείλει στην Ελλάδα μια επιτροπή που θα εξέταζε την οικονομία και θα πρότεινε τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν.

Ο Βενιζέλος ξεκίνησε τις επισκέψεις από τη Ρώμη, όπου συναντήθηκε με το Μουσολίνι και τον Grandi στις 22-1-1932. Κατόπιν ο Βενιζέλος επισκέφτηκε το Παρίσι. Στις 25 Ιανουαρίου, ο Βενιζέλος έφτασε στο Λονδίνο. Συνάντησε τον πρωθυπουργό R. MacDonald και τον Υπουργό Εξωτερικών, Simon και στις 26 Ιανουαρίου συναντήθηκε με τον Υπουργό Οικονομικών, Neville Chamberlain. Του είπε ότι, αν δε βοηθούσαν την ελληνική οικονομία, αυτή θα χρεοκοπούσε σύντομα και ότι μόνο οι προτάσεις που είχε στο υπόμνημα μπορούσαν να είναι κάποια σοβαρή βοήθεια. Ο Άγγλος απάντησε ότι η αναστολή πληρωμής των χρεών δε θα είχε σοβαρό αποτέλεσμα. Αλλά, ακόμα κι αν γινόταν, χρειαζόταν τόσο τη συγκατάθεση της ΔΟΕ³⁹, όσο και των ομολογιούχων. Στις 28 Ιανουαρίου, ο Βενιζέλος συνάντησε τον σερ Frederick Leith-Ross του θησαυροφυλακίου. Ο τελευταίος ανέφερε ότι η

³⁹Οι Μεγάλες Δυνάμεις τον Οκτώβριο του 1897 κατέληξαν στη σύνταξη και ψήφιση του Νόμου ΒΦΙΘ/23-2-1898, σύμφωνα με τον οποίο εγκαθιδρύθηκε η επιτροπή οικονομικού ελέγχου (**Διεθνής Οικονομική Επιτροπή/ΔΟΕ**), που σύντομα μετονομάστηκε σε **Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος** 1898. Το όργανο αυτό απέκτησε μεγάλες αρμοδιότητες με στόχο την αποπληρωμή των χρεών της Ελλάδας μέσω τακτικών δόσεων στα κράτη πιστωτές της. Για να επιτευχθεί η εξυπηρέτηση του χρέους ο ΔΟΕ απέκτησε τακτικές πηγές εσόδων και αξιολογούσε τις κρατικές υπηρεσίες για την αποδοτικότητα και την φοροεισπρακτική τους ικανότητα. Διαδραμάτισε σημαντικότατο ρόλο στα δημόσια οικονομικά της Ελλάδας την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, αλλά από τις αρχές του '30 η παρουσία του ήταν τυπική κι άνευ ουσίας μέχρι τον οριστικό τερματισμό του το 1978 (*Πηγή: Βικιπαίδεια, Ιστότοπος: <http://el.wikipedia.org/wiki/>*)

αναστολή των πληρωμών δεν αφορούσε την Αγγλία, αλλά τους ομολογιούχους και ότι κάτι τέτοιο θα έβλαπτε την πίστη της Ελλάδας στο εξωτερικό. Όσο για το δάνειο ότι μόνο η χρηματαγορά θα μπορούσε να το εκδώσει. Τέλος, πρότεινε στο Βενιζέλο να εγκαταλείψει τον κανόνα του χρυσού

Ο Βενιζέλος πληροφόρησε την Αθήνα για τα αποτελέσματα των συναντήσεών του και, επίσης δήλωσε ότι υπήρχαν ελπίδες να πεισθούν οι ομολογιούχοι, ώστε να δεχθούν την πρόσκαιρη παύση των πληρωμών εκ μέρους της Ελλάδας. Πέρα από αυτά, η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κ.Τ.Ε. είχε επιλέξει το Σερ Otto Niemeyer, διευθυντή της Τράπεζας της Αγγλίας, για να ερευνήσει και να παρουσιάσει τα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας. Μάλιστα, ο Βενιζέλος είχε συνομιλήσει στο Λονδίνο και με το Niemeyer. Ο τελευταίος, σε εμπιστευτική επιστολή προς τον Finlayson χαρακτήρισε τις προτάσεις του Βενιζέλου λανθασμένες. Κάποια πιθανότητα έδινε στην παύση πληρωμών από την Ελλάδα, αλλά και αυτό μόνο αν κρινόταν απολύτως απαραίτητο. Παρά ταύτα, το Λονδίνο, το Παρίσι και η Ρώμη είχαν συμφωνήσει, ώστε και ο Άγγλος εκπρόσωπος της ΔΟΕ, L. G. Roussin, να εξετάζε την οικονομική κατάσταση της χώρας σε συνεργασία με την Τ.τ.Ε.

Στο μεταξύ, ο Βενιζέλος επέστρεψε στην Αθήνα και είχε δύο συναντήσεις με τους πολιτικούς αρχηγούς των κομμάτων, στις 9 και 15 Φεβρουαρίου, όπου τους ενημέρωσε σχετικά με το ταξίδι του και τους ανακοίνωσε την απόφασή του να μη γίνει καμία ενέργεια προτού ο Otto Niemeyer, που θα ερχόταν στις 16 Φεβρουαρίου στην Αθήνα, υποβάλλει την έκθεσή του στην Κ.Τ.Ε. κι αυτή καταλήξει σε κάποια απόφαση. Οι ηγέτες της αντιπολίτευσης γενικά, συμφώνησαν με τον πρωθυπουργό.

Λίγες μέρες αργότερα, στις 16 Φεβρουαρίου, έφτασε στην Αθήνα ο Niemeyer, προκειμένου να εξετάσει την κατάσταση της οικονομίας της Ελλάδας. Έμεινε στην Αθήνα δύο εβδομάδες και πριν φύγει ειδοποίησε το Βενιζέλο ότι, αν προχωρούσε σε χρεοστάσιο, θα δημιουργούνταν σοβαρά προβλήματα με την πίστη της Ελλάδας στο εξωτερικό. Το ίδιο επίσης θα γινόταν, αν υλοποιούσαν τη σκέψη της συγχώνευσης της Τ.τ.Ε. με την Εθνική Τράπεζα.

Η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κ.Τ.Ε. και οι προσμονές της ελληνικής κυβέρνησης

Στο μεταξύ, στην Αθήνα οργίαζε η φημολογία ανάμεσα σε επίσημους και ανεπίσημους οικονομικούς κύκλους. Άλλοι έλεγαν ότι ο Βενιζέλος είχε εξασφαλίσει

το δάνειο και δημιουργούσε το θόρυβο για δικό του όφελος. Η αντίθετη εκδοχή, η οποία ήταν και η σωστή, ανέφερε ότι ο Βενιζέλος δεν είχε πετύχει τίποτα και το μόνο που έμενε να κάνει ήταν ν' αυξήσει τους φόρους, για να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό. Αν τελικά, συνέβαινε το δεύτερο, τότε η εντεινόμενη λαϊκή αγανάκτηση και η αναμενόμενη αποτυχία στο δάνειο θα οδηγούσαν το Βενιζέλο σε παραίτηση.

Η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κ.Τ.Ε. άρχισε τις εργασίες της στις 10 Μαρτίου στο Παρίσι, για ν' αποφασίσει για τα θέματα της οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα, την Βουλγαρία, την Αυστρία και την Ουγγαρία. Ο σερ Otto Niemeyer είχε υποβάλλει τις προτάσεις του στην Επιτροπή σχετικά με την ελληνική οικονομία και από ελληνικής πλευράς ήταν παρών εκτός από τον Υπουργό Εξωτερικών, Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, ο Υπουργός Οικονομικών Γ. Μαρής, ο Εμμ. Τσουδερός και ο Γ. Μαντζαβίνος.

Ο Niemeyer ανέφερε στην Επιτροπή ότι ο προϋπολογισμός της Ελλάδας για το 1931/1932, ήταν ελλειμματικός και ότι τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της Τ.τ.Ε. είχαν φτάσει στο 32%, ενώ στο τέλος του Μαρτίου υπολογίζονταν στο 27%. Η Ελλάδα όφειλε να προχωρήσει σε μεγάλη περικοπή δαπανών με σκοπό να εξοικονομηθούν χρήματα για τα δημόσια έργα, που ούτως ή άλλως χρειαζόνταν και τα χρήματα από το εξωτερικό, για να συνεχιστούν. Τέλος, πρότεινε την ετήσια αναστολή πληρωμών και τη συνέχιση της σύνδεσης της δραχμής με το χρυσό κανόνα συναλλάγματος, ώστε να διατηρηθεί η πίστη της Ελλάδας στο εξωτερικό.

Στη Σύνοδο μίλησε ο Μαρής και μεταξύ των άλλων ζήτησε δύο κυρίως πράγματα, που κατά τη γνώμη του, θα έβγαζαν από το αδιέξοδο την ελληνική οικονομία: α) Πενταετή αναστολή των πληρωμών της Ελλάδας προς το εξωτερικό. Αυτό θα επέτρεπε την οικονομία 430 εκατομμυρίων δραχμών και επιπλέον από το ισοζύγιο πληρωμών, εξοικονόμηση ακόμα 1,16 εκατομμυρίων λιρών. β) Δάνειο 50 εκατομμυρίων δολαρίων για τη χρηματοδότηση του αναπτυξιακού προγράμματος που ήταν σε εξέλιξη. Επιπλέον, είπε ότι θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν ακόμα 500 εκατομμύρια δραχμές από διάφορες οικονομίες για το επόμενο έτος. Στις 23 Μαρτίου, η Επιτροπή ολοκλήρωσε τις εργασίες της, τα δε αποτελέσματα θα τα ανακοίνωνε στις 29 Μαρτίου.

Όμως, ο Πολίτης ανέφερε από το Παρίσι ότι είχε καταφέρει να πληροφορηθεί την απόφαση που αφορούσε την Ελλάδα. Σύμφωνα μ' αυτήν, η Δημοσιονομική

Επιτροπή της Κ.Τ.Ε. κατανοούσε τη δύσκολη κατάσταση της ελληνικής οικονομίας και πρότεινε την αναστολή πληρωμής των δανείων για ένα χρόνο, με σύγχρονη κατάθεση του αντίστοιχου ποσού των τοκοχρεολυσίων σε δραχμές στην Τ.τ.Ε. Τέλος, πιθανόν ήταν να προτείνει την παροχή δανείου 10.000.000 δολαρίων και συνιστούσε την αύξηση της φορολογίας, την περικοπή των δημοσίων δαπανών, καθώς και το διορισμό ξένου συμβούλου στο ελληνικό Υπουργείο Οικονομικών. Ουσιαστικά, η Δημοσιονομική Επιτροπή είχε εν μέρει ικανοποιήσει τις ελληνικές αιτήσεις.

Στο μεταξύ, όμως, οι οφειλές της Ελλάδας προς τους επενδυτές του εξωτερικού πλησίαζαν. Η κυβέρνηση, φυσικά, δεν προχώρησε στην εξυπηρέτηση των λογαριασμών και στις 19 Μαρτίου η Τράπεζα της Αγγλίας πληροφόρησε σχετικά τη ΔΟΕ. Στις 21 Μαρτίου, η ΔΟΕ ζήτησε εξηγήσεις από τον υποδιοικητή της Τ.τ.Ε. κι αυτός απάντησε ότι οι οδηγίες του από την Κυβέρνηση ήταν να αναμένει την έκδοση της απόφασης της Δημοσιονομικής Επιτροπής της Κ.Τ.Ε. στις 29 Μαρτίου.

Η ΔΟΕ, βέβαια, δεν έμεινε ικανοποιημένη από τις απαντήσεις, αλλά η Αθήνα δε φαινόταν διατεθειμένη να αλλάξει γνώμη ούτε και στις 30 Μαρτίου. Επιπλέον, οι Μεγάλες Δυνάμεις που είχαν εγγυηθεί για τα δάνεια δυσανασχέτησαν, λέγοντας ότι αφ' ενός η ΔΟΕ δεν μπορούσε ν' αλλάξει τους όρους των συμβάσεων των δανείων και αφ' ετέρου η Ελλάδα δεν έπρεπε να προχωρήσει στην αναστολή των πληρωμών ή να πληρώσει τους τόκους σε στερλίνες. Παρά ταύτα, η ελληνική κυβέρνηση έμεινε αμετάπειστη, ενώ η Αγγλία και η Γαλλία προχώρησαν την 1^η Απριλίου στις πληρωμές των τοκοχρεολυσίων ως εγγυήτριες δυνάμεις.

Ο “μαύρος Απρίλιος” της ελληνικής οικονομίας και η πτώχευση

Στο εσωτερικό έμποροι και βιομήχανοι διαμαρτύρονταν για τις επιλογές της Κυβέρνησης στην αντιμετώπιση της κρίσης. Οι μικρές τράπεζες είχαν σοβαρά προβλήματα και η Τ.τ.Ε. προχώρησε σε χορηγήσεις ύψους 733 εκατομμυρίων δραχμών από τα οποία τα 500 πήγαν προς τις μικρότερες τράπεζες. Η ρευστότητα των τεσσάρων μεγάλων εμπορικών τραπεζών είχε μειωθεί από 16,8% το Δεκέμβριο του 1931 και σε 9,7% τον Απρίλιο του 1932. Οι καταθέσεις του πρώτου τριμήνου του 1932 είχαν παρουσιάσει μείωση μέχρι 11%, η κυκλοφορία του νομίσματος είχε μείωση 2,5%, ενώ το κάλυμμα του στην Τ.τ.Ε. ήταν πλέον σταθερά κάτω από το όριο του 40% που είχε θέσει η Τ.τ.Ε. όταν είχε ιδρυθεί.

Στις 13 Απριλίου, ο Βενιζέλος βρισκόταν στη Γενεύη για τη συνδιάσκεψη του Συμβουλίου της Κ.Τ.Ε. Στις 15 Απριλίου, ο Βενιζέλος μίλησε στην Κ.Τ.Ε. για τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Επανάλαβε τις αιτήσεις του για πενταετή αναβολή πληρωμών και το δάνειο των 50.000.000 δολαρίων, εξηγώντας ότι μαζί με τα μέτρα που θα λάμβανε στο εσωτερικό, θα κατάφερνε ν' ανορθώσει την οικονομία, να ολοκληρώσει τα αναπτυξιακά έργα και να ξεπληρώσει τους ομολογιούχους. ... Πίστευε, τέλος ότι αν η χώρα δε δεχόταν τη βοήθεια που περίμενε, τότε τ' αποτελέσματα θα ήταν μοιραία.

Όμως, η τελική απόφαση της Κ.Τ.Ε. δεν ήταν ευνοϊκή. Ανέφερε, η Ελλάδα έπρεπε να λάβει ετήσια αναστολή για τις πληρωμές των εξωτερικών οφειλών της, συμφωνούσε ότι έπρεπε να καταβληθεί το αντίτιμο των οφειλών σε δεσμευμένο λογαριασμό στην Τ.τ.Ε., όμως, δεν έκρινε ότι η Ελλάδα είχε ανάγκη δανείου. Αυτή η απόφαση ήταν η χαριστική βολή στην παραπαίουσα ελληνική οικονομία.

Μετά και από αυτή την απόφαση, οι εξελίξεις για την Ελλάδα ήταν ραγδαίες. Στις 21 Απριλίου, παραιτήθηκε ο υπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Μαρής, ύστερα από διαφωνία με το Βενιζέλο. Ο Μαρής πίστευε ότι, αν εγκατέλειπαν το χρυσό κανόνα, θα έπρεπε να κηρύξουν εκλογές, γιατί διαφορετικά θα έπρεπε τα βαριά φορολογικά μέτρα να τα χρεωθεί μόνο το κόμμα τους. Αλλά ο Βενιζέλος διαφώνησε κι έτσι ο Μαρής παραιτήθηκε. Στις 23 Απριλίου, ο νέος Υπουργός, καθηγητής Κυριάκος Βαρβαρέσος, κήρυξε την πτώχευση και την αναστολή των πληρωμών από το ελληνικό δημόσιο, ενώ ζήτησε από τη ΔΟΕ δάνειο 200.000.000 δραχμών, αίτημα που δε βρήκε ανταπόκριση. Στις 26 Απριλίου, ψηφίστηκε νέος νόμος (5422/26-4-1932 και Φ.Ε.Κ. 133/1932), με τον οποίο η Τ.τ.Ε. απαλλασσόταν από την υποχρέωση να εξαργυρώνει τα χαρτονομίσματά της με χρυσό. Τέλος, στις 27 Απριλίου η Ελλάδα εγκατέλειψε επίσημα τον κανόνα του χρυσού. Αυτή ήταν η τέταρτη πτώχευση της Ελλάδας από το 1821. Η πρώτη συνέβη το 1827 (μετά τα δάνεια που συνήφθησαν το 1824 και το 1825), η δεύτερη το 1843 (μετά το δάνειο των 60 εκατομμυρίων φράγκων που έλαβε ο Όθωνας), η τρίτη το 1893 (μετά το δάνειο του 1890) και η τέταρτη το 1932.

Ο δανεισμός και οι συνέπειές του στην ελληνική οικονομία

Η οικονομική κρίση της Ελλάδας και η πτώχευση του 1932, ήταν αποτέλεσμα ενός πλέγματος εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων. Ως προς τους πρώτους, σημαντικότερος ήταν η παγκόσμια οικονομική κρίση, που ξεκίνησε από την Αμερική το 1929 και γρήγορα έφτασε και στην Ευρώπη. Στους εσωτερικούς παράγοντες που επηρέασαν αρνητικά την ελληνική οικονομία και την οδήγησαν στην πτώχευση συγκαταλέγονται, ο υπερβολικός δανεισμός και ο ρόλος των τραπεζών στην εσωτερική αγορά. Μετά το 1922, όλες οι κυβερνήσεις είχαν στραφεί στον εξωτερικό δανεισμό.

Τα δάνεια ωφέλησαν πολλαπλά την Ελλάδα. Κατ' αρχήν, η νομισματική σταθεροποίηση του 1928 ήταν το πρώτο όφελος. Παράλληλα, αυτό επέτρεψε στα επόμενα χρόνια να προχωρήσει ευκολότερα η σύναψη νέων δανείων με καλύτερους όρους, καθώς η οικονομική πίστη της χώρας προς το εξωτερικό είχε βελτιωθεί. Έπειτα, θεραπεύτηκαν πολλές από τις προσφυγικές ανάγκες, που ήταν έντονες τη δεκαετία του 1920. Αλλά και τα αρνητικά σημεία ήταν εξίσου σημαντικά. Η σύναψη των δανείων δεν είχε γίνει πάντα με τους καλύτερους όρους, ειδικά πριν από το 1928. Επίσης, επειδή εκδίδονταν σε υψηλές τιμές, τα προτιμούσαν ακόμη και οι εσωτερικοί οικονομικοί κύκλοι, πράγμα που σήμαινε ότι ένα μεγάλο μέρος του συναλλάγματος έφευγε στο εξωτερικό και κατευθυνόταν στην κάλυψη των εκεί εκδομένων χρεογράφων. Αντίθετα, δε συνέβαινε το ίδιο με τα ιδιωτικά χρεόγραφα του εσωτερικού.

Και ο Βενιζέλος έλαβε δάνεια με βασικό στόχο τη χρήση τους σε δημόσια έργα. Άμεση συνέπεια του υπερβολικού δανεισμού ήταν το γεγονός ότι διογκώθηκαν τα ελλείμματα και ειδικά το δημόσιο χρέος. Ουσιαστικά, η ετήσια εξυπηρέτηση των δανείων απαιτούσε το 81% των συναλλαγματικών εισπράξεων των εισαγωγών, ποσό εξαιρετικά υψηλό αν αναλογιστούμε ότι καμιά άλλη χώρα της νοτιοανατολικής Ευρώπης δεν αντιμετώπιζε κάτι ανάλογο. Το σύνολο των ετησίων πληρωμών προς το εξωτερικό από το 1,56 δισεκατομμύρια δραχμές το 1923, έφτασε τα 2 δισεκατομμύρια το 1925/6 και από το 1928/9 και μετά ήταν πάντοτε πάνω από τα 3

δισεκατομμύρια ετησίως. Ειδικά, την περίοδο 1928-1932, η Ελλάδα είχε εισπράξει από δάνεια 10,323 δισεκατομμύρια δραχμές και είχε καταβάλλει για την εξυπηρέτηση του χρέους 13,927 δισεκατομμύρια, δηλαδή 35% περισσότερα χρήματα απ' όσα είχε τελικά εισπράξει.

Μια άλλη σημαντική συνέπεια του υπερδανεισμού της χώρας ήταν η επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού που με δυσκολία μπορούσε να ισοσκελιστεί. Τα αποτελέσματα αυτού του υπέρογκου δανεισμού εκδηλώθηκαν το 1932, οπότε η Ελλάδα, αδυνατώντας ν' ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της στο εξωτερικό κήρυξε πτώχευση, δηλαδή αναστολή πληρωμών των δανείων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

2.6 Τα οικονομικά την περίοδο της Κατοχής

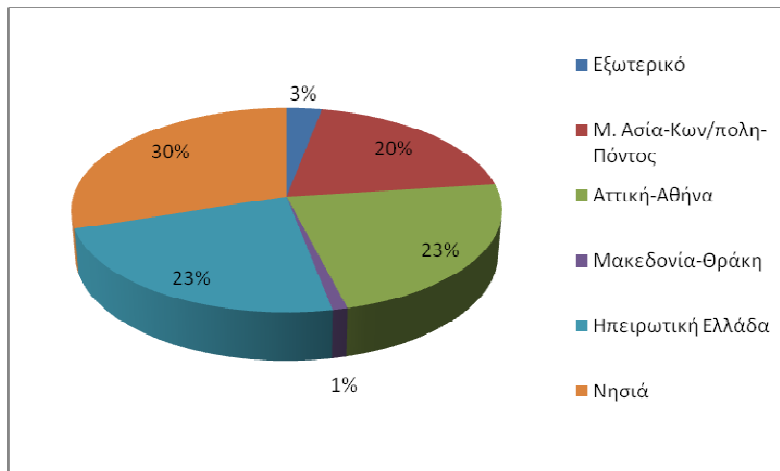
Η Γερμανική κατοχή της Ελλάδας αποτελεί μια σημαντική εποχή στην ιστορία της Ελλάδας καθώς επέφερε μια ολοκληρωτική καταστροφή στην οικονομία της χώρας και κυρίως στην γεωργία.

Η οικονομική πολιτική που ακολούθησαν οι αρχές του Άξονα τις πρώτες εβδομάδες της Κατοχής έφεραν σε πλήρη αμηχανία το προπολεμικό σύστημα συγκέντρωσης. Έτσι η Βέρμαχτ και οι Ιταλοί έστηναν μπλόκα στους δρόμους, έλεγχαν τις αποθήκες και έκαναν κατάσχεση στις σοδειές για να τις καταναλώσουν οι άνδρες τους. Οι ενέργειες αυτές, μαζί με τις φήμες που γεννούσαν, έκαναν τους αγρότες να διστάζουν να φέρουν τη σοδειά τους στην αγορά ή έστω να δηλώσουν το μέγεθος σοδειάς που προσδοκούσαν. Ακόμη, η επίταξη των αγελαίων ζώων αύξαινε το κόστος μεταφοράς των τροφίμων από τις αγροτικές περιοχές όπου τα χρειάζονταν.

Ο πρώτος χρόνος της γερμανικής κυριαρχίας στην Ελλάδα αντιστοιχεί σε μια περίοδο που προσομοιάζει με μια οικονομική κρίση (ancient regime). Η γενική θνησιμότητα της Περιφέρειας Διοικήσεως Πρωτεύουσας το 1941 (25%) διπλασιάστηκε σε σχέση με αυτή του 1940 (13%) και υπερτριπλασιάστηκε το 1942 (41%). Η μεγάλη αυτή θνησιμότητα οφείλεται κυρίως στην πείνα που ξέσπασε το φθινόπωρο του 1941 και το χειμώνα του 1942. Η πείνα αυτή οφειλόταν αφενός σε δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής αγροτικής οικονομίας (η χώρα κάλυπτε τις μισές περίπου ανάγκες σε δημητριακά από εισαγωγές), στη συγκυρία της κακής σοδειάς αγροτικών προϊόντων το 1941 και της επίταξης των μεταφορικών μέσων από τις δυνάμεις κατοχής και στην ύπαρξη του συμμαχικού αποκλεισμού. Την ίδια περίοδο η πολιτική της απαλλοτρίωσης και της λεηλασίας που εφάρμοσαν τα στρατεύματα κατοχής οδήγησαν τους παραγωγούς στην απόσυρση των όποιων αποθεμάτων τους και στην μεγάλη άνοδο των τιμών των προϊόντων διατροφής σε βαθμό δυσπρόσιτο για τις φτωχές οικογένειες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ακραία οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1941 με τους θανάτους από πείνα. Τα πρώτα θύματα της πείνας υπήρξαν οι άρρωστοι σε νοσοκομεία αφού τα ιδρύματα στερούμενα των αναγκαίων τροφίμων δεν μπορούσαν να προσφύγουν στην μαύρη αγορά.

Τα θύματα της λιμοκτονίας ήταν κυρίως οι άνδρες (70 % των θανόντων) άνω των 50 ετών, ενώ οι γυναίκες- θύματα ήταν στην πλειονότητα τους πάνω από 60 χρονών. Τα παιδιά αντιθέτως αντιστάθηκαν περισσότερο: σε απόλυτους αριθμούς υπερδιπλασιάστηκε (2,3 φορές) ο αριθμός των νεκρών σε σχέση με την προπολεμική περίοδο αλλά σε σχέση με τους θανάτους των ανδρών που πολλαπλασιάστηκαν επί 5,4 ή ακόμα και των γυναικών που πολλαπλασιάστηκαν επί 2,6, μάλλον κατάφεραν να προστατευτούν καλύτερα. Φαίνεται λοιπόν ότι ο έλληνας οικογενειάρχης «πρότεινε τα στήθη για να σώσει την οικογένειά του και έπεσε πρώτος». Ακολούθησαν οι γέροντες (4 στους 5 νεκρούς από πείνα είναι άνδρες), οι ηλικιωμένες μητέρες (3 στους 4 είναι άνδρες και γυναίκες πάνω από 50 ετών) και τελευταίο το παιδί.

Στη συνέχεια σας παραθέτουμε την γεωγραφική προέλευση των θανόντων από την πείνα στην Αθήνα.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΘΑΝΟΝΤΩΝ ΑΠΟ ΠΕΙΝΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ:
 ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΘΑΝΟΝΤΩΝ (ΟΚΤ 1941 – ΙΑΝ 1942⁴⁰)

Παρότι αγνοούμε ακόμη τη γεωγραφική προέλευση των κατοίκων της πρωτεύουσας, είναι μάλλον βέβαιο ότι οι πρόσφυγες πλήρωσαν δυσανάλογα βαριά την πείνα στην Κατοχή (20%) αφού αντιπροσώπευαν λιγότερο από το 51% των κατοίκων του δήμου. Φαίνεται λοιπόν ότι το θανατικό χτύπησε περισσότερο αυτούς που δεν είχαν δυνατότητα σύνδεσης με τον αγροτικό χώρο.

Ο Ερυθρός Σταυρός, την περίοδο της λιμοκτονίας διεξήγαγε μια δική του έρευνα με την οποία εκτιμούσε ότι γύρω στους 250.000 ανθρώπους είχαν πεθάνει άμεσα ή έμμεσα εξαιτίας του λιμού ανάμεσα στο 1941 και το 1943. Λογαριάζοντας την υστέρηση των γεννήσεων κατά την ίδια περίοδο, υπολόγισε πως ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας ήταν τουλάχιστον 300.000 λιγότερος στο τέλος του πολέμου απ' ό,τι θα ήταν αλλιώς, εξαιτίας της σιτοδείας.

Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε ότι η γερμανοϊταλική κατοχή ήταν εξαιρετικά καταπιεστική, αρπακτική και βίαιη, όχι μόνο λόγω του φασιστικού χαρακτήρα του καθεστώτος των χωρών αυτών, αλλά και επειδή ο πόλεμος συνεχιζόταν τόσο στη Β. Αφρική όσο και κυρίως στην αχανή Ρωσία. Συνεπώς ο Άξονας χρειαζόταν οικονομικούς πόρους σε χρήμα, πρώτες ύλες και μεταφορικά μέσα, προκειμένου να συνεχίσει τις κατακτητικές του διαθέσεις σε άλλα μέτωπα. Από την άλλη πλευρά, τόσο η προπολεμική οικονομική κατάσταση της Ελλάδας όσο και

⁴⁰ Πηγή: Ληξιαρχικές πράξεις θανάτου του Δήμου Αθηναίων

οι καταστροφές του εξάμηνου πολέμου δημιουργούσαν εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες για την επιβίωση των Ελλήνων. Η δυσκολία ανεφοδιασμού των πόλεων σε τρόφιμα, ιδίως στην τραγική περίοδο του χειμώνα 1941-1942, δεν οφείλεται μόνο στην έλλειψη μεταφορικών μέσων και καυσίμων, ούτε στην κακή κατάσταση του συγκοινωνιακού δικτύου, ούτε μόνο στην ανεπάρκεια της εγχώριας αγροτικής παραγωγής, αλλά κυρίως στους μηχανισμούς που πολύ γρήγορα αναπτύχθηκαν στην κατοχική περίοδο.

Οι τιμές των αγαθών ανέβαιναν σταθερά, τροφοδοτούμενες από το χρήμα που τυπωνόταν για να καλύπτει τις απαιτήσεις των αρχών της κατοχής. Ο πληθωρισμός οδήγησε τους παραγωγούς και τους λιανοπωλητές στο να αποσύρουν τα προϊόντα τους από την αγορά, και άρχισε να διαδίδεται η αποθησαύρισή τους. Από όλη αυτή την πληθωριστική διαδικασία ολόκληρη την περίοδο της Κατοχής προέκυψε μια μεταφορά πλούτου από το σύνολο σχεδόν του αστικού πληθυσμού προς τους «επιτήδειους εμπόρους»-«μαυραγορίτες», οι οποίοι συσσώρευσαν τεράστιες περιουσίες και σταδιακά ανέτρεψαν την οικονομική και κοινωνική ιεραρχία στη διάρκεια της Κατοχής και κυρίως μετά την απελευθέρωση. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, στην περίοδο της Κατοχής άλλαξαν χέρια τεράστιες περιουσίες, από κινητά αντικείμενα αξίας (κοσμήματα, χρυσαφικά, αντικείμενα τέχνης κ.ά.) ως και ακίνητα (κατοικίες, διαμερίσματα, οικόπεδα). Υπάρχουν σχετικές πληροφορίες ότι πουλήθηκαν ακίνητα την περίοδο εκείνη στο 15%-25% της πραγματικής τους αξίας. Η «κρίση» της μαύρης αγοράς του Νοεμβρίου του 1942 ξεπεράστηκε από τους κερδοσκόπους σχετικά γρήγορα. Ωστόσο η κατάσταση στην αγορά τροφίμων κάπως βελτιώθηκε λόγω της αυξημένης εξωτερικής βοήθειας που ήδη είχε αρχίσει να επιτρέπεται, κυρίως στα πλαίσια των προσπαθειών του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού.

Η παρουσία των δυνάμεων του Χίτλερ στην Ελλάδα συνοδεύτηκε από ένα οικονομικό "ολοκαύτωμα". Η Ελλάδα υποχρεώθηκε να συντηρεί τα στρατεύματα που στάθμευαν στη χώρα, ενώ ανεφοδίαζε με τρόφιμα και το μέτωπο της Λιβύης. Παράλληλα οι Γερμανοί λεηλατούσαν την παραγωγή με αποτέλεσμα την εξόντωση χιλιάδων Ελλήνων από πείνα και ασθένειες. Ωστόσο, με την έναρξη της κατοχής ο ελληνικός λαός σταμάτησε όσο ήταν δυνατόν την παραγωγή με στόχο να μη βοηθηθεί ο Άξονας. Έτσι, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και η απόδοσή τους κατά στρέμμα ελαττώθηκαν σημαντικά. Κυρίως μειώθηκε η παραγωγή προϊόντων που

είχαν περισσότερο ανάγκη οι Γερμανοί, όπως το βαμβάκι και ο καπνός, ενώ το ίδιο συνέβη και με τις ελιές, το λάδι τα σταφύλια και τους ξηρούς καρπούς.

Μείωση παρατηρήθηκε και στην παραγωγή μεταλλευμάτων (αντιδράσεις εργατών, σαμποτάζ, επιθέσεις αντιστασιακών), με την Ελλάδα να διακόπτει ουσιαστικά τις εξαγωγές, με στόχο να μην μπορούν οι κατοχικές δυνάμεις να επωφεληθούν. Όπως ήταν φυσικό οι Γερμανοί αντέδρασαν στο σαμποτάζ, διακόπτοντας τις εισαγωγές στην Ελλάδα με ό,τι αυτό σήμαινε για τον λαό της.

Οι Γερμανοί εκμηδένισαν τις εισαγωγές ζώων και μείωσαν δραστικά τον αριθμό των ζώων που χρησιμοποιούνταν σε εργασίες, με αποτέλεσμα τα χωράφια να μείνουν ακαλλιέργητα και οι μεταφορές σε δύσβατες περιοχές να σταματήσουν. Με ανάλογο τρόπο μειώθηκε και ο κτηνοτροφικός πλούτος της χώρας, με αποτέλεσμα το κρέας, το τυρί και άλλα κτηνοτροφικά προϊόντα να εξαφανισθούν από την ελληνική αγορά. Με τη ραγδαία μείωση και των εισαγωγών και των εξαγωγών κλιμακώθηκε ο οικονομικός πόλεμος κατά της χώρας μας ως συνέπεια της εισβολής και κατοχής της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα.

Η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κατοχής, έχασε 400.000 οικοδομές, δηλαδή το 28% του οικοδομικού της πλούτου και αξίζει να σημειωθεί ότι έρχεται πρώτη σε θυσίες μεταξύ των Συμμάχων. Δρόμοι, γέφυρες, κτίρια ισοπεδώθηκαν ενώ οι κατακτητές δεν σεβάστηκαν ούτε τα δάση. Όσα δεν τα έκοβαν για να στείλουν ξύλα στη Γερμανία, την Ιταλία και τη Βουλγαρία, τα έκαιγαν για να πολεμήσουν τους αντάρτες. Σε ορισμένες περιοχές μάλιστα όπως η Αττική, η καταστροφή δασών άγγιξε ή ξεπέρασε το 75%. Τεράστιες ήταν και οι καταστροφές στο οδικό δίκτυο (κόκκινες γραμμές), ενώ λίγες γέφυρες έμειναν ανέπαφες. Επιπλέον, μεγάλες ζημιές υπέστη και το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας, είτε από τους Γερμανούς, είτε από αντάρτες που προσπαθούσαν να εμποδίσουν τον ανεφοδιασμό του γερμανικού στρατού. Η ίδια τακτική ακολουθήθηκε και με τα μηχανοστάσια, τις δεξαμενές και τους σιδηροδρομικούς σταθμούς. Από όπου πέρναγαν οι δυνάμεις του άξονα άφηναν πίσω τους συντρίμια και ερείπια. Αξίζει τέλος να αναφερθεί η καταστροφή του Ισθμού της Κορίνθου. Οι Γερμανοί βύθισαν πλοία, ανατίναξαν τρένα και κατέστρεψαν γέφυρες, με αποτέλεσμα η διώρυγα της Κορίνθου να κλείσει για πολλά χρόνια.

Εκτός από τις μαζικές εκτελέσεις και τις καταστροφές κτιρίων και υποδομών, οι Γερμανοί στη διάρκεια της κατοχής, χρησιμοποίησαν κατά του ελληνικού λαού ακόμα ένα πολύ ισχυρό "όπλο": την πείνα. Χιλιάδες Έλληνες έχασαν τη ζωή τους, λόγω της έλλειψης τροφίμων. Οι στρατιώτες του Χίτλερ, άρπαζαν τρόφιμα, πρώτες ύλες και καύσιμα, ενώ η καταστροφή του οδικού δικτύου, εμπόδιζε τα προϊόντα της (μειωμένης) αγροτικής παραγωγής να φτάσουν στις πόλεις. Παράλληλα, με την εκτόξευση του πληθωρισμού, τα χρήματα έχασαν την αξία τους, με αποτέλεσμα μόνο όσοι παρήγαγαν προϊόντα να μπορούν να τα ανταλλάσσουν με άλλα προϊόντα. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο πληθωρισμός, γρήγορα έφτασε σε όρια που καμία χώρα δεν είχε γνωρίσει μέχρι τότε. Ο τιμάρριθμος εκτοξεύθηκε και για παράδειγμα τον Σεπτέμβριο του 1944 για να αγοράσει κάποιος μία οκά ψωμί (περίπου 1,3 κιλά), χρειαζόταν να πληρώσει... 153.000.000 δραχμές! Στο τέλος του πολέμου η Ελλάδα είχε χάσει το 10% του πληθυσμού της, είχε κατεστραμμένη οικονομία και οι υποδομές της ήταν ανύπαρκτες.

Την περίοδο της Κατοχής, επίσης, είχαμε την ανάδυση μιας νέας επιχειρηματικής τάξης η οποία αναδείχθηκε με την συνέργεια μιας σειράς παραγόντων μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται: η συνεργασία με τις δυνάμεις Κατοχής, η εκμετάλλευση των αναγκών όσων είχαν περιουσιακά στοιχεία⁴¹ και η διακράτηση της συμμαχικής βοήθειας που προοριζόταν για τον πληθυσμό. Υπάρχουν πολλά στοιχεία που παρουσιάζουν ένα μεγάλο αριθμό συναλλαγών σε περιουσιακά στοιχεία και κυρίως εμφανίστηκε η πώληση ακινήτων σε ποσά μικρότερα της προπολεμικής αξίας τους. Μια απόδειξη για το μέγεθος του προβλήματος αυτού ήταν και η δημιουργία της ΠΟΠΑΚ⁴², που ήταν μια ομοσπονδία όσων εξαναγκάστηκαν να πουλήσουν τα σπίτια τους στην διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

Ένα άλλο κύριο χαρακτηριστικό της εξεταζόμενης περιόδου είναι και ο υπερπληθωρισμός, ο οποίος έκανε την εμφάνισή του στην Ελλάδα το 1942. Σύμφωνα με τον Cagan (1956) η έναρξη του φαινομένου του υπερπληθωρισμού αναγνωρίζεται από το μήνα που οι τιμές αυξάνονται τουλάχιστον κατά 50%, ενώ το φαινόμενο παύει να υφίσταται το μένα που μετά από αυτόν οι τιμές πέφτουν κάτω από το 50% παραμένουν σε αυτό το

⁴¹ Ως περιουσιακά στοιχεία αναφέρονται συνήθως οι χρυσές λίρες, τα κοσμήματα, τα έπιπλα και τα ακίνητα.

⁴² Είναι τα αρχικά των λέξεων: Πανελλήνια Ομοσπονδία Πωλησάντων τα Ακίνητα των επί Κατοχής

επίπεδο για δώδεκα τουλάχιστον μήνες⁴³. Το φαινόμενο αυτό επηρέασε αρκετά το κόστος ζωής των ανθρώπων, μιας και το αύξησε κατά πολύ. Ο πραγματικός υπερπληθωρισμός καθώς και η διάρκειά του φαίνονται πιο καθαρά αν από το δείκτη του κόστους ζωής αφαιρέσουμε τα ενοίκια.

Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζουν και τα γεγονότα αμέσως μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από την τριπλή Κατοχή της. Η οικονομία της χώρας κατέρρευσε 23 ημέρες μετά την επιστροφή της κυβέρνησης στην ελεύθερη Ελλάδα. Η προσπάθεια ανασυγκρότησης της θεωρήθηκε δύσκολη, αφού η σταθεροποίηση της είχε ήδη αρχίσει κατά την διάρκεια του πολέμου και επίσης η εξαγωγική της δραστηριότητα ήταν δύσκολο να επανέλθει στα επίπεδα που βρισκόταν πριν την έναρξη του πολέμου, κυρίως λόγω του ότι οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της ήταν μέλη του άξονα. Στην προσπάθεια αυτή συνέβαλλαν αρκετά οι τρεις νομισματικές μεταρρυθμίσεις που συνέβησαν τον Νοέμβριο του 1944, τον Ιούνιο του 1945 και τον Ιανουάριο του 1946.

Τέλος, θα ήταν καλό να αναφέρουμε συνοπτικά κάποια στοιχεία για αυτές τις τρεις μεταρρυθμίσεις. Ένα μήνα μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας ο υπερπληθωρισμός συνεχιζόταν ασυγκράτητος, η δραχμή υποτιμήθηκε έναντι της λίρας και τα δημόσια έξοδα δεν κάλυπταν σε ικανοποιητικό βαθμό, αλλά μόνο σε μονοψήφιο ποσοστό, τις δημόσιες δαπάνες. Οι οικονομολόγοι της εποχής υποστήριζαν ότι ήταν αναγκαίο ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης καθώς και το πρόγραμμα ανασυγκρότησης να βασίζεται στην σωστή ισοτιμία δραχμής και λίρας. Στην νομισματική μεταρρύθμιση του 1944 δεν λήφθηκαν μέτρα φορολογικής πολιτικής είτε επειδή η κυβέρνηση θεωρούσε ότι δεν υπήρχε αρκετή φορολογητέα ύλη είτε επειδή καμία φορολογική πολιτική δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί υπό συνθήκες γενικής αποδιοργάνωσης. Στις 4 Ιουνίου 1945 είχαμε τη δεύτερη μεταρρύθμιση που στηρίχθηκε σε δύο βασικούς πυλώνες: α)τη στήριξη της ελληνικής οικονομίας μέσω συμμαχικής βοήθειας και β)την επιβολή ελέγχου στις τιμές σε συνδυασμό με αύξηση των κατώτατων μισθών με σκοπό την αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των φτωχότερων τάξεων. Τον Ιανουάριο του 1946 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ Αγγλίας και Ελλάδας που οδήγησε στην τρίτη νομισματική μεταρρύθμιση. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση είχε ως στόχο: α)την

⁴³ Αυτός ο ορισμός έχει επικρατήσει στον οικονομικό χώρο.

καταπολέμηση του υπερπληθωρισμού μέσω των δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων⁴⁴, β) την καθιέρωση ενός συστήματος σταθερών ισοτιμιών έναντι της στερλίνιας και του δολαρίου και γ) την παροχή οικονομικής βοήθειας για να πετύχει η μεταρρύθμιση.

2.7 Η μεταπολεμική περίοδος

Η μεταπολεμική περίοδος μπορεί να θεωρηθεί ως η πιο σημαντική και κρίσιμη για την ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Γι αυτό, λοιπόν, είναι καλύτερο να την χωρίσουμε σε υποπεριόδους ώστε η ανάλυση της να είναι πιο εύκολη.

Από τον ψυχρό πόλεμο στο τέλος της χούντας

Η Ελλάδα αμέσως μετά την απελευθέρωσή της (Οκτώβριος 1944), εισέρχεται σε μια περίοδο μεγάλης πολιτικής και οικονομικής αστάθειας που επιδεινώνεται με τον εμφύλιο πόλεμο του 1946-1949. Αποτελώντας, εκείνη την περίοδο, ένα από τα ιδρυτικά μέλη πολλών διεθνών οργανισμών⁴⁵, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου μπόρεσε να λάβει οικονομική βοήθεια κυρίως μέσω του σχεδίου Μάρσαλ. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό για να λαμβάνει την προβλεπόμενη οικονομική βοήθεια θα έπρεπε να παρουσιάζει κάποια μακροχρόνια προγράμματα ανάπτυξης. Έτσι καταβλήθηκαν οι πρώτες προσπάθειες για την οικονομική ανάπτυξη και την νομισματική σταθερότητα. Ένα πρώτο δείγμα αυτών των προσπαθειών αυτών αποτελεί το οικονομικό πρόγραμμα της κυβέρνησης του στρατηγού Παπάγου, με επικεφαλής τον υπουργό συντονισμού Σπύρο Μαρκεζίνη, το οποίο έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη της οικονομίας της Ελλάδας. Μερικά από τα οικονομικά μέτρα που ελήφθησαν ήταν:

- Η απελευθέρωση των τιμών
- Η άρση των περιορισμών στα εισαγόμενα είδη
- Η μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων⁴⁶
- Η «προστασία» του ξένου κεφαλαίου⁴⁷

⁴⁴ Ως τέτοιες θεωρούνται η επιβολή φόρων, η βελτίωση των μηχανισμών είσπραξης φόρων και η αύξηση εσόδων από την πώληση της ξένης βοήθειας.

⁴⁵ Επιτροπή Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας(μετέπειτα ΟΟΣΑ), Διεθνές Νομισματικό Ταμείο(ΔΝΤ) και Παγκόσμια Τράπεζα.

⁴⁶ Μέσω της θεσμοθέτησης της επιταχυνόμενης απόσβεσης των πάγιων περιουσιακών στοιχείων

⁴⁷ Νόμος 2687

- Ο στενός κρατικός έλεγχος της αγοράς εργασίας και της αγοράς χρήματος και
- Η υποτίμηση της δραχμής κατά 100 τοις εκατό.

Σημαντικά μέτρα ελήφθησαν επίσης και από τις μετέπειτα κυβερνήσεις υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή (1955-1963) με σκοπό την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας. τα κυριότερα από αυτά ήταν:

- Οι επενδύσεις σε έργα υποδομής
- Η ενίσχυση της οικοδομικής δραστηριότητας
- Οι φορολογικές ελαφρύνσεις για τις επιχειρήσεις

Σημαντική εξέλιξη επίσης αποτελεί και η συμφωνία για την σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η οποία τέθηκε σε ισχύ τον Νοέμβριο του 1962 και προέβλεπε τη σταδιακή μείωση των δασμών που θα οδηγούσαν στην πλήρη ένταξη της χώρας το 1984.

Οι κυβερνήσεις που ακολούθησαν (1963-1967), σε γενικές γραμμές, εφάρμοσαν το οικονομικό πρόγραμμα της προηγούμενης κυβέρνησης με λίγες έως καθόλου διαφορές. Το ίδιο ισχύει και για την δικτατορία (1967-1974), το οποίο βέβαια δεν εμπόδισε την Ελληνική οικονομία να συνεχίζει να αναπτύσσεται με πολύ υψηλούς ρυθμούς. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι ειδικά τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας υπήρχε μια αύξηση του πραγματικού μισθού, που όμως δεν τροφοδότησε πληθωριστικές πιέσεις. Μεταξύ των άλλων σημαντικών εξελίξεων της περιόδου, μπορούμε να συμπεριλάβουμε και το «πάγωμα» της συμφωνίας σύνδεσης Ελλάδας και ΕΟΚ. Τα τελευταία, όμως, χρόνια της δικτατορίας παρατηρούμε μια αρκετά μεγάλη αλλαγή στην κατάσταση της χώρας καθώς φαίνεται να έχουν εξαντληθεί τα όρια των πολιτικών που εφαρμόστηκαν. Από τα στοιχεία που διαθέτουμε φαίνεται να υπάρχει μια σημαντική αύξηση στη συνολική ζήτηση, με ρυθμούς μεγαλύτερους από την συνολική προσφορά, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τον ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό χρησιμοποίησης της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας της χώρας και άρα την εκδήλωση πληθωριστικών πιέσεων που, αρχικά, μέσω της κρατικής παρέμβασης συγκρατήθηκαν. Το καθεστώς ήθελε να δείχνει υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης και χαμηλή ανεργία, που όμως αυτό οδήγησε σε νομισματική σταθερότητα. Ως αποτέλεσμα είχαμε την χρηματοδότηση οποιασδήποτε επιχειρηματικής δραστηριότητας χωρίς συγκεκριμένα κριτήρια. Αυτό με τη σειρά του

οδήγησε σε μια εκτίναξη του ποσοστού του πληθωρισμού. Επίσης, την ίδια περίοδο σημαντικά γεγονότα αποτελούν η κατάρρευση της συμφωνίας Bretton-Woods το 1971 και η πετρελαϊκή κρίση του 1973 καθώς επιδείνωσαν τις οικονομικές επιδόσεις και ανέβασαν ακόμα περισσότερο τον πληθωρισμό. Ακολούθησαν η υψηλή αμφισβήτηση του καθεστώτος και η εμπλοκή του στο θέμα της Κύπρου, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα την ανατροπή του και την επαναφορά των δημοκρατικών κομμάτων. Κάποια αποτελέσματα που είχε η δικτατορία και που έφεραν σημαντικές αλλαγές ακόμα και μετά την πτώση της ήταν:

- Η κατάργηση της βασιλείας
- Η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας
- Η νομιμοποίηση όλων των κομμάτων και
- Η εξαφάνιση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονιμάτων.

Περίοδος 1975-1999

Στα επόμενα έτη, με την επιστροφή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η κατάσταση δεν αλλάζει και πολύ. Παρατηρούμε μείωση των ρυθμών μεγέθυνσης του ΑΕΠ, στασιμότητα στις επενδύσεις και την παραγωγικότητα αλλά και την εμφάνιση του στασιμοπληθωρισμού⁴⁸ ως ένα από τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας. Η σταθερότητα στον νομισματικό τομέα δεν υπάρχει πια, ενώ η δραχμή συνέχισε ολισθαίνει σε σχέση με το δολάριο. Η κυβέρνηση⁴⁹, εκείνης της περιόδου, εφάρμοσε ένα αρκετά τολμηρό πρόγραμμα κρατικοποιήσεων που περιελάμβανε εταιρείες όπως η Ολυμπιακή Αεροπορία, τα Διυλιστήρια Ασπροπύργου, οργανισμούς συγκοινωνιών και ύδρευσης αλλά και χρηματοπιστωτικών συστημάτων (πχ. Εμπορική τράπεζα). Επιπλέον, δημιούργησε νέους δημόσιους οργανισμούς με διαφορετικά ζητήματα απασχόλησης ο καθένας. Η μεγαλύτερη όμως επιτυχία αυτής της κυβέρνησης θεωρείται πως ήταν η προσχώρηση της Ελλάδας, τον Ιανουάριο του 1981, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

Το 1981 η κυβέρνηση⁵⁰ αλλάζει χέρια εν μέσω διεθνούς οικονομικής κρίσης. Ωστόσο έγιναν μια σειρά θεσμικών αλλαγών, όπως για παράδειγμα ο νόμος για τη

⁴⁸ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον στασιμοπληθωρισμό στο site: <http://el.wikipedia.org/wiki/Στασιμοπληθωρισμός>

⁴⁹ Κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή

⁵⁰ Αναλαμβάνει το κόμμα του ΠΑΣΟΚ

λειτουργία των πανεπιστημίων, αλλά και συνέχισαν το πρόγραμμα κρατικοποιήσεων της προηγούμενης κυβέρνησης. Επίσης, το οικονομικό πρόγραμμά του περιλαμβάνει και την χορήγηση οικονομικής βοήθειας με τη μορφή χαμηλότοκων πιστώσεων στις προβληματικές επιχειρήσεις. Σύντομα, βέβαια, άρχισαν να φαίνονται περισσότερα προβλήματα, τα οποία εκδηλώθηκαν στην αύξηση των ελλειμμάτων και άρα στην αύξηση του δημόσιου χρέους. Αυτό οδήγησε την κυβέρνηση Α. Παπανδρέου να πάρει επιπρόσθετα μέτρα όπως αυτά της ανοιχτής υποτίμησης της δραχμής και του «παγώματος» των μισθών για 2 έτη.

Αυτά τα μέτρα δεν άργησαν να φέρουν τις εκλογές και το 1990 έχουμε πάλι αλλαγή σκυτάλης στην πολιτική σκηνή, τώρα με κυβέρνηση την ΝΔ υπό τον Μητσοτάκη. Η νέα αυτή κυβέρνηση προσπάθησε να εφαρμόσει ένα πιο φιλελεύθερο πρόγραμμα, ώστε να υπάρχουν σημαντικές αλλαγές στην οικονομία της Ελλάδας. Ενδεικτικά, σε αυτό το πρόγραμμα περιλαμβάνονταν οι ιδιωτικοποιήσεις και η απελευθέρωση των αγορών. Οι προσπάθειες αυτές ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθούν ικανοποιητικά, ενώ από κάποιους, οι ιδιωτικοποιήσεις που συνέβησαν, θεωρήθηκαν ως εκπλήρωση κάποιων συμφερόντων και έτσι είχαμε την πτώση της κυβέρνησης.

Το 1993 αναλαμβάνει πάλι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, που η πολιτική του επικεντρώνεται κυρίως στο να επιτευχθεί σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, συνέχισε τις αποκρατικοποιήσεις δημόσιων επιχειρήσεων και την απελευθέρωση των αγορών με στόχο την μείωση του πληθωρισμού, των επιτοκίων, των δημόσιων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους. Όλα αυτά θα έφερναν την Ελλάδα, όλο και πιο κοντά, στην ένταξή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)⁵¹, που θεωρείται ως η σημαντικότερη επιτυχία της κυβέρνησης Σημίτη. Τότε είναι και η εποχή που οι περισσότεροι αποταμιευτές απομακρύνονται από τους σίγουρους τρόπους αποταμίευσης και στρέφονται προς το χρηματιστήριο.

⁵¹ Οι προσπάθειες που κατεβλήθησαν γι αυτό το σκοπό θεωρούνται αντίστοιχες των προσπαθειών που κατέβαλλαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για την ένταξη στην ΛΝΕ.

Ένταξη στην ΟΝΕ έως και το 2007

Με την νέα χιλιετία έχουμε και μια νέα εποχή για την Ελλάδα. Στις 15 Δεκεμβρίου 1999 η ελληνική κυβέρνηση υποβάλλει το επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας και στις 15 Ιανουαρίου 2000 οι υπουργοί Οικονομικών της ευρωζώνης και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Νομισματικής Επιτροπής αποφασίζει την ανατίμηση της κεντρικής ισοτιμίας της δραχμής κατά 3.5%, όπου πρόκειται για την πρώτη ανατίμηση της δραχμής. Άρα η ισοτιμία δραχμής-ευρώ από 353δρχ=1Ε έγινε 340,750δρχ=1Ε. Στις 31 Ιανουαρίου 2000 το ECOFIN ενέκρινε το επικαιροποιημένο πρόγραμμα που χαρακτηρίστηκε ιδιαίτερα αξιόπιστο και ρεαλιστικό. Ο πληθωρισμός, ως κριτήριο ένταξης, ικανοποιήθηκε τον Φεβρουάριο του 2000 και στις 9 Μαρτίου του ίδιου έτους υπεβλήθη από την ελληνική κυβέρνηση η αίτηση υιοθέτησης του ευρώ και πλήρους ένταξης της χώρας της ΟΝΕ. Στη Σύνοδο Κορυφής της Πορτογαλίας(16-19 Ιουνίου) λαμβάνεται η απόφαση της πλήρους ένταξης της Ελλάδας στην οικονομία της ζώνης του ευρώ. Μετά τις απαραίτητες διαδικασίες η Ελλάδα καθίσταται ως πλήρες μέλος της ΟΝΕ την 1^η Ιανουαρίου 2001 και από την 1^η Ιανουαρίου 2002 αρχίζει να χρησιμοποιείται το ευρώ (τραπεζογραμμάτια και κέρματα) στις 12 χώρες της ευρωζώνης. Η 28^η Φεβρουαρίου ήταν η καταληκτική ημερομηνία για την απόσυρση της δραχμής.

Η Ελλάδα αναλαμβάνει την διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004. Αυτό το γεγονός προκάλεσε την κατασκευή αρκετών έργων υποδομής και βοήθησε την ανάπτυξη της χώρας. Την χρονιά των Αγώνων την διακυβέρνηση της χώρας αναλαμβάνει η Νέα Δημοκρατία, η οποία βρέθηκε σε μια ευνοϊκή συγκυρία καθώς οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας ήταν ανοδικοί (οφειλόταν κυρίως στις δημόσιες επενδύσεις). Οι πολιτικές που πρέσβευε αυτή η κυβέρνηση

ήταν υπέρ ενός πιο λιτού κράτους και της απρόσκοπτης λειτουργίας των αγορών, χωρίς όμως να λάβει αξιόλογα μέτρα για την υλοποίησή τους. Μεταξύ των μέτρων που έλαβε η κυβέρνηση κάποια θεωρούνται αμφιλεγόμενα, όπως αυτό της αναθεώρησης των εθνικολογιστικών προτύπων για την επανεκτίμηση του δημόσιου χρέους και στη συνέχεια του ίδιου του ΑΕΠ. Το αποτέλεσμα, όμως, ήταν η αύξηση των δύο αυτών μεταβλητών. Σε κάποια θέματα υπήρξε αναβλητικότητα και πολλές φορές αυτό αποδείχθηκε μοιραίο. Ένα από αυτά ήταν και η αναβολή αποκρατικοποιήσεων επιχειρήσεων ως πηγή εσόδων με αποτέλεσμα η διεθνής συγκυρία, δηλαδή η παγκόσμια ύφεση του 2007, να μην ενδείκνυται για αποκρατικοποιήσεις που αποφέρουν μεγάλα έσοδα για το κράτος. Η κυβέρνηση όταν κατάλαβε πως η ύφεση που ξέσπασε το 2007 θα είχε διάρκεια, προσπάθησε να μετριάσει τον πανικό προσφέροντας εγγυήσεις στις αποταμιεύσεις του κοινού και ρευστότητα στον τραπεζικό τομέα. Αυτές οι παροχές φαίνεται να είχαν ως φόντο την κρίση του 1930 και τον πανικό που δημιουργήθηκε από την ανεπάρκεια ρευστότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΥΦΕΣΗ

3.1 Το ελληνικό δημόσιο χρέος διαχρονικά⁵²

Α) Η περίοδος 1824-1897

Την περίοδο αυτή η Ελλάδα πήρε 10 εξωτερικά δάνεια, συνολικά 770 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. Κατά μέσο όρο η τιμή έκδοσης κυμάνθηκε στο 72,54%, δηλαδή η **Ελλάδα** χρεώθηκε 770 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα αλλά "**στο χέρι**" πήρε 464,1 εκατομμύρια, τα υπόλοιπα ήταν τιμή έκδοσης και διάφορα άλλα έξοδα-κρατήσεις, ή πιο απλά ήταν το... κοινωνικό έργο των τραπεζών.

⁵² Πηγή: http://www.alfavita.gr/history/h7_11_9_931.php

A1) Τα δάνεια της ανεξαρτησίας

Κατά κοινή ομολογία υποκίνησαν τους δύο εμφύλιους το 1824. Όπως έλεγε ο Γκούρας, *"χρυσού λαλούντος άπας άπρακτος λόγος"*. Επιπλέον ήταν προφανές ότι θα επικρατούσε εκείνο το κόμμα που θα έπαιρνε το δάνειο, καθ' όσον, *"νόμος και ισχύς αι λίραι του δανείου"*.

Με την εξαγορά βουλευτών και στρατιωτικών διέφθειραν τον κοινοβουλευτισμό και τη διοίκηση. Όπως γράφει ο Παπατσώνης, *"δια το μέσον του δανείου τούτου, edióρισαν εις όλας τας επαρχίας οπαδούς των υπαλλήλους"*.

Η πελατειακή διαχείριση των δανείων είχε στρέψει την αιχμή του δόρατος προς τη δύναμη της εποχής, τις οπλικές δυνάμεις, με τις μαζικές βαθμοδοσίες, το οικονομικό κόστος των οποίων κάλυπταν τα δάνεια. Όπως επισημάνθηκε *"κατάντησε το έθνος να έχει υπέρ των 12.000 αξιωματικούς"*, σε σύνολο οπλικών δυνάμεων 20.000 ανδρών.

Οι περισσότεροι καπετάνιοι εμφάνιζαν περισσότερους άνδρες για να επωφελούνται τους επιπλέον μισθούς. Έτσι ο Γκούρας έπαιρνε μισθούς για 12.000 άνδρες ενώ είχε μόνο 3.000. Αυτή την ευρεμισθία ο λαός την τιτλοποίησε με το σκωπτικό, *"ο καπετάν ένας"*, δηλαδή έπαιρνε πολλούς μισθούς για τους άνδρες του, ενώ είχε μόνον ένα, τον εαυτόν του. Δεν είχαν απομείνει ούτε 20.000 λίρες για να σωθεί το Μεσολόγγι, όπως λέει ο Παπαρηγόπουλος. Το *"ταμείον κενόν"*, όπως ενημέρωνε τη Βουλή η Επιτροπή Ταμείου. Η κυβέρνηση έκτοτε επωνομάσθη *"ψωροκώστανα"*.

Το 1825 η κυβέρνηση θα κηρύξει την πρώτη πτώχευση. Τον Απρίλιο του 1826, αναλαμβάνοντας η κυβέρνηση Α. Ζαΐμη, στο ταμείο υπήρχαν μόνο 16 γρόσια, ούτε μία λίρα! Καθαρή δανειακή πρόσοδος από μεν το πρώτο δάνειο των 800.000 λιρών, 36%. Από το δεύτερο των 2 εκατομμυρίων λιρών το 10,5%.

A2) Οθωνική περίοδος

Το δάνειο των 60 εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων του Όθωνα εγγυήθηκαν οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις κάθε μία το ένα τρίτο.

Η τρίτη δόση των 20 εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων ουδέποτε καταβλήθηκε στην Ελλάδα. Κατακρατήθηκε από τη δανειοδότρια τράπεζα για την εξυπηρέτηση του δανείου.

Από τις υπόλοιπες δύο δόσεις, 40 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα, (το 56,8%) κατακρατήθηκε στο εξωτερικό, το υπόλοιπο σπαταλήθηκε από την αντιβασιλεία και σε έξοδα του Βαυαρικού στρατού.

Τέλος, το 1835, στο δημόσιο ταμείο υπήρχαν 1,8 εκατομμύρια δραχμές και από αυτά έπρεπε να καλυφθούν τα ελλείμματα 1833-35 και η εξυπηρέτηση του δανείου, που ήταν 2,7 εκατομμύρια δραχμές.

Τελικά η καθαρή πρόσοδος, από το δάνειο, για την Ελλάδα ήταν 14,2%. Στο τέλος του 1859 η Ελλάδα έναντι του δανείου χρωστούσε υπερτριπλάσια των όσων λογιστικά είχε επωφεληθεί από το δάνειο, ενώ από το 1843 είχαμε τη δεύτερη χρεοκοπία.

A3) Τρικούπική περίοδος

Κατά την περίοδο αυτή κυρίαρχος θα αναδυθεί έμπιστος των ανακτόρων ο Ανδρέας Συγγρός. Ήταν ο άνθρωπος που εξασφάλιζε στο Ελληνικό Δημόσιο δανειοδότες, στους οποίους συμμετείχε και ο ίδιος. Ήταν ο άνθρωπος που από τη δανειακή πρόσοδο εκτελούσε δημόσια έργα (Ισθμός Κορίνθου, σιδηρόδρομοι Λαυρίου, Θεσσαλίας κλπ.). Ήταν ο υπερεργολάβος με ό,τι αυτό σημαίνει.

Από την άλλη πλευρά ο Χαρίλαος Τρικούπης θα αναδυθεί σε πρωταθλητή του εξωτερικού δανεισμού. Την περίοδο του ελληνικού βασιλείου 1832-1893 στον Τρικούπη χρεώνεται το 58,4% του εξωτερικού δανεισμού, με 450 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. Παρόλα αυτά το 1893 θα έχουμε την τρίτη χρεοκοπία.

Τον αιώνα αυτόν μέχρι το 1897, ο συνολικός δανεισμός έφθασε στα 770 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα, από τα οποία "στο χέρι πήρε" 389 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. ή το 50,5%. Μέχρι το 1893 είχε αποσβέσει 472 εκατομμύρια, δηλαδή το 120% των όσων δανειακά εισέπραξε και πάλι χρωστούσε 631,4 εκατομμύρια, δηλαδή το 82% των όσων είχε δανεισθεί. Την ίδια χρονιά τα ετήσια έσοδα του ελληνικού κράτους ήταν 64 εκατομμύρια φράγκα, δηλαδή μόλις το 10% του εξωτερικού δημόσιου χρέους.

Το 1898, η Ελλάδα θα τεθεί υπό τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο και ταυτόχρονα θα της παραχωρηθεί δάνειο 150 εκατομμύρια φράγκα. Απ' αυτό, το 62% καταβλήθηκε ως αποζημίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (παραχώρηση Θεσσαλίας, πόλεμος 1897), το 15% χρησιμοποιήθηκε για κάλυψη των ελλειμμάτων, το 20% στο κυμαινόμενο χρέος και το 3% στα έξοδα έκδοσης.

B. Η περίοδος 1900-1945

B1) Το διάστημα 1902-1914

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα και την υποχώρηση του κρατικού. Την ίδια αυτή εποχή η Αθήνα αντιμετωπίζει τον Μακεδονικό αγώνα και από το 1912 τους Βαλκανικούς.

Μέχρι το 1909 συνεχίζεται η ανεπάρκεια διαχείρισης των δημοσιονομικών. Οι αθηναϊκές συντεχνίες με ψήφισμά τους τον Δεκέμβριο του 1908 διεκήρυτταν ότι δεν δέχονται πια νέους φόρους "προς συντήρηση εν τη αρχή του εκάστοτε κόμματος", ενώ η εισαγγελία Θεσσαλονίκης θα επέμβει για διασπάθιση του δημόσιου χρήματος κατά την εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία.

Την περίοδο αυτή συνομολογήθηκαν τέσσερα εξωτερικά δάνεια, συνολικού ύψους 521 εκατομμύριων φράγκων.

Η δανειακή πρόσοδος χρησιμοποιήθηκε:

- Υπέρ της εξυπηρέτησης των ήδη υπαρχόντων εξωτερικών δανείων.
- Υπέρ της διεξαγωγής των Βαλκανικών πολέμων και
- Στην ενσωμάτωση των νέων περιοχών που προέκυψαν μετά τους Βαλκανικούς.

Με απλά λόγια τα νέα δάνεια ξεπλήρωναν τα παλιά.

B2) Το διάστημα 1915-1923

Η Ελλάδα του διχασμού εν μέσω του Α'ΠΠ. Στη συνέχεια θα βιώσει τη Μικρασιατική καταστροφή και θα βρεθεί με τους πρόσφυγες απ' αυτήν.

Η οικονομική πορεία διαρθρώνεται από τις μεγάλες, έκτακτες πολεμικές δαπάνες (περίπου 6,2 δισ. δρχ.). Είναι περίοδος έξαρσης του εσωτερικού δανεισμού και σχεδόν έλλειψης εξωτερικού.

Στον εξωτερικό δανεισμό υπάρχουν δύο μυστικά γερμανικά δάνεια, από 40 εκ. μάρκα έκαστο προς την κυβέρνηση Σκουλούδη το 1915 και 1916. Τα δάνεια κρατήθηκαν εντελώς μυστικά, ακόμα και από τη Βουλή και ουδαμού αναγραφόμενα. Η μυστικότητα αυτή θα αποτελέσει θέμα της ποινικής δικαιοσύνης το 1918. Στο ειδικό

δικαστήριο ο Σκουλούδης θα υποστηρίξει ότι κρατήθηκε μυστικό για να μην εκληφθεί ως ένδειξη γερμανοφιλίας.

Τέλος υπήρξε ένα μικρό δάνειο καναδικό 8 εκ. δολ. Επίσης και ένα για την εξαγορά, από τη Γαλλία, της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσ/κης-Κων/λης, την οποία είχε καταλάβει ο ελληνικός στρατός το 1913.

B3) Το διάστημα του Μεσοπολέμου (1924-1932)

Με τη Μικρασιατική καταστροφή ο ελληνισμός θα βρεθεί σε αμηχανία και σύγχυση. Από το 1924 μέχρι το 1928 ο κοινοβουλευτισμός θα βρεθεί σε οξύτατη κρίση, με 12 κυβερνήσεις, δηλαδή κάθε 4,5 μήνες και άλλη κυβέρνηση και με αποκορύφωμα το παγκαλικό "Θόδωρος κερνά και Θόδωρος πίνει".

Ο Βενιζέλος θα επιστρέψει και θα κερδίσει τις εκλογές του 1928, με 223 έδρες από τις 250. Έχει επιστρέψει συμβιβαστικός για να γεφυρώσει το χάσμα του διχασμού και είχε στόχο τον αστικό εκσυγχρονισμό. Η τετραετία του θα είναι περίοδος κοινοβουλευτικής ομαλότητας.

Τα επιτακτικότερα προβλήματα είναι το προσφυγικό και η σταθεροποίηση της δραχμής που η αξίας της είχε πέσει στο δέκατο πέμπτο της προπολεμικής. Η φορολογική επιβάρυνση παραμένει δυσβάστακτη. Σε σχέση με την προπολεμική έχει αυξηθεί κατά 37 φορές.

Από το 1924 μέχρι το 1930 εισέρρευσαν στην Ελλάδα 1,16 δις χρυσά φράγκα, εκ των οποίων το 78% ήταν δάνεια.

Την περίοδο 1924-1931 συνομολογήθηκαν εννέα εξωτερικά δάνεια, συνολικά 992 εκατομμύρια φράγκα ή 14,9 δις δραχμές. Τα δάνεια αυτά προήλθαν από την Αγγλία κατά 48%, τις ΗΠΑ κατά 31% και τα υπόλοιπα σε μονοψήφια ποσοστά από Βέλγιο, Σουηδία, Γαλλία, Ολλανδία, Ελβετία, Αίγυπτο και Ιταλία.

Τα δάνεια χρησιμοποιήθηκαν για την αποκατάσταση των προσφύγων, την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δανεισμού, τη σταθεροποίηση της δραχμής και παραγωγικά. Την ίδια περίοδο η εξυπηρέτηση του εξωτερικού δανεισμού απορροφούσε το 29% των τακτικών εσόδων.

Συνολικά την περίοδο 1824-1932 είχαμε δανεισθεί από το εξωτερικό 2,2 δις χρυσά φράγκα. Μέχρι το 1932 είχαμε αποσβέσει 2,38 δις χρυσά φράγκα δηλαδή 183 περισσότερα απ' όσα είχαμε δανεισθεί και πάλι χρωστούμε 2 δις χρυσά φράγκα !

Το 1932 είχαμε την τέταρτη πτώχευση.

Μέχρι το 1945 δεν θα υπάρξει νέος εξωτερικός δανεισμός ενώ θα παγώσει, λόγω παγκόσμιας κρίσης, η εξυπηρέτηση των παλαιών.

Γ) Το διάστημα 1946-1966 : Ανασυγκρότηση και ανάπτυξη

Πρώτο μέλημα της χώρας ήταν η ανασυγκρότησή της από την κατοχική καταστροφή που είχε φθάσει 33 φορές το εθνικό εισόδημα του 1946.

Το δεύτερο πρόβλημα ήταν ο εμφύλιος και το τρίτο οι υπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες, οι μεγαλύτερες στη Δυτ. Ευρώπη, που έφθαναν στο 27,5% των συνολικών εξόδων.

Τα προβλήματα μέχρι το 1952-53 θα τα αντιμετωπίσουν συνολικά 18 κυβερνήσεις που θα προχωρήσουν σε οκτώ υποτιμήσεις. Κατά μέσο όρο κάθε 5,5 μήνες και άλλη κυβέρνηση και κάθε χρονιά και υποτίμηση.

Το δημόσιο χρέος συντίθεται από το προπολεμικό και το μεταπολεμικό. Το προπολεμικό, μέχρι το 1962 ήταν υπερτριπλάσιο του μεταπολεμικού. Στο προπολεμικό δημόσιο χρέος το 90% καταλάμβανε ο προπολεμικός εξωτερικός δανεισμός.

Την περίοδο 1962-67 οι ελληνικές κυβερνήσεις θα διακανονίσουν το 97% του προπολεμικού εξωτερικού δημόσιου χρέους, το οποίο μαζί με τους τόκους ανερχόταν στα 6,41 δις δραχμές.

Μέχρι το 1955, η Ελλάδα είχε συνάψει μόνο τρία εξωτερικά δάνεια, συνολικά 145 εκατομμύρια δολάρια. Στη συνέχεια, θα συνάψει άλλα 28 εξωτερικά, συνολικά 406,4 εκατομμύρια δολάρια. Ο μετακατοχικός δανεισμός προήλθε κατά 58,4% από τις ΗΠΑ, κατά 19% από τη Δυτική Γερμανία και κατά 14,36% από την Αγγλία. Τα υπόλοιπα από διεθνείς οργανισμούς.

Για την εξυπηρέτηση του μετακατοχικού εξωτερικού δανεισμού η Ελλάδα κατέβαλε το 128% της δανειακής προσόδου που λογιστικά είχε πάρει !

Δ) Η περίοδος της Δικτατορίας 1967-1974)

Περίοδος υπέρογκου εσωτερικού δανεισμού, ο οποίος και τετραπλασιάστηκε. Αντίθετα ο εξωτερικός δανεισμός σημειώνει μικρή αύξηση.

Συνολικά 19 εξωτερικά δάνεια, μόλις στο 6,4% του νέου δημοσίου χρέους εξ αυτών το 92,2% ήταν σε δολάρια, ενώ η αγγλική λίρα απουσίαζε.

Την περίοδο αυτή εμφανίζονται τα δάνεια σε συνάλλαγμα. Πρόκειται για δάνεια εργοληπτικών εταιρειών, τα οποία έπαιρναν από το εξωτερικό, υπό την εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου. Στη συνέχεια τα παραχωρούσαν στο Ελληνικό Δημόσιο προς εκτέλεση δημοσίων έργων, με ανάδοχους τις εν λόγω εταιρείες.

Συνολικά συνολογήθηκαν 59 τέτοια δάνεια. Προφανώς το Ελληνικό Δημόσιο δεν είναι ο δανειολήπτης, έτσι δεν θεωρείται εξωτερικός δανεισμός. Στο νέο δημόσιο χρέος ο δανεισμός σε συνάλλαγμα αντιπροσώπευε το 23,6%.

Ε) Η περίοδος της Μεταπολίτευσης (1975-1981)

Το προπολεμικό εξωτερικό δημόσιο χρέος, λόγω του διακανονισμού 1962-1967 βαίνει συνεχώς μειούμενο. Από το 4% του συνολικού δημόσιου χρέους το 1974 θα πέσει το 1981 στο 0,6%.

Ο μεταπολεμικός εξωτερικός δανεισμός είναι, κατά μέσο όρο, στο 3,9% των τακτικών εσόδων.

Συνολικά έχουμε 24 εξωτερικά δάνεια. Τρία από τη γαλλική κυβέρνηση και τα υπόλοιπα από διεθνείς οργανισμούς και τράπεζες. Κυριαρχία του δολαρίου και απουσία της αγγλικής λίρας.

Η επιδείνωση του δημόσιου χρέους προέρχεται από την αύξηση του εσωτερικού δανεισμού.

ΣΤ) Η περίοδος 1981-1989

Μετά το 1974 ο δημόσιος τομέας διευρύνεται εντυπωσιακά. Μεταξύ 1978-87 οι απασχολούμενοι στην κεντρική διοίκηση (Δ.Ε.Κ.Ο.) από 300.000 θα αυξηθούν σε 460.000. Μαζί δε με τις δημόσιες τράπεζες, προβληματικές και τις ελεγχόμενες από το Δημόσιο επιχειρήσεις θα φθάσουν τις 640.000.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του υπουργείου Οικονομικών και εισηγητικές εκθέσεις επί του προϋπολογισμού, τα ελλείμματα του ευρύτερου δημόσιου τομέα, από το 13,4% επί του ΑΕΠ το 1981 θα φθάσουν το 1989 στο 26,1%. Τα ελλείμματα θα καλυφθούν κατά 106% από τον δανεισμό.

Το 1985, η Ελλάδα ήταν παγκόσμια πρώτη στο κατά κεφαλήν δημόσιο χρέος. Το δημόσιο χρέος είχε αρχίσει να προσδιορίζει την ύπαρξη της οικονομίας και όχι την ανάπτυξή της.

Το διάστημα 1982-89, κατά μέσο όρο, η συνολική εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους κάλυψε το 33,61% των τακτικών εσόδων της ίδιας περιόδου. Μεταξύ το 1975-87 συνομολογήθηκαν 18,4 δις δολάρια εξωτερικών δανείων, εκ των οποίων το 81% διετέθη για την εξυπηρέτηση των δανείων.

Η προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό έγινε για έργα συγκοινωνιακής, αγροτικής και αστικής υποδομής. Ένα, το 1982, για την αποκατάσταση των ζημιών από τους σεισμούς στην Καλαμάτα το 1981 και ένα για την υποστήριξη του ισοζυγίου πληρωμών.

Προφανώς, μετά το 1824 ο εξωτερικός δανεισμός είχε γίνει έσοδο τακτικό και έξοδο υπέρβαρο.

Z. Η περίοδος 1974-2008⁵³

❖ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

1990 2.452,4 δις δρχ.

1993 5.236,8 δις δρχ.

2004 2.503 εκατομμύρια €

2008 1.632 εκατομμύρια €

❖ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΩΣ % ΤΟΥ ΑΕΠ

1974 22,5% του ΑΕΠ

1981 31,2% του ΑΕΠ

⁵³ Πηγές :Απολογισμοί ελληνικού κράτους, Στατιστικά Δελτία Τράπεζας της Ελλάδος

1987 56,1% του ΑΕΠ
1990 80,7% του ΑΕΠ
1993 111,6% του ΑΕΠ
2004 108,5% του ΑΕΠ
2008 97,16% του ΑΕΠ
2009 127,1 % του ΑΕΠ
2010 142,8 % του ΑΕΠ
2011 157,7 % του ΑΕΠ
2012 166,1 % του ΑΕΠ

3.2 Η διεύρυνση του δημόσιου τομέα

Το θέμα των δημόσιων επιχειρήσεων έχει απασχολήσει και απασχολεί τη χώρα μας, αλλά και όλες σχεδόν τις χώρες για πολλά χρόνια. Η ιστορική εξέλιξη του θεσμού είναι ένα ενδιαφέρον θέμα και συνδέεται στενά με τις γενικότερες οικονομικές εξελίξεις και το ρόλο του κράτους στην οικονομία. Στις περισσότερες οικονομίες της αγοράς, οι δημόσιες επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν κυρίως για την αντιμετώπιση αυτού που οι οικονομολόγοι αναφέρουν ως αποτυχία της αγοράς, δηλαδή δημιουργήθηκαν για να καλύψουν κενά που δημιουργούσε η λειτουργία των αγορών και οι ίδιες οι αγορές δε μπορούσαν να καλύψουν είτε συνολικά είτε εν μέρει. Σε πρώτη φάση οι δημόσιες επιχειρήσεις ήταν σε τομείς, οι οποίοι είτε χαρακτηρίζονταν από φυσικά μονοπώλια είτε απαιτούσαν τεράστιες επενδύσεις τις οποίες δε μπορούσε να αναλάβει ο ιδιωτικός τομέας. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όμως δημιουργήθηκαν ή και περιήλθαν υπό κρατικό έλεγχο και πολλές επιχειρήσεις που λειτουργούσαν στα πλαίσια του ανταγωνισμού. Έτσι, περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970, σε πολλές χώρες της Ευρώπης αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, οι υπό τον έλεγχο του κράτους επιχειρήσεις παρήγαγαν σημαντικό ποσό του ΑΕΠ το οποίο σε χώρες χαμηλού εισοδήματος ξεπερνούσε και το 10%.

Ήδη όμως από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 άρχισε να διατυπώνεται ένας έντονος προβληματισμός για την αποτελεσματικότητα λειτουργίας τους, κατά πόσο

επιτυγχάνουν τους στόχους τους και αν υπάρχουν εναλλακτικές δυνατότητες παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που παρήγαγαν οι δημόσιες επιχειρήσεις. Οι δραματικές αλλαγές στην τεχνολογία, η μεγάλη διεθνοποίηση των συναλλαγών και η απελευθέρωση των αγορών έθεσαν νέους προβληματισμούς για το ρόλο των δημόσιων επιχειρήσεων και του κράτους γενικότερα.

Στη δεκαετία του 1970 ξεκίνησε σε πολλές χώρες ένα πρώτο κύμα μεταρρυθμίσεων με βασική επιδίωξη τη βελτίωση της λειτουργίας τους, χωρίς την αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Η προσπάθεια όμως αυτή δε φαίνεται να είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η αποτυχία αυτή, οδήγησε σε ένα δεύτερο γύρο αλλαγών με βασικό άξονα τις ιδιωτικοποιήσεις των επιχειρήσεων αυτών.

Η ιστορία των δημόσιων επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι αρκετά παλαιά. Πολλές αναπτύχθηκαν κυρίως στη μεταπολεμική περίοδο, με βασικό σκεπτικό να συμβάλλουν στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας κάτι που θεωρούνταν ότι δύσκολα μπορεί να κάνει ο ιδιωτικός τομέας. Πέραν όμως από τις δημόσιες επιχειρήσεις που είχαν τα χαρακτηριστικά του φυσικού μονοπωλίου και ήταν κυρίως επιχειρήσεις δικτύου, στο κράτος περιήλθε και ο έλεγχος πολλών επιχειρήσεων που λειτουργούσαν σε ανταγωνιστικές αγορές. Αν και η κρατικοποίηση πολλών επιχειρήσεων έγινε για να σωθούν από τη χρεοκοπία και να βελτιωθούν οι επιδόσεις τους, εν τούτοις η προσπάθεια αυτή απέτυχε στις περιπτώσεις με αποτέλεσμα οι πόροι που διοχετεύτηκαν σε αυτές από τον κρατικό προϋπολογισμό να μην έχουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Η γενικότερη αντίληψη για την αναποτελεσματικότητα των υπό κρατικό έλεγχο επιχειρήσεων φαίνεται να τεκμηριώνεται και επιστημονικά. Σε μια σχετικά πρόσφατη εμπειρική μελέτη (Bitros and Tsionas 2004) εξετάζονται οι επιδόσεις των ιδιωτικών και κρατικών επιχειρήσεων στο χώρο της μεταποίησης, για την περίοδο 1979-88. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι υπό κρατικό έλεγχο επιχειρήσεις ήταν πολύ λιγότερο αποτελεσματικές σε σχέση με τις αντίστοιχες ιδιωτικές.

Στη δεκαετία του 1990 ξεκίνησε και στην Ελλάδα μια προσπάθεια εξορθολογισμού των επιχειρήσεων αυτών, με αναδιοργάνωση και με ιδιωτικοποιήσεις. Πολλές επιχειρήσεις που λειτουργούσαν σε ανταγωνιστικά πλαίσια ιδιωτικοποιήθηκαν είτε ολικά είτε μερικά, με απευθείας πώληση ή μέσω χρηματιστηρίου. Πολλές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα εταιρείες μεγάλων δικτύων, όπως ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ κλπ. Έλαβαν τη μορφή ανωνύμων εταιρειών και εισήχθησαν

στο χρηματιστήριο. Σε πολλές περιπτώσεις, η ιδιωτικοποίηση προχώρησε σε μεγάλο βαθμό, πχ. ΟΤΕ, με αποτέλεσμα το κράτος να έχει μειωθητικό μερίδιο μετοχών, σε άλλες πάλι το κράτος συνέχιζε να διατηρεί την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου.

Οι δημόσιες επιχειρήσεις μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών και τις μη εισηγμένες. Οι εισηγμένες λειτουργούν με τους κανόνες της αγοράς, και όλες κατά κανόνα είναι κερδοφόρες. Το πρόβλημα είναι με τις μη εισηγμένες, οι περισσότερες από τις οποίες είναι ζημιογόνες, μάλιστα μερικές από αυτές παρουσιάζουν χρόνια τώρα ζημιές. Είναι αλήθεια ότι για κάποιες δημόσιες επιχειρήσεις, κυρίως εκείνες των δημόσιων συγκοινωνιών, οι ζημιές είναι αναμενόμενες, αφού τα κόμιστρα που χρεώνουν είναι πολύ χαμηλότερα του κόστους για προφανείς λόγους.

3.3 Η ένταξή μας στη ζώνη του ευρώ

Η ένταξη της Ελλάδος στη ζώνη του ευρώ από την αρχή του 2001 έγινε δυνατή χάρη στη σημαντική πρόοδο που είχε συντελεστεί, κατά την περίοδο που προηγήθηκε, όσον αφορά τη μακροοικονομική σταθεροποίηση και τη σύγκλιση – ονομαστική και πραγματική - της ελληνικής οικονομίας προς τις οικονομίες των λοιπών κρατών-μελών της ζώνης του ευρώ. Επιπλέον, από την 1η Ιανουαρίου 2002, η Ελλάδα, ταυτόχρονα με τις άλλες χώρες που έχουν υιοθετήσει το ενιαίο νόμισμα, εισήγαγε τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα ευρώ.

Η εισαγωγή των τραπεζογραμματίων και των κερμάτων ευρώ αποτέλεσε την τελική πράξη της μετάβασης στο ενιαίο νόμισμα. Πολλές όμως από τις ευεργετικές συνέπειες αυτής της εθνικής επιλογής είχαν ήδη γίνει φανερές με την ένταξη της χώρας μας στη ζώνη του ευρώ αλλά και πριν από αυτήν – κατά την περίοδο της εντατικής προσπάθειας για την ονομαστική σύγκλιση και την ικανοποίηση των κριτηρίων της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Για μια οικονομία όπως η ελληνική, που αντιμετώπιζε στο παρελθόν σοβαρά προβλήματα μακροοικονομικών ανισορροπιών και οικονομικής αστάθειας (μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, διψήφιους ρυθμούς πληθωρισμού και υψηλά επιτόκια, καθώς και σοβαρές διακυμάνσεις στη συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος), το μεγαλύτερο πλεονέκτημα από τη συμμετοχή της στην ΟΝΕ είναι ότι αποκτά οικονομική σταθερότητα και αξιοπιστία σε μόνιμη βάση.

Όσον αφορά τα δημοσιονομικά ελλείμματα, οι κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν, για να ικανοποιήσουν τα δημοσιονομικά κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ, να ασκήσουν περιοριστική δημοσιονομική πολιτική επί σειρά ετών και να μειώσουν τα δημοσιονομικά ελλείμματα μεταξύ 1990 και 1999 συνολικά κατά 14 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, πολύ ταχύτερα από ό,τι θα συνέβαινε ίσως αν δεν υπήρχε η υποχρέωση αυτή. Η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων είχε σημαντικές θετικές επιπτώσεις στην οικονομία

Η Ελλάδα, για να ικανοποιήσει τα κριτήρια σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, υποχρεώθηκε, παράλληλα με την επίτευξη δημοσιονομικής προσαρμογής, να ασκήσει αντιπληθωριστική πολιτική, ώστε να επιτύχει ταχεία αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, σε επίπεδο που έτεινε να ευθυγραμμισθεί με τα αντίστοιχα χαμηλά επίπεδα της ζώνης του ευρώ. Ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των τιμών καταναλωτή, ο οποίος κατά μέσο όρο υπερέβαινε το 17% στην εικοσαετία 1975-1994, μειώθηκε έως τα μέσα του 1999 στο 2% περίπου. Στην αποκλιμάκωση αυτή του πληθωρισμού συνέβαλε σημαντικά η νομισματική και η συναλλαγματική πολιτική που άσκησε η Τράπεζα της Ελλάδος. Κατά την τελευταία τριετία (2000-2002) ο πληθωρισμός επιταχύνθηκε και διατηρήθηκε σε επίπεδα άνω του 3% [3,4% κατά μέσον όρο – συγκεκριμένα 3,2% το 2000, 3,4% το 2001 και 3,6%], τα οποία πάντως ήταν τα χαμηλότερα των 30 τελευταίων ετών, εξαιρουμένου του 1999. Ταυτόχρονα, η προς τα άνω απόκλιση του πληθωρισμού της Ελλάδος από τον μέσο

πληθωρισμό της ζώνης του ευρώ διευρύνθηκε. Έως ένα βαθμό, αυτό ήταν αναμενόμενο σε μια οικονομία η οποία αναπτύσσεται με υψηλότερους ρυθμούς από ό,τι οι εμπορικοί της εταίροι, οφειλόταν όμως και σε άλλους παράγοντες, έκτακτους και μονιμότερους.

Πράγματι, η επιτάχυνση του πληθωρισμού μετά το φθινόπωρο του 1999 και η διατήρησή του σε σχετικά υψηλό επίπεδο μέχρι το φθινόπωρο του 2001 μπορεί κυρίως να αποδοθεί στις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις της ανόδου των τιμών του πετρελαίου, καθώς και της υποτίμησης της δραχμής. Η υποτίμηση της δραχμής στη διάρκεια του 2000 αντανάκλυνε την εξασθένηση του ευρώ έναντι των μη ευρωπαϊκών νομισμάτων (κυρίως έναντι του δολαρίου ΗΠΑ) καθώς και την αναγκαία σύγκλιση της τρέχουσας ισοτιμίας της δραχμής προς την κεντρική της ισοτιμία στο πλαίσιο του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών II.

Εκτός από τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και την αποκατάσταση αξιοπιστίας, η συμμετοχή της Ελλάδος στη ζώνη του ευρώ συνεπάγεται σημαντικά πρόσθετα οικονομικά πλεονεκτήματα, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

3.3.1 Πλεονεκτήματα

- Παρέχει μεγάλες οικονομικές δυνατότητες που, αν αξιοποιηθούν, μπορούν να συμβάλουν στην οικονομική πρόοδο της χώρας σε μακροχρόνια βάση. Αρκετά από τα οικονομικά πλεονεκτήματα της συμμετοχής μας στην ΟΝΕ είναι άμεσα ορατά:
- Με την υιοθέτηση του ευρώ, έχει εκλείψει όχι μόνο το κόστος μετατροπής των νομισμάτων των χωρών της ζώνης του ευρώ, αλλά επίσης και ο συναλλαγματικός κίνδυνος και η αβεβαιότητα όσον αφορά στη συναλλαγματική ισοτιμία αυτών των νομισμάτων. Το όφελος αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για χώρες όπως η Ελλάδα, όπου ο υψηλός πληθωρισμός οδηγούσε συχνά σε υποτίμηση του νομίσματός τους.
- Οι αγορές θεωρούν τη ζώνη του ευρώ ως περιοχή σταθερότητας και ασφάλειας, κάτι που έχει συντελέσει στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων που υφίστανται, εξαιτίας διεθνών νομισματικών κρίσεων, οι χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ.

- Συμμετέχουμε πλήρως σε μια μεγάλη, ενοποιημένη αγορά χρήματος και κεφαλαίων και έτσι το ύψος των επενδύσεων στη χώρα μας δεν εξαρτάται από το επίπεδο της εγχώριας αποταμίευσης. Οι ελληνικές επιχειρήσεις, τουλάχιστον οι μεγαλύτερες, έχουν τη δυνατότητα να αντλούν κεφάλαια από την ενιαία χρηματοπιστωτική αγορά της ζώνης του ευρώ, με ευνοϊκούς όρους και χαμηλά επιτόκια. Μπορεί εύκολα να εκτιμήσει κάποιος τη σημασία που έχει η πλήρης συμμετοχή σε μια τόσο μεγάλη, ενοποιημένη αγορά χρήματος και κεφαλαίων για το ύψος των επενδύσεων, την ανάπτυξη της οικονομίας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην Ελλάδα. Όπως όλοι γνωρίζουμε, από τις αρχές του 2001 τα επιτόκια των εμπορικών τραπεζών της χώρας μας έτειναν να ευθυγραμμιστούν με τα αντίστοιχα χαμηλότερα επιτόκια στη ζώνη του ευρώ. Είναι χαρακτηριστικό ότι μεταξύ Δεκεμβρίου 1999 και Οκτωβρίου 2002 τα βραχυπρόθεσμα τραπεζικά επιτόκια των επιχειρηματικών δανείων μειώθηκαν περίπου κατά 7½ εκατοστιαίες μονάδες και τα μακροπρόθεσμα επιτόκια κατά 6,0 εκατοστιαίες μονάδες.
- Η συμμετοχή στην ONE καθιστά τις προοπτικές για χαμηλότερο πληθωρισμό πιο αξιόπιστες, και έτσι συμβάλλει τόσο στη διαμόρφωση χαμηλότερων επιτοκίων όσο και σε μετριοπάθεια όσον αφορά τις μισθολογικές διεκδικήσεις, οι οποίες βασίζονται πλέον σε χαμηλότερες πληθωριστικές προσδοκίες. Στην οικονομική σταθερότητα συντελεί και η επιβολή δημοσιονομικής πειθαρχίας από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, που δεν επιτρέπει ελλείμματα μεγαλύτερα του 3% του ΑΕΠ και απαιτεί μακροχρόνια ισοσκελισμένο προϋπολογισμό και τη δημιουργία πλεονασμάτων στις χώρες που μετέχουν στην ONE.

3.3.2. Μειονεκτήματα

- Με την προσχώρηση στη ζώνη του ευρώ τα κράτη μέλη εκχωρούν την εθνική νομισματική και συναλλαγματική πολιτική. Δεν μπορούν πλέον να χρησιμοποιούν την ισοτιμία του εθνικού νομίσματος για να αποκαθιστούν την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους ούτε τα μέχρι τώρα εθνικά μέσα νομισματικής πολιτικής για να εφαρμόζουν μια οικονομική πολιτική που να εξυπηρετεί εθνικούς στόχους Σε ένα καθεστώς πλήρους απελευθέρωσης των κεφαλαίων και παγκοσμιοποίησης, είναι οι αγορές που αποφασίζουν.

- Μια νομισματική ένωση μεταξύ χωρών με διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης δεν είναι βιώσιμη. Θα ήταν περισσότερο εύκολη η διαχείριση μιας νομισματικής ένωσης εάν όλα τα συμμετέχοντα κράτη είχαν το ίδιο ή παρόμοιο επίπεδο ανάπτυξης. Ωστόσο, διαφορές υπάρχουν και μέσα στα ομοσπονδιακά κράτη χωρίς να δημιουργούν προβλήματα στην άσκηση της πολιτικής. Π.χ. το τεράστιο χάσμα μεταξύ δυτικού και ανατολικού τομέα της Γερμανίας, της Βόρειας και Νότιας Ιταλίας, της Καλιφόρνιας και της Αλαμπάμα στις ΗΠΑ.
- Οι πολίτες έχουν συνηθίσει στη χρήση του εθνικού νομίσματος. Σε ορισμένες χώρες έχουν ταυτιστεί, για ιστορικούς και πολιτισμικούς λόγους με αυτό. Η κατάργηση ενός εθνικού νομίσματος είναι μια τραυματική πράξη. Η προσαρμογή σε ένα νέο νόμισμα είναι πολύ δύσκολη. Η αλλαγή των νομισματικών σειρών στη Γαλλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο τις δεκαετίες του '60 και του '70 αφομοιώθηκαν από τους πολίτες πολλά χρόνια μετά.
- Η ζώνη του ευρώ έχει ενιαία νομισματική πολιτική αλλά ουσιαστικά η δημοσιονομική πολιτική και η πολιτική μισθών και ημερομισθίων παραμένει στις εθνικές κυβερνήσεις.

3.4. Η λαθρομετανάστευση

Η Ελλάδα, όπως και οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες του Νότου αποτελεί χώρα που μέσα σε μια δεκαετία μεταβλήθηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Ο ακριβής αριθμός των μεταναστών που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας από τις αρχές της δεκαετίας του '90 μέχρι και σήμερα δεν είναι δυνατόν να υπολογισθεί με ακρίβεια καθώς το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει έκταση που ξεφεύγει από τα καταγεγραμμένα μεγέθη του. Ο πιο μεγάλος αριθμός που έχει επίσημα καταγραφεί μέχρι σήμερα προέκυψε από την απογραφή του 2001 και είναι 762.191 μετανάστες, ενώ τώρα υπερβαίνουν τα 2.000.000 με αυξητικές τάσεις, με το ποσοστό των απογραφέντων μεταναστών να ανέρχεται σε 6,5% που είναι ένα από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο μεγάλος όγκος της μετανάστευσης στην Ελλάδα προέρχεται από την Αλβανία (57,47% επί των απογραφέντων μεταναστών), Βουλγαρία 4,60 %, Ρουμανία 2,88%, Ουκρανία 1,78%, Ρωσία 2,30% κ.λπ.

Όσον αφορά τους Έλληνες εργαζόμενους, η απασχόληση μεγάλου αριθμού αλλοδαπών με μικρότερο κόστος για τον εργοδότη σε ορισμένους τομείς (όπως πχ. η οικοδομή), είτε τους στερεί από θέσεις εργασίας είτε τους αναγκάζει να περιορίζουν τις διεκδικήσεις τους, προκειμένου να μην υποκατασταθούν από το διαθέσιμο φθηνότερο εργατικό δυναμικό. Το καθεστώς της παραοικονομίας και παρανομίας που συνδέεται με την απασχόληση των αλλοδαπών, αφαιρεί πόρους από την πολιτεία σε εποχές αυξημένων δημοσιονομικών προβλημάτων.

3.5 Η άνιση κατανομή του πλούτου

Τα ζητήματα των συνθηκών άνετης διαβίωσης και της κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και το πρόβλημα της ισομερούς και δίκαιης κατανομής του πλούτου έχουν κατά καιρούς συμβάλει στη διαμόρφωση θεωριών, βάσει ιδιότυπων ποσοτικών υποδειγμάτων για τη μέτρηση των οικονομικοκοινωνικών ανισοτήτων και τη διερεύνηση της κατάστασης ευημερίας μιας χώρας.

Η μέτρηση της ευημερίας επιτυγχάνεται βάσει διαφόρων κριτηρίων, όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η κατά κεφαλήν κατανάλωση, ο αριθμός των ιατρών ανά άτομο, το σύνολο των τραπεζικών καταθέσεων ανά άτομο και με πολλές άλλες τεχνικές και δείκτες. Θα πρέπει να σημειωθεί, βέβαια, η ύπαρξη του φαινομένου της παραοικονομίας, το οποίο συνήθως διαφεύγει των μετρήσεων των ερευνητών, με συνέπεια τον μη ακριβή και εκ των προτέρων προσδιορισμό του ΑΕΠ.

Από την οικονομική θεωρία συνάγεται ότι η αποταμίευση των ατόμων, εκτός από το ύψος του εισοδήματός τους, επηρεάζεται, ανάλογα με το υφιστάμενο καταναλωτικό πρότυπο, και από τον πλούτο ή τα περιουσιακά στοιχεία (ακίνητα, τραπεζικές καταθέσεις, ρευστά διαθέσιμα, χρεόγραφα κ.ά.), τα οποία αυτά διαθέτουν. Σε διάφορους ορισμούς χαρακτηρίζεται η αποταμίευση ως το τμήμα του εισοδήματος, το οποίο μέσω της δαπάνης των επενδύσεων μετατρέπεται σε συσσωρευμένο κεφάλαιο. Η αποταμίευση δηλαδή, όχι υπό την έννοια της ροής αλλά του αποθέματος, είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως τμήμα του εθνικού πλούτου, το οποίο δημιουργείται με τη διάθεση μέρους του εισοδήματος προς επένδυση. Άλλωστε, από τη σχέση αποταμίευση-επένδυση, προκύπτει ότι οι χρηματοδοτούμενες μέσω αποταμίευσης επενδύσεις προκαλούν αντίστοιχη επαύξηση του υλικού

κεφαλαίου της οικονομίας και κατά συνέπεια του εθνικού της πλούτου.

Η σχετικά πλούσια βιβλιογραφία γύρω από θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις, αναφορικά με την ανάλυση και ερμηνεία των οικονομικών ανισοτήτων, είτε με βάση την κατανομή του προσωπικού εισοδήματος είτε με βάση το μερίδιο του εισοδήματος που αντιστοιχεί στους κατόχους των παραγωγικών συντελεστών υπήρξε αποτέλεσμα του ζωντανού ερευνητικού ενδιαφέροντος των τελευταίων δεκαετιών που αναπτύχθηκε για τα ζητήματα της ισόρροπης οικονομικής μεγέθυνσης των χωρών και για τη διανομή των ωφελειών που προκύπτουν από αυτή.

Στην ελληνική βιβλιογραφία κατά τα τελευταία χρόνια είδαν το φως της δημοσιότητας αξιόλογες ερευνητικές εργασίες αναφορικά με το θέμα (Βολουδάκης και Πανουργιάς, 1980· Γιατράκος, 1980· Κανελλόπουλος, 1986· Καράγιωργας, 1989· Μούργκος, 1989· Μπαλούρδος και Υφαντόπουλος, 1999, 2001· Δρακάτος, 2001, κ.ά.). Ιδιαίτερα μετά την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ, η διερεύνηση του προβλήματος των εισοδηματικών ανισοκατανομών τόσο μεταξύ των χωρών-μελών όσο και μεταξύ των περιοχών εκάστης χώρας καθίσταται περισσότερο επιτακτική, στα πλαίσια των προσπαθειών για την επίτευξη του στόχου της ολοκληρωμένης οικονομικής σύγκλισης μέσα στον προκαθορισμένο χρόνο.

Στόχος είναι η προσέγγιση του προβλήματος των ανισοκατανομών, όχι με βάση την κατανομή των εισοδημάτων, πράγμα που έχει επιτυχώς επιχειρηθεί κατά τα προαναφερόμενα από άλλους ερευνητές, αλλά τις κατά κεφαλήν τραπεζικές καταθέσεις, οι οποίες όπως φαίνεται από μελέτη της Τραπεζής της Ελλάδος αντικατοπτρίζουν κατά μεγάλο μέρος την ανισοκατανομή του εισοδήματος και την ασύμμετρη διάταξη της οικονομικής δραστηριότητας και του πληθυσμού στο χώρο (Γαγάλης, 1982).

Επισημαίνεται ότι τα επιμέρους προβλήματα τοπικών ανισοτήτων των καταθετών ως προς τις κατά κεφαλήν τραπεζικές καταθέσεις, πληθυσμιακών ανακατατάξεων κυρίως λόγω μετακίνησης του συντελεστή εργασία, τεχνολογικών εξελίξεων η άλλα οικονομικοκοινωνικά προβλήματα εγγενούς τυχαιότητας, τα οποία επηρεάζουν τη μεταβολή των κατά κεφαλήν τραπεζικών καταθέσεων, σχετίζονται με

τις γενικότερες αδυναμίες που παρουσιάζει ο συγκεκριμένος δείκτης ως μέτρο πληροφόρησης αναφορικά με την οικονομική ευημερία μιας χώρας.

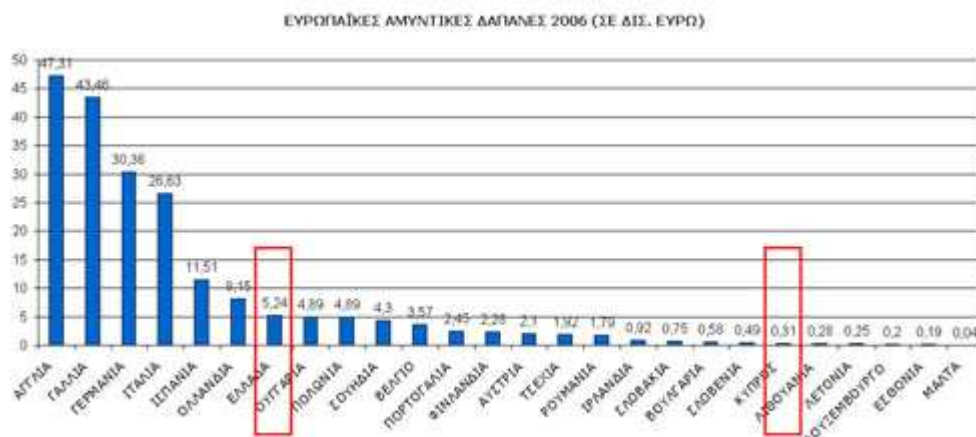
3.6 Η επένδυση σε στρατιωτικό εξοπλισμό⁵⁴

Η Ελλάδα, μέλος τόσο του NATO όσο και της ΕΕ από το 1952 και το 1981 αντίστοιχα, επενδύει ετησίως στην αμυντική θωράκισή της σημαντικούς ανθρώπινους και υλικούς πόρους. Αυτό οφείλεται στα ιδιαίτερα προβλήματα εξωτερικής ασφάλειας που αντιμετωπίζει η Ελλάδα σε σχέση με τους υπόλοιπους εταίρους της. Το πρόβλημα τις τελευταίες δεκαετίες εστιάζεται στην Τουρκία, αφού παρά την όποια βελτίωση στο κλίμα των διμερών σχέσεων συνεχίζει να αποτελεί την κύρια και πιο άμεση εξωτερική απειλή για τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα και κυριαρχικά δικαιώματα. Τα στοιχεία που αναφέρονται στην παρούσα ιστοσελίδα προέρχονται από τον επίσημο δικτυακό τόπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις ελληνικές εφημερίδες. Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από τις δύο αυτές πηγές συμφωνούν μεταξύ τους, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων όπου η διαφορά είναι εξαιρετικά μικρή και δεν μεταβάλλει τα τελικά συμπεράσματα.

- Ευρωπαϊκές αμυντικές δαπάνες

Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης για τις ελληνικές αμυντικές δαπάνες, ας εξετάσουμε την κατάσταση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης λαμβάνοντας όμως υπόψη μας τις ιδιαιτερότητες που αντιμετωπίζει η χώρας μας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, η Ελλάδα κατέλαβε για το 2006 την 7η θέση στην σχετική κατάταξη δαπανώντας περίπου 5,24 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ η Κύπρος βρίσκεται στην 20ή θέση του πίνακα με 310 εκατομμύρια ευρώ.

⁵⁴ Πηγή: «Λιτότητα; Αντ' αυτού η Αθήνα εξοπλίζεται», αρθρογράφος: Florian Hassel στην εφημερίδα Welt am Sonntag,

Πέρα από το ύψος των αμυντικών δαπανών κάθε χώρας, σημασία έχει το ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος που επενδύει για την άμυνά της. Το ποσοστό αυτό δείχνει τον μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό προτεραιότητας που δίνει κάθε χώρα και το οικονομικό βάρος που επωμίζονται οι πολίτες της.

Εδώ η κατάσταση ανατρέπεται, καθώς η Ελλάδα και η Κύπρος καταλαμβάνουν την 1η και 5η θέση αντίστοιχα με ποσοστά που φθάνουν το 2,68% και 2,13% του ΑΕΠ. Ανάμεσα στις δύο χώρες την έκπληξη κάνει η Βουλγαρία, που βρίσκεται στην 4η θέση με ποσοστό 2,31%, αλλά και η Ρουμανία που βρίσκεται στην 6η θέση με ποσοστό 1,86%. Ο πίνακας αυτός αποδεικνύει ότι οι Έλληνες πολίτες θυσιάζουν σημαντικό μέρος της ευημερίας τους για τις εξοπλιστικές ανάγκες της χώρας τους.

- Ελληνικές αμυντικές δαπάνες

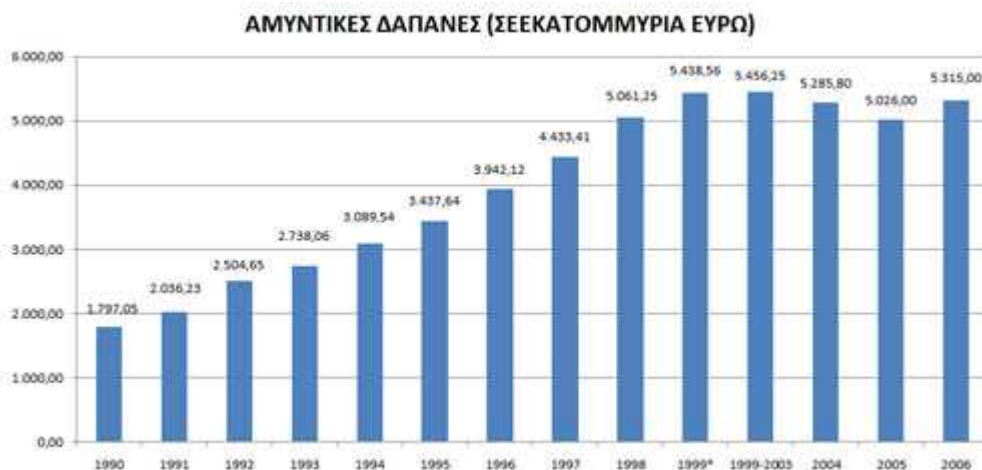
Οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας για το έτος 2002 ανήλθαν στο 4,91% του ΑΕΠ, ένα ποσοστό - ρεκόρ που ανέβασε την χώρα μας στην πρώτη θέση του σχετικού πίνακα ξεπερνώντας ακόμη και την Τουρκία (κατέλαβε την 2η θέση με ποσοστό

3,27%). Αντίθετα, τα τελευταία χρόνια οι αμυντικές δαπάνες έχουν υποδιπλασιαστεί φθάνοντας το 2,75% και 2,4% επί του ΑΕΠ για τα έτη 2006 και 2007 αντίστοιχα, όταν ο μέσος όρος της τετραετίας 1999 - 2003 ήταν 4,1%. Σύμφωνα με συνέντευξη του Υπουργού Εθνικής Άμυνας το 2007, στόχος της Ελλάδας είναι "η μακροπρόθεσμη σταθεροποίηση των αμυντικών δαπανών κάτω του 3% και των εξοπλιστικών δαπανών κάτω του 1% του ΑΕΠ". Και οι δύο αυτοί στόχοι έχουν σήμερα επιτευχθεί, αφού οι εξοπλιστικές δαπάνες ανήλθαν σε μόλις 0,75% του ΑΕΠ για το 2007 και 0,73% για το 2008.

Από το παραπάνω διάγραμμα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι αμυντικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνονται συνεχώς από το 1999 και μετά, φθάνοντας το 2,4% για το 2007. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι δαπάνες μειώνονται σε απόλυτα νούμερα, απλά το ΑΕΠ της χώρας αυξάνεται ενώ οι δαπάνες (όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί) παραμένουν σχετικά σταθερές.

Τα περισσότερα χρήματα αφορούν στην αγορά αεροσκαφών (σε ποσοστό 38%) και καταλήγουν κυρίως σε αμερικανικές εταιρείες. Ακολουθεί το ναυτικό με 17% για τη ναυπήγηση πολεμικών πλοίων, το 15% των εξοπλιστικών προγραμμάτων αφορά στην αγορά πυραύλων, το 14% σε άρματα μάχης, το 8% σε αντιαεροπορικά συστήματα και ένα 5% σε συστήματα αισθητήρων.

Όπως μπορούμε να δούμε στο σχετικό γράφημα, για το 2006 οι αμυντικές δαπάνες κάλυψαν κατά 43,58% νέους εξοπλισμούς, κατά 33,19% τις πληρωμές του στρατιωτικού προσωπικού και κατά 23,22% τα λειτουργικά έξοδα των Ενόπλων Δυνάμεων. Οι πιο παρατηρητικοί αναγνώστες ίσως θα διαπίστωσαν ότι από το 2004 και μετά παρατηρείται μία σταθεροποίηση και έπειτα ραγδαία πτώση του ποσοστού που αντιστοιχεί σε νέο εξοπλισμό. Αντίθετα, τα έξοδα για το προσωπικό θα αυξηθούν δραματικά, ενώ μικρότερη θα είναι η επιβάρυνση των λειτουργικών εξόδων.

Για το 2009, οι ανελαστικές μισθολογικές δαπάνες ήταν περί τα €3 δισ, ενώ οι λειτουργικές ήταν €1,8 δισ. στον προϋπολογισμό. Από το 2010 στο 2011, οι προϋπολογισμένες αποδοχές θα μειωθούν κατά 18,71% (από 2.804.820.000 σε 2.280.000.000 ευρώ), τα λειτουργικά έξοδα κατά 22,89% (από 1.288.345.000 σε 993.403.000 ευρώ) και τα έξοδα για εξοπλισμούς κατά 20% (από 2.000.000.000 σε - μόλις- 1.600.000.000 ευρώ). Για το σύνολο του έτους, οι αμυντικές δαπάνες αναμένεται να μειωθούν κατά 20,02%, δηλαδή από 6.093.165.000 ευρώ να κατέλθουν στα επίπεδα των 4.873.403.000 ευρώ.

Σημαντική επίδραση στις αμυντικές δαπάνες, και συγκεκριμένα στο σκέλος της μισθοδοσίας, έχουν οι Επαγγελματίες Οπλίτες. Καθώς η διάρκεια της θητείας μειώνεται και οι στρατεύσιμοι αντικαθιστούνται (όχι σε αναλογία 1 προς 1 φυσικά) με επαγγελματίες, το κόστος εκτοξεύεται σε δυσθεώρητα επίπεδα. Αυτό σημαίνει ότι όσοι υποστηρίζουν την κατάργηση της θητείας και ταυτόχρονα την μείωση των αμυντικών δαπανών ζητούν το ανέφικτο.

Από που αγοράζουμε όπλα;

Αμερικανοί, Γερμανοί και Γάλλοι καταλαμβάνουν τη μερίδα του λέοντος, διαθέτοντας το 74% των όπλων που αγοράσαμε την περίοδο 1998 - 2008. Αν και το ποσοστό της συμμετοχής των Αμερικανών βαίνει μειούμενο μετά την είσοδο της χώρας στην ΕΕ, συνολικά αντιστοιχεί στο 41,3% των πωλήσεων στη δεκαετία. Πρόκειται για 4,8 δισ. δολάρια από τα 11,6 δισ. δολάρια (σε σταθερές τιμές '90) της 10ετίας. Σε αυτό δεν περιλαμβάνονται το υποκατασκευαστικό έργο, που αναλαμβάνουν ελληνικές εταιρείες και τα αντισταθμιστικά οφέληματα. Μερικές χρονιές, μάλιστα, τα ποσοστά των ΗΠΑ είναι πολύ πιο πάνω από το μέσο όρο:

- Το 1998, μετά την κρίση των Ιμίων, φτάνουν το 58%
- Το 2003 και το 2004, έτη προετοιμασίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, κατέλαβαν το 68% και το 52% αντίστοιχα

Σφραγίδα γερμανική έχει το 20,3% των όπλων της χώρας, με καλύτερες χρονιές το 1998 όπου το ποσοστό τους ανήλθε σε 30%, το 2006 με 68% και το 2008 με 59%. Οι μεγάλες αγορές από το Βερολίνο αφορούν στα άρματα Leopard 2HEL και τα υποβρύχια Type 214. Το ποσοστό των Γάλλων βρίσκεται στο 12% τη δεκαετία και αφορά κυρίως σε αγορές μαχητικών αεροσκαφών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

4.1 Τουρισμός και ελληνική οικονομία

Ο τουρισμός είναι ένας πολύ διαδεδομένος τρόπος ψυχαγωγίας, ειδικά στον Δυτικό Κόσμο ενώ παράλληλα αποτελεί μια πολύ μεγάλη βιομηχανία και σημαντικότερη πηγή εσόδων για παραδοσιακά τουριστικές χώρες όπως την Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία και την Ελλάδα⁵⁵. Γι αυτό πρέπει να δοθεί προσοχή στα εξής:

Το *πρώτο* δεδομένο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ο **σταθερά εντεινόμενος ανταγωνισμός** τόσο από τους παραδοσιακούς όσο και από τους νέους ανταγωνιστές μας. Στο πεδίο της ανταγωνιστικότητας έχουμε ήδη καταγράψει απώλειες: Σύμφωνα με τον Ταξιδιωτικό και Τουριστικό Δείκτη Ανταγωνισμού, που καταρτίζει το World Economic Forum, η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος στον τομέα των τουριστικών υπηρεσιών έχει υποχωρήσει: το 2009 βρέθηκε στην 24^η θέση σε σύνολο 133 χωρών, ενώ βρισκόταν στην 22^η θέση το 2008 και το 2007. Ενδεχομένως η υποχώρηση κατά δύο θέσεις να μη θεωρηθεί τόσο σημαντική. Υπήρξε όμως ανησυχητική χειροτέρευση στον επιμέρους δείκτη της ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Το 2009 η Ελλάδα

⁵⁵ <http://el.wikipedia.org/wiki/Τουρισμός>

βρέθηκε στην 114^η θέση, ενώ βρισκόταν στην 103^η το 2007. Τη σπουδαιότητα της αδύναμης ανταγωνιστικότητας επιβεβαιώνει και σχετική πρόσφατη μελέτη της Τράπεζας της Ελλάδος. Από αυτή τη μελέτη προκύπτει ότι ο αριθμός των ατόμων που έρχονται στη χώρα για αναψυχή επηρεάζεται σημαντικά από το εισόδημά τους και το σχετικό κόστος ζωής – δηλαδή τις σχετικές τιμές. Οι εμπειρικές εκτιμήσεις δείχνουν ότι η αύξηση του σχετικού κόστους ζωής κατά 1% συνεπάγεται, μακροχρόνια, μείωση του αριθμού των τουριστών κατά 3% περίπου.

Η *δεύτερη* εξέλιξη που πρέπει να μας προβληματίσει είναι ότι η μείωση των εισπράξεων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες, που καταγράφεται, οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στη **μείωση της δαπάνης ανά επισκέπτη και της μέσης διάρκειας παραμονής**. Όπως διαπιστώνεται από τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος για την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2010, αν και οι αφίξεις τουριστών αυξήθηκαν κατά 1,5%, τα έσοδα είναι σημαντικά μειωμένα (κατά 7,3%). Ειδικότερα, στους κρίσιμους θερινούς μήνες οι ταξιδιωτικές εισπράξεις μειώθηκαν με ετήσιο ρυθμό 12,1% τον Ιούνιο, 4,7% τον Ιούλιο και 6,3% τον Αύγουστο. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά εν μέρει τη δύσκολη διεθνή συγκυρία, αλλά ταυτόχρονα υποδηλώνει ότι υποχωρεί το μέσο εισοδηματικό επίπεδο των τουριστών – κι αυτό είναι σαφώς ανησυχητικό. *Το προφανές συμπέρασμα είναι ότι δεν αρκεί να βελτιώσουμε μόνο την ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές. Οφείλουμε να γίνουμε πιο ανταγωνιστικοί και ως προς την ποιότητα.*

Το *τρίτο* δεδομένο είναι η διαφαινόμενη **σταδιακή αλλαγή στη σύνθεση των επισκεπτών** μας. Την τελευταία δεκαετία ο κύριος όγκος των εισπράξεων από την παροχή τουριστικών υπηρεσιών προέρχεται από κατοίκους χωρών-μελών της ΕΕ των 27, με πιο σημαντικές αγορές αυτές της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Ωστόσο το μερίδιό τους μειώνεται από το 2007. Τα 2/3 περίπου των εισπράξεων αφορούν κατοίκους της ζώνης του ευρώ. Όμως, οι εισπράξεις και από τις χώρες αυτές επιδεικνύουν πτωτική τάση. Από την άλλη πλευρά, καταγράφεται άνοδος των αφίξεων από τις αναδυόμενες οικονομίες της Ανατολικής Ευρώπης και ιδίως από τη Ρωσία. Η άνοδος αυτή δεν έχει μέχρι στιγμής αντισταθμίσει τις απώλειες από τις παραδοσιακές αγορές, αποκτά όμως αυξανόμενη σημασία για τον τουρισμό ορισμένων περιοχών της χώρας. Σε μία πιο μακροχρόνια προοπτική, θα πρέπει ασφαλώς να εντάξουμε στο σχεδιασμό μας και τον πολλαπλασιασμό των αφίξεων από χώρες, που έχουν σήμερα μικρή παρουσία (π.χ. Τουρκία, Κίνα, Ιαπωνία).

Το **τέταρτο** δεδομένο είναι η **ταχεία ανάπτυξη της παγκόσμιας αγοράς κρουαζιέρας**. Την τελευταία δεκαετία ο αριθμός των τουριστών που επιλέγουν αυτή τη μορφή διακοπών έχει υπερδιπλασιαστεί. Η τάση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί και τα επόμενα έτη. Η Ελλάδα όμως δεν έχει ως τώρα εκμεταλλευθεί επαρκώς αυτή τη μορφή τουρισμού, παρόλο που θεωρείται ένας κατάλληλος προορισμός. Ως λιμένας αφετηρίας η Ελλάδα προσελκύει μόνο το 10% των τουριστών αυτής της κατηγορίας και κατατάσσεται 4η, πίσω από την Ιταλία, την Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Βεβαίως, το 20% περίπου των Ευρωπαίων επιβατών κρουαζιερόπλοιων επισκέπτονται ελληνικούς προορισμούς. Είναι γνωστό όμως ότι η δαπάνη των επιβατών στον αφετήριο λιμένα υπερτερεί σημαντικά εκείνης στους λιμένες προσέγγισης. Ο πρόσφατος νόμος για την εκτέλεση περιηγητικών πλόων από πλοία με σημαία τρίτων χωρών με αφετηρία ελληνικό λιμένα (cabotage) αποτελεί, επομένως, ένα θετικό βήμα.

Το **πέμπτο** στοιχείο είναι ότι η **χρηματοδότηση του τουρισμού** από εθνικούς πόρους θα είναι εκ των πραγμάτων περιορισμένη τα επόμενα χρόνια, καθώς η εγχώρια αποταμίευση παραμένει πολύ χαμηλή και ο τραπεζικός δανεισμός θα είναι σχετικά συμπιεσμένος υπό τις παρούσες συνθήκες ρευστότητας. Αυτό σημαίνει ότι στο μέλλον θα πρέπει, πρώτον, να χρησιμοποιηθούν με πιο αποδοτικό τρόπο οι διαθέσιμοι εθνικοί πόροι και, δεύτερον, να προσελκυστούν επαρκή κεφάλαια από το εξωτερικό⁵⁶.

Τα νέα δεδομένα που αναφέραμε αποκαλύπτουν τις αλλαγές που συντελούνται στο χώρο των τουριστικών υπηρεσιών. Στις αλλαγές αυτές πρέπει να ανταποκριθούν με ευελιξία και διορατικότητα κράτος και ιδιωτικοί φορείς. Βασικός στόχος προς τον οποίο πρέπει να κατατείνουν όλες οι προσπάθειες είναι **η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ώστε να προσφέρεται ποικιλία ποιοτικών υπηρεσιών, που θα καλύπτουν το ευρύτερο δυνατό φάσμα της μεταβαλλόμενης παγκόσμιας ζήτησης**. Σταθερό σημείο αναφοράς είναι τα ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της γεωγραφικής μας θέσης, των κλιματικών συνθηκών, της ιστορίας και του φυσικού κάλλους. **Αυτά τα πλεονεκτήματα πρέπει να αξιοποιήσουμε, αλλά με νέους, ευφάνταστους και αποτελεσματικούς τρόπους. Είναι απόλυτη ανάγκη να**

⁵⁶ Οι όμιλοι επιχειρήσεων και οι επιχειρηματίες, οι οποίοι με βάση το μέγεθος τους και τα επενδυτικά τους σχέδια διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στον ξενοδοχειακό κλάδο είναι οι εξής: Όμιλος Grecotel, Όμιλος Διβάνη, ΑΞΕ Αστήρ, Hyatt Regency, Aldermar, Επιχειρήσεις οικογένειας Καμή, Χανδρής, Επιχειρήσεις οικογένειας Μεταξά, Τζίνα και Μαριλένα Μαμιδάκη, Όμιλος Σάνη, Επιχειρήσεις Μαντωνανάκη

αποδεδειγμένα από λανθασμένες επιλογές του παρελθόντος, όπως ο ευκαιριακός τουρισμός χαμηλού κόστους. Η επιλογή αυτή στηρίχθηκε στην ανορθόλογη επιδότηση, βάσει "αναπτυξιακών" νόμων, που ευνοούσαν τη δημιουργία ξενοδοχειακών μονάδων οπουδήποτε και την ίδρυση μικρών επιχειρήσεων ανοικίας δωματίων. Αυτή η επιλογή μαζί με την έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού οδήγησαν, σε πολλές περιπτώσεις, στην αλλοίωση του φυσικού ή και του παραδοσιακού οικιστικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, ευνόησαν μια μορφή υπηρεσιών που είναι περισσότερο εκτεθειμένη στις συνέπειες των διακυμάνσεων της διεθνούς οικονομίας.

Αν αναβαθμίσουμε το τουριστικό προϊόν, θα προσελκύσουμε επισκέπτες υψηλότερου εισοδηματικού επιπέδου, η συμπεριφορά των οποίων θα επηρεάζεται λιγότερο από τις βραχυχρόνιες διακυμάνσεις των εισοδημάτων και των τιμών των υπηρεσιών και περισσότερο από την ποιότητα. Πρέπει συνεπώς να επιδιωχθεί η ανάπτυξη του τουρισμού υψηλής ποιότητας, που, μεταξύ άλλων, προϋποθέτει:

- Ενθάρρυνση της μόνιμης, ή εποχικής διαμονής εύπορων συνταξιούχων από άλλες χώρες, αλλά και εργαζόμενων ελεύθερων επαγγελματιών, οι οποίοι στην εποχή του διαδικτύου μπορεί να έχουν τόπο διαμονής την Ελλάδα αλλά να παρέχουν τις υπηρεσίες τους ηλεκτρονικά σε επιχειρήσεις που εδρεύουν σε άλλες χώρες
- Ενθάρρυνση του συνεδριακού τουρισμού,
- Διευκόλυνση της κρουαζιέρας,
- Προσέλκυση ξένων επισκεπτών και στην ηπειρωτική και ορεινή Ελλάδα.

Για να υποστηριχθεί η τουριστική ανάπτυξη στο μέλλον οι περιορισμένοι δημόσιοι πόροι θα πρέπει να κατανεμηθούν πιο αποδοτικά, με βάση τις συγκεκριμένες προτεραιότητες. Η κρατική χρηματοδότηση οφείλει επίσης να στραφεί **στη δημιουργία των απαραίτητων βασικών υποδομών, όπως:**

- α. Προστασία και ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών, καθώς και ενίσχυση του ορεινού τουρισμού. Αναβάθμιση ορισμένων "βασικών υποδομών", όπως είναι οι υπηρεσίες που παρέχονται στα μουσεία και σε χώρους μεγάλης επισκεψιμότητας, αλλά και η προστασία χώρων φυσικού κάλλους.

β. Σύγχρονες υποδομές στις συγκοινωνίες, στις επικοινωνίες και στις υπηρεσίες υγείας, που είναι απολύτως απαραίτητες για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού και την ενθάρρυνση της μόνιμης ή εποχικής διαμονής στη χώρα μας ξένων ηλικιωμένων συνταξιούχων ή νεότερων στην ηλικία ελεύθερων επαγγελματιών.

γ. Επαρκείς και σύγχρονες υποδομές στα λιμάνια (ώστε να προσελκυστούν οι μεγάλες εταιρίες που οργανώνουν κρουαζιέρες), στα αεροδρόμια και σε κομβικά σημεία του οδικού δικτύου.

Όσον αφορά την **εκπαίδευση** να σημειωθεί ότι οφείλουμε να εμπλουτίσουμε το ανθρώπινο κεφάλαιο, να διευρύνουμε τις γνώσεις και τις δεξιότητές του. Πέραν από την αναγκαία βελτίωση της κατάρτισης που παρέχουν οι Σχολές Τουριστικών Επαγγελμάτων, θα ήταν σκόπιμο **να εξετασθεί η εισαγωγή τουριστικών σπουδών και στα πανεπιστήμια**. Η επιλογή αυτή θα πρέπει να έχει μακρόπνοη στόχευση: να δημιουργήσει στη χώρα ένα κέντρο τουριστικής εκπαίδευσης για την ευρύτερη περιοχή.

4.2 Ναυτιλία και εμπόριο- Τα δυνατά χαρτιά της Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι ένα από τα ισχυρότερα και πιο σημαντικά ναυτικά κράτη του κόσμου και η εμπορική της ναυτιλία, μαζί με τον τουρισμό, αποτελούν τους στυλοβάτες της εθνικής οικονομίας.

Επί σειρά ετών, ο ελληνόκτητος στόλος κατέχει την πρώτη θέση παγκοσμίως. Σύμφωνα με τα ετήσια στατιστικά στοιχεία που δημοσιεύει η Ελληνική Επιτροπή Ναυτιλιακής Συνεργασίας του Λονδίνου, ο ελληνόκτητος στόλος με 4.161 πλοία άνω των 1.000 κοχ τον Φεβρουάριο του 2009 αντιπροσώπευε το 8,2% του παγκοσμίου

στόλου σε αριθμό πλοίων, το 15,2% σε DWT και το 13,2% σε κόρους ολικής χωρητικότητας.

Επιπλέον, ο μέσος όρος ηλικίας του ελληνόκτητου στόλου το 2009 ήταν 11,9 χρόνια, ήτοι κατά ένα χρόνο μικρότερος της μέσης ηλικίας του παγκοσμίου στόλου. Η εντυπωσιακή μείωση της μέσης ηλικίας του ελληνόκτητου στόλου, δεδομένου ότι πριν από εννέα χρόνια ήταν 20,3 χρόνια, οφείλεται στις μεγάλες επενδύσεις των Ελλήνων πλοιοκτητών σε νέα πλοία υψηλών προδιαγραφών. Η δομή της ναυτιλιακής βιομηχανίας είναι πολύπλοκη. Κάθε σκάφος είναι ιδιοκτησία διαφορετικής εταιρίας. Έτσι, διασπείρονται τα περιουσιακά στοιχεία των πλοιοκτητών που δεν κινδυνεύουν από αξιώσεις επί του συνόλου σε περίπτωση ατυχημάτων. Οι εταιρείες είναι εγκατεστημένες σε χώρες με υπεράκτιο εταιρικό καθεστώς και περιορισμένη φορολόγηση. Ιστορικά, οι πλέον προτιμώμενες είναι η Λιβερία, ο Παναμάς, οι Βερμούδες, η Κύπρος και η Μάλτα.

Σημαντική είναι η παρουσία των Ελλήνων πλοιοκτητών στους τομείς δεξαμενοπλοίων και πλοίων ξηρού φορτίου χύδην που μεταφέρουν το μεγαλύτερο μέρος του παγκοσμίου εμπορίου. Το ποσοστό συμμετοχής των ελληνόκτητων πλοίων στις βασικές κατηγορίες πλοίων του παγκοσμίου στόλου κατά το 2008 και 2009 ήταν ως εξής:

❖ **Δεξαμενόπλοια μεταφοράς πετρελαίου**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 22.9%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 22.3%

Ποσοστό σε DW το 2008: 20.9%

Ποσοστό σε DW το 2009: 20.4%

❖ **Δεξαμενόπλοια μεταφοράς χημικών**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 9.8%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 9.4%

Ποσοστό σε DW το 2008: 14.0%

Ποσοστό σε DW το 2007: 13.3%

❖ **Πλοία μεταφοράς υγροποιημένων αερίων**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 8.9%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 9.8%

Ποσοστό σε DW το 2008: 6.6%

Ποσοστό σε DW το 2009: 6.9%

❖ **Πλοία μεταφοράς ξηρού και υγρού φορτίου (OBO)**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 7.4%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 5.6%

Ποσοστό σε DW το 2008: 6.0%

Ποσοστό σε DW το 2009: 4.6%

❖ **Πλοία μεταφοράς χύδην ξηρού φορτίου**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 19.8%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 18.1%

Ποσοστό σε DW το 2008: 21.9%

Ποσοστό σε DW το 2009: 19.1%

❖ **Πλοία μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 4.6%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 4.5%

Ποσοστό σε DW το 2008: 5.9%

Ποσοστό σε DW το 2007: 5.7%

❖ **Λοιπά φορτηγά πλοία**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 1.0

Ποσοστό πλοίων το 2009: 1.0

Ποσοστό σε DW το 2008: 1.6

Ποσοστό σε DW το 2007: 1.9

❖ **Επιβατηγά πλοία**

Ποσοστό πλοίων το 2008: 6.5%

Ποσοστό πλοίων το 2009: 6.7%

Ποσοστό σε κοχ το 2008: 5.8%

Ποσοστό σε κοχ το 2009: 6 %

Η Ελληνόκτητη Ναυτιλία απαρτιζόμενη από πλοία υπό Ελληνική και ξένες σημαίες, που ανήκουν σε Έλληνες πλοιοκτήτες και είναι επανδρωμένα με Έλληνες αξιωματικούς κατέχει επί μία δεκαετία την πρώτη θέση στον κόσμο. Αντιπροσωπεύει σχεδόν το 10% του αριθμού πλοίων και το 18% της χωρητικότητας του παγκόσμιου εμπορικού στόλου. Υπό Ελληνική σημαία είναι σχεδόν 1000 μεγάλα πλοία και υπό ξένες σημαίες (Κύπρου, Λιβερίας, Μάλτας κλπ.) περισσότερα από 2.500 πλοία . Τα υπό Ελληνική σημαία πλοία αντιπροσωπεύουν περίπου το 40% όλων των στόλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εάν σε αυτά προστεθούν και τα Ελληνόκτητα πλοία υπό σημαίες Κύπρου και Μάλτας τότε το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 60% .

Αν αναλογισθούμε ότι περίπου το 90% του παγκόσμιου εμπορίου και το 40% του ενδοκοινοτικού εμπορίου διεξάγεται με θαλάσσιες μεταφορές, μπορούμε να κατανοήσουμε την ισχυρή διεθνή παρουσία του Ελληνικού ονόματος στον Παγκόσμιο και Ευρωπαϊκό οικονομικό στίβο.

Ως προς την εθνική μας οικονομία αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελληνόκτητη ναυτιλία απασχολεί σήμερα σχεδόν 50.000 Έλληνες ναυτικούς και 100.000 Έλληνες εργαζόμενους σε ναυτιλιακά γραφεία και άλλα παραναυτιλιακά επαγγέλματα (ναυλομεσίτες, δικηγόροι, τραπεζικοί κλπ.). Δυστυχώς ο αριθμός των Ελλήνων ναυτικών και ιδίως των κατωτέρων πληρωμάτων που απασχολούνται σε πλοία του εξωτερικού συνεχώς μειώνεται. Πριν από 30 χρόνια ήταν σχεδόν διπλάσιος. Αυτή η μείωση οφείλεται αφενός μεν στη μεγάλη προσφορά χαμηλομισθων αλλοδαπών κατωτέρων πληρωμάτων, αφετέρου δε στη στροφή των νέων προς επαγγέλματα της

στεριάς, που είναι πιο ελαφρά από το σκληρό επάγγελμα του ναυτικού. Γι' αυτό απαιτείται διαρκής φροντίδα της Πολιτείας για ώθηση των ανέργων νέων προς το ναυτικό επάγγελμα που αμείβεται σχετικά καλά, ώστε να μην αφεληνισθούν τα πλοία του εξωτερικού.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται συνεχής αύξηση του εισαγόμενου ναυτιλιακού συναλλάγματος, το οποίο έχει ξεπεράσει το τουριστικό συνάλλαγμα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος το έτος 2004 οι εισφορές ναυτιλιακού συναλλάγματος στη χώρα μας ξεπέρασαν τα 12 δισεκατομμύρια ευρώ.

4.3 Κοινωνική Πρόνοια και Περίθαλψη στην Ελλάδα

Οι νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες όπως διαμορφώνονται τα τελευταία χρόνια, οι κοινωνικές και πολιτισμικές ανακατατάξεις και η δημογραφική εξέλιξη στη χώρα μας, καθιστούν αναγκαία την εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής στήριξης μέσα από ένα σύγχρονο «μοντέλο» κοινωνικών προσεγγίσεων και παρεμβάσεων.

Η καθυστέρηση της ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου εθνικού σχεδιασμού στον τομέα της Πρόνοιας (την τελευταία εικοσαετία για πρώτη φορά οργανώνεται ο χώρος της Πρόνοιας και αναπτύσσονται κεντρικές πολιτικές, πέραν της επιδοματικής) είχε σαν αποτέλεσμα την ανεπάρκεια κυρίως δομών αποκατάστασης καθώς και

υποστηρικτικών υπηρεσιών. Η διακηρυγμένη σήμερα Εθνική πολιτική στον τομέα της Πρόνοιας επικεντρώνεται σε πέντε κεντρικούς άξονες:

1. Την οικογένεια και το παιδί
2. Τα ηλικιωμένα άτομα
3. Τα Άτομα με Αναπηρίες
4. Τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού
5. Τον εθελοντισμό

Για τα άτομα με αναπηρίες οι παρεμβάσεις έχουν κύριο στόχο την πρόληψη, έγκαιρη διάγνωση και αποκατάσταση, την αξιοπρεπή παραμονή ένταξη και στήριξη στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, την ένταξη στην αγορά εργασίας είτε με την εξασφάλιση θέσεων εργασίας είτε με την ένταξη σε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης (προστατευμένη εργασία – κοινωνικοί συνεταιρισμοί). Επιχειρείται επίσης, ο πλήρης μετασχηματισμός των ιδρυμάτων «κλειστής» φροντίδας σε σύγχρονες δομές αποκατάστασης με παράλληλες ενέργειες αποϊδρυματισμού για τα άτομα που περιθάλπονται σ' αυτά.

Σε ότι αφορά τώρα τον άξονα «εθελοντισμός», που θεωρείται ως ιδιαίτερος βασική συνιστώσα για τις επιχειρούμενες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας, οι στρατηγικές της εθνικής μας πολιτικής στοχεύουν στο να αλλάξουν ριζικά τα δεδομένα και να οικοδομήσουν νέες πολιτικές στο πλαίσιο της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Το εθνικό αυτό διακηρυγμένο πλαίσιο πολιτικής κάνει λόγο για κοινωνική αλληλεγγύη, για προσφορά των εθελοντών και των εθελοντικών οργανώσεων στη θέση της «πάλαι ποτέ» φιλανθρωπίας. Κι ακόμη, προσδοκά στην ενεργό συμμετοχή του πολίτη, ως ενεργού κυττάρου της κοινωνίας και στη δραστηριοποίησή του στην παροχή βοήθειας στο συνάνθρωπό του. Έτσι ευνοείται η ανάπτυξη της συλλογικότητας προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Η εθνική αυτή πολιτική – παρά τα διστακτικά αρχικά βήματά της- ταυτίζεται με τη διακηρυγμένη πολιτική από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ταύτιση αυτή αποτυπώνεται στον Άξονα «Πρόνοια» του τομεακού Επιχειρησιακού Προγράμματος «Υγεία – Πρόνοια» του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, που ισχύει πλέον για τη χώρα μας έως το έτος 2006.

Παρά τους περιορισμένους εγκεκριμένους πόρους του Επιχειρησιακού Προγράμματος για τον τομέα της κοινωνικής φροντίδας, η ταύτιση των πολιτικών δημιουργεί συνθήκες άρσης των εμποδίων και εφαρμογής καινοτόμων μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων. Η ταύτιση αυτή των πολιτικών γίνεται εμφανής και από τη διατύπωση και άλλων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, πέραν δηλαδή αυτών του «Υγεία – Πρόνοια». Έτσι σε άλλα τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα όπως αυτά του «Κατάρτιση και Επαγγελματική Απασχόληση» ή του «Ανάπτυξης», αλλά και σχεδόν σε όλα τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα περιλαμβάνονται δράσεις και Πράξεις που είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν προς την κατεύθυνση αυτή.

Παρά όμως την προγραμματισμένη πλήρη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων που περιλαμβάνονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υγεία – Πρόνοια» και την παράλληλη αξιοποίηση πόρων από άλλα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, επιβάλλεται η εξεύρεσης πρόσθετων –εθνικών ή κοινοτικών- πόρων για τις αναγκαίες παρεμβάσεις και η αξιοποίηση της ευνοϊκής αυτής συγκυρίας στην κατεύθυνση σχεδιασμού ολοκληρωμένων προγραμμάτων για τον αποϊδρυματισμό των προνοιακών δομών και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος και του δικτύου κοινωνικής προστασίας και φροντίδας.

Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα γίνεται σαφής αναφορά στο γεγονός ότι τα ιδρύματα «κλειστής» φροντίδας αποτελούν κατ' εξοχήν χώρους περιθωριοποίησης και αποκλεισμού, ενώ αντίθετα οι ενέργειες αποϊδρυματισμού συμβάλλουν στην εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και δικαιωμάτων, στην καταπολέμηση των διακρίσεων, στην ενεργό συμμετοχή ατόμων ευπαθών ομάδων του πληθυσμού στην κοινωνική ζωή. Επίσης, με την εξατομικευμένη προσέγγιση των ατόμων που διαβιούν στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και με την άρση των εμποδίων που οδηγούν στον αποκλεισμό, εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για την κοινωνικοοικονομική τους επανένταξη. Με την ανάπτυξη κατάλληλων υπηρεσιών και προγραμμάτων μειώνονται οι ανάγκες φροντίδας σε κλειστές δομές και κατά συνέπεια ο κίνδυνος ανάπτυξης νέων ασυλικών ιδρυμάτων.

Για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα εξίσου σημαντικός παράγοντας για την κοινωνική και οικονομική επανένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι η κοινωνική αποδοχή και στήριξη. Η ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης καθώς και η κοινωνική συμμετοχή μέσα από

προγράμματα εθελοντισμού και δραστηριοποίησης των μη κυβερνητικών οργανώσεων, πιστεύεται ότι θα συμβάλλει ουσιαστικά στη θετική στάση της κοινότητας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες και στην αναγνώριση των δικαιωμάτων τους.

Σε επίπεδο αποτελεσμάτων το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (Μέτρο 3.2) αναμένεται να συμβάλλει στην αποϊδρυματοποίηση ατόμων με ειδικές ανάγκες που διαβιούν σε ιδρυματικό περιβάλλον και στην εξασφάλιση των προϋποθέσεων για επανένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Σχετικά με τα αποτελέσματα στην απασχόληση αναμένεται να δημιουργηθεί σημαντικός αριθμός ενδιάμεσων θέσεων απασχόλησης εξειδικευμένου προσωπικού για την υποστήριξη του αποϊδρυματισμού, καθώς και για την κατάρτιση του υπηρετούντος και νεοπροσλαμβανόμενου προσωπικού. Τέλος, το Πρόγραμμα αναμένεται να συμβάλλει στην προσπάθεια εξασφάλισης ίσων ευκαιριών για όλους, καθώς αποτελεί σημαντική προσπάθεια ένταξης ατόμων που ζουν σε ιδρυματικό περιβάλλον στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Τα προτεινόμενα μέτρα εναρμονίζονται με τις κατευθύνσεις της εθνικής πολιτικής για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Φροντίδας και οι δράσεις που περιλαμβάνουν είναι σε συνέργεια και συμπληρωματικότητα με αντίστοιχες δράσεις των υπολοίπων Αξόνων του συγκεκριμένου Επιχειρησιακού Προγράμματος, καθώς και με δράσεις των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων «Κοινωνία της Πληροφορίας» και «Απασχόληση και επαγγελματική κατάρτιση» στο πλαίσιο του Β' πεδίου πολιτικής για την απασχόληση.

Η παρούσα κατάσταση στους φορείς παροχής υπηρεσιών «κλειστής» φροντίδας

Στην περίπτωση της Ελλάδας η έλλειψη πόρων αποτέλεσε –μέχρι σήμερα– καθοριστικό περιοριστικό παράγοντα και συνεπεία αυτού είχε δοθεί ελάχιστη προτεραιότητα στην ανάπτυξη προγραμμάτων και δομών κοινοτικού χαρακτήρα για την περίθαλψη των ατόμων με νοητική υστέρηση. Η τάση αυτή ενισχυόταν από τις επικρατούσες κοινωνικές στάσεις προς τα άτομα με νοητική υστέρηση, οι οποίες όμως συνέδεαν την αναπηρία με κοινωνικό στίγμα επιβαρυντικό για το γόητρο ολόκληρης της οικογένειας.

Η διανοητική αναπηρία ενός μέλους της οικογένειας υπέσκαπτε, απειλούσε και στιγματίζε την ταυτότητα και δομή της οικογένειας, πράγμα που οδηγούσε στην απόρριψη, την απομάκρυνση και την απόκρυψη του ανάπηρου μέλους σε ασυλικού τύπου ιδρύματα. Η λύση της ιδρυματοποίησης, είχε λοιπόν την σιωπηρή αποδοχή κι ενθάρρυνση της ελληνικής κοινωνίας. Σήμερα οι διάφοροι τύποι περίθαλψης, ιδίως δε η ιδρυματική, που κάποτε αντανακλούσαν τη δεσπύζουσα κοινωνική πολιτική και στάση προς τα άτομα αυτά, έχουν τροποποιηθεί σημαντικά. Νέα πρότυπα περίθαλψης έχουν παρουσιαστεί, τα οποία προχωρούν πέρα από την απλή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα άσυλα, πέρα από την μετατροπή τους σε χώρους κατάλληλους για τη διαβίωση ανθρώπινων πλασμάτων. Τα νέα αυτά πρότυπα περίθαλψης βασίζονται στη φιλοσοφία της ομαλοποίησης και στη διαδικασία της αποασυλοποίησης και αποκατάστασης. Στηρίζονται στην κοινοτική οργάνωση, χωρίς όμως να περιορίζονται απλά στην προσπάθεια αύξησης των πιθανοτήτων επιβίωσης των περιθαλπόμενων και στην παροχή καλύτερης ποιότητας ζωής. Παρέχουν επιπλέον στους περιθαλπόμενους ευκαιρίες ώστε να δυνηθούν να αναπτύξουν το δυναμικό τους, χάρη στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, η οποία πολλές φορές καθιστά εφικτή την κοινωνική τους επανένταξη.

Ο μετασχηματισμός των προνοιακών ιδρυμάτων είναι αναγκαίο να εντάσσεται σε έναν ευρύτερο σχεδιασμό αναμορφώσεων του δημόσιου συστήματος περίθαλψης και του συστήματος για την περίθαλψη στην ψυχική υγεία, και συνάμα, πρέπει να συνοδεύεται από αλλαγή στις αντιλήψεις και στάσεις που ευρύτερα επικρατούν στην κοινωνία, έναντι της ψυχικής διαταραχής, της νοητικής υστέρησης και των συνοδών προβλημάτων.

Σήμερα, στα περισσότερα ιδρύματα για άτομα με νοητική υστέρηση και παρόμοια σωματικά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα οι συνθήκες διαβίωσης είναι ακατάλληλες και επιβαρυντικές για τους περιθαλπόμενους λόγω των συνεπειών του ιδρυματισμού.

Οι κτιριολογικές παρεμβάσεις που έγιναν τα τελευταία χρόνια βελτίωσαν την εικόνα των ιδρυμάτων ανοιχτής ή μεικτής φροντίδας αλλά στα ιδρύματα κλειστής φροντίδας, οι συνθήκες περίθαλψης και διαβίωσης εξακολουθούν να υπολείπονται των σύγχρονων αναγκών για φροντίδα.

Οι κτιριακές εγκαταστάσεις είναι συχνά πεπαλαιωμένες και ανεπαρκώς συντηρημένες. Αν και τα κινητικά προβλήματα των περιθαλπόμενων είναι συνήθη, δεν υπάρχει σε πολλά ιδρύματα μέριμνα για την μετακίνηση ατόμων με αμαξίδια, είτε πρόκειται για ανελκυστήρες και ράμπες που να διευκολύνουν αυτές τις ειδικές δυσκολίες, είτε για την προσβασιμότητα των χώρων γενικότερα, είτε ακόμα για την παροχή ικανού αριθμού αμαξιδίων. Οι περιθαλπόμενοι ζουν σε ένα περιβάλλον αποπροσωποποίησης, αποκοινωνικοποίησης, υπερβολικής εξάρτησης και αναστολής. Συνήθως περνούν όλη την μέρα τους σε μεγάλους θαλάμους που αποτελούν τον φυσικό και κοινωνικό χώρο όπου επιτελούνται όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Όλα συμβαίνουν στα πλαίσια μιας σταθερά επαναλαμβανόμενης ακολουθίας συμβάντων με ομοιόμορφο και προκαθορισμένο τρόπο. Πολλοί περιθαλπόμενοι είναι κατάκοιτοι λόγω της αρχικής τους αναπηρίας αλλά και του γεγονότος ότι δεν τους έχει δοθεί βοήθεια να αναπτύξουν τις κινητικές τους δυνατότητες, με αποτέλεσμα να υποφέρουν από πρόσθετα σωματικά προβλήματα λόγω της ακινησίας, όπως αγκυλώσεις και παραμορφώσεις του κορμού και των άκρων. Στις περιπτώσεις που το προσωπικό αδυνατεί να χειρισθεί τη συμπεριφορά ορισμένων περιθαλπόμενων, χρησιμοποιείται η καθήλωση (δέσιμο) στα κρεβάτια τους. Παρατηρείται σοβαρή έλλειψη εκπαιδευτικού υλικού, οργάνων φυσιοθεραπείας, ειδικού εξοπλισμού καθώς και χώρων για αυτές τις δραστηριότητες. Παράλληλα παρατηρείται ότι εκτός από το συνήθως ημιτελές (μερικές φορές και ανύπαρκτο) κοινωνικό και οικογενειακό ιστορικό και τη συχνά γενικόλογη ιατρική διάγνωση που καταγράφεται για γραφειοκρατικούς σκοπούς, όταν οι περιθαλπόμενοι, ως παιδιά, εισάγονταν στο ίδρυμα, δεν τηρούνταν συστηματικά άλλες ειδικές πληροφορίες σε σχέση με την ανάπτυξή τους, την σωματικά και ψυχική τους υγεία, ή την οικογενειακή τους κατάσταση. Επικαιροποιημένη ιατρική, ψυχολογική, κοινωνική ή άλλου είδους επανεκτίμηση σπάνια γίνεται, παρά το πέρασμα ετών ή και δεκαετιών, με εξαίρεση ειδικές πληροφορίες για μικρό αριθμό περιθαλπόμενων, κυρίως σε σχέση με νοσηλείες για προβλήματα που θέτουν σε κίνδυνο την ζωή τους. Δεν υπάρχει πρόνοια για οδοντιατρικές, οφθαλμολογικές ή άλλου είδους εξετάσεις και θεραπείες, οι δε διακανονισμοί με τα τοπικά νοσοκομεία καλύπτουν μόνο τα επείγοντα περιστατικά. Πολλοί περιθαλπόμενοι ακολουθούν την ίδια φαρμακευτική θεραπεία για πολλά χρόνια χωρίς αξιολόγησή της, επανεκτίμηση της αποτελεσματικότητας ή ελέγχου των θεραπευτικών της αποτελεσμάτων. Την κατάσταση επιδεινώνει το γεγονός ότι το προσωπικό ασύλων αυτού του είδους είναι αριθμητικά ανεπαρκές και ανεκπαίδευτο

στη παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών περιθάλψης. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, κάτω από τις προαναφερόμενες συνθήκες, οι περιθαλπόμενοι στα περισσότερα ιδρύματα εκτίθενται σε μία από τις πιο δεινές και στερητικές μορφές ιδρυματισμού.

4.4 Δομή και λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού κλάδου

Λόγω της παγκοσμιοποίησης της τραπεζικής αγοράς, της ελεύθερης κυκλοφορίας ανθρώπων, επιχειρήσεων και κεφαλαίων και των δυνατοτήτων που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία επικοινωνιών, οι Έλληνες συναλλασσόμενοι μπορούν σήμερα να αναζητούν και να επιλέγουν χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες από έναν πολύ μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων και τους ανά τον κόσμο ανταποκριτές ή συνεργάτες τους.

Στοιχεία για τις κατηγορίες φορέων παροχής τραπεζικών υπηρεσιών στην Ελλάδα δημοσιεύει τακτικά η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ). Οι πιο πρόσφατες σχετικές δημοσιεύσεις περιέχουν πίνακες και καταλόγους σύμφωνα με τους οποίους τραπεζικά προϊόντα και υπηρεσίες προσφέρονται σήμερα στην Ελλάδα από 467, έναντι 462 το προηγούμενο έτος, πιστωτικούς οργανισμούς. Τους οργανισμούς αυτούς η ΤτΕ ταξινομεί ως εξής:

- 62 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα ή υποκατάστημα στην Ελλάδα,
- 351 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα σε άλλο κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), που παρέχουν στην Ελλάδα υπηρεσίες χωρίς επί τόπου παρουσία τους, και
- 54 λοιπές εταιρείες του χρηματοπιστωτικού συστήματος .

4.5 Κατάσταση του δημόσιου χρέους και εξελίξεις του σήμερα

Στη χώρα μας ο δημόσιος δανεισμός στη μεταπολεμική περίοδο αποτέλεσε μια αξιόλογη πηγή χρηματοδότησης των δημοσίων επενδύσεων, ενώ σε ορισμένες περιόδους χρησιμοποιείται και για την κάλυψη τρεχουσών δαπανών των δημοσίων φορέων και ιδιαίτερα του κράτους. Για ένα διάστημα το κράτος μπορούσε να καλύπτει ένα μεγάλο μέρος των δημοσίων επενδύσεων του από τις αποταμιεύσεις του. Το 1974 η συμμετοχή των αποταμιεύσεων του κράτους στη χρηματοδότηση των επενδύσεων έγινε αρνητική. Έτσι το κράτος αναγκάστηκε να δανειστεί προκειμένου να καλύψει και τις τρέχουσες δαπάνες. Ο δανεισμός, όμως, αυξανόταν όλο και περισσότερο. Ως αποτέλεσμα είχαμε την συνεχή αύξηση του δημόσιου χρέους της χώρας μας.

Σε αυτό το κεφάλαιο αναλύουμε την κατάσταση του δημοσίου χρέους από το 2009 και μετά και ότι αυτό επέφερε στην ελληνική οικονομική και κοινωνική ζωή. Το 2009 το δημόσιο χρέος ανέρχεται στα 298.524,20, δηλαδή αντιστοιχεί στο 126,8% του ΑΕΠ. Το 2010 συνεχίζει την ανοδική του πορεία και στο τέλος του έτους καταλήγει στα 340.277,56 και 142,8% του ΑΕΠ, ενώ μια πρόβλεψη του eurocapital.gr δείχνει το χρέος στα τέλη του 2011 να είναι 367.000,00⁵⁷.

Ωστόσο, σημαντικό είναι να δούμε και την πορεία και κάποιων άλλων κύριων οικονομικών στοιχείων: Το δημοσιονομικό έλλειμμα το 2010 έφτασε τα 24,1 δισ. ευρώ, από 36,3 δισ. ευρώ το 2009. Τα έσοδα αυξήθηκαν από 37,3 δισ. ευρώ το 2009 σε 39,1 δισ. ευρώ το 2010, ενώ οι δαπάνες μειώθηκαν από 52,9 δισ. ευρώ σε 49,5 δισ. ευρώ την ίδια περίοδο.

Η Ελλάδα εμφανίζει το δεύτερο υψηλότερο δημοσιονομικό έλλειμμα στην ΕΕ μετά την Ιρλανδία (32,4% του ΑΕΠ) και το υψηλότερο δημόσιο χρέος στους «27».

⁵⁷ Και τα 3 ποσά εκφράζονται σε εκατομμύρια ευρώ.

4.5.1 Η ένταξη της Ελλάδας στο ΔΝΤ⁵⁸

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) λειτουργεί για την ενίσχυση της διεθνούς νομισματικής συνεργασίας, τη διασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας, τη διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου, την προώθηση υψηλών ποσοστών απασχόλησης και σταθερής οικονομικής ανάπτυξης και τη μείωση της φτώχειας σε ολόκληρο τον κόσμο. Το ΔΝΤ ιδρύθηκε το 1945, κυβερνάται και ελέγχεται από τις 186 κυβερνήσεις των κρατών-μελών, τα οποία προέρχονται σχεδόν από κάθε άκρη της γης.

Ο κύριος σκοπός του ΔΝΤ είναι να διασφαλίσει τη σταθερότητα του διεθνούς νομισματικού συστήματος – του συστήματος ισοτιμιών συναλλάγματος και διεθνών πληρωμών που επιτρέπουν στα κράτη (και στους πολίτες τους) να αγοράζουν το ένα από το άλλο αγαθά και υπηρεσίες. Το σύστημα αυτό είναι σημαντικό για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, αυξάνοντας το βιοτικό επίπεδο και περιορίζοντας τη φτώχεια. Μετά την κρίση, το Ταμείο διασαφηνίζει και ανανεώνει την εντολή του να καλύψει όλο το εύρος των πολιτικών του μακροοικονομικού και χρηματοοικονομικού τομέα που διέπουν τη διεθνή σταθερότητα.

Για να διατηρηθεί η σταθερότητα και να προληφθεί η κρίση στο διεθνές νομισματικό σύστημα, το ΔΝΤ εξετάζει περιφερειακές και διεθνείς οικονομικές και χρηματοοικονομικές εξελίξεις μέσω ενός τυπικού συστήματος που ονομάζεται επιτήρηση. Το ΔΝΤ παρέχει συμβουλές στα 186 κράτη-μέλη του, ενθαρρύνοντάς τα να υιοθετούν πολιτικές που ενισχύουν την οικονομική σταθερότητα, μειώνουν την ευπάθειά τους σε οικονομικές και χρηματοοικονομικές κρίσεις και ανεβάζουν το

⁵⁸ <http://www.imf.org/external/lang/Greek/np/exr/facts/glanceg.htm>

βιοτικό επίπεδο. Παρέχει τακτική αξιολόγηση των διεθνών προβλέψεων στην *Παγκόσμια Οικονομική Προοπτική* και των καπιταλιστικών αγορών στην *Έκθεση Παγκόσμιας Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας*, ενώ παράλληλα δημοσιεύει μια σειρά περιφερειακών οικονομικών προοπτικών.

Η βασική αποστολή του ΔΝΤ είναι να παρέχει τεχνική και οικονομική βοήθεια σε χώρες που βρίσκονται σε πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση. Χώρες-μέλη που έχουν πρόβλημα με το ισοζύγιο πληρωμών μπορούν να ζητήσουν δάνεια και βοήθεια στη διαχείριση της εθνικής τους οικονομίας. Για να δοθεί η βοήθεια απαιτείται συνήθως από τις χώρες αυτές να προβούν σε μεταρρυθμίσεις (οι οποίες αναφέρονται σε μερικές περιπτώσεις ως "συναίνεση της Ουάσινγκτον"). Αυτές οι μεταρρυθμίσεις συνήθως απαιτούνται γιατί χώρες με σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία μπορούν να δημιουργήσουν οικονομικές, νομισματικές και πολιτικές πρακτικές οι οποίες να οδηγήσουν οι ίδιες το σύστημα σε κρίση. Για παράδειγμα, χώρες με τεράστια ελλείμματα προϋπολογισμού, ανεξέλεγκτο πληθωρισμό, αυστηρό έλεγχο τιμών, ή ιδιαίτερα υπερτιμημένο ή υποτιμημένο νόμισμα διατρέχουν τον κίνδυνο να αντιμετωπίσουν στο μέλλον σοβαρό πρόβλημα με το ισοζύγιο πληρωμών. Έτσι, τα προγράμματα αυτά έχουν ως στόχο, να διορθώσουν τις συνθήκες που οδήγησαν στην οικονομική κρίση και όχι απλώς να χρηματοδοτήσουν την έλλειψη υπεύθυνης στάσης στα οικονομικά. Όταν η βοήθεια συνίσταται από δάνεια, αυτά συνήθως δίνονται σε δόσεις, καθεμιά από τις οποίες δίνεται υπό την προϋπόθεση ότι έχουν επιτευχθεί συγκεκριμένοι στόχοι⁵⁹.

Το συνεχώς αυξανόμενο εξωτερικό δημόσιο χρέος ανάγκασε την Ελλάδα να προσφύγει τον Απρίλιο του 2010 στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η βοήθεια που της δόθηκε ήταν οικονομική, με τη μορφή δόσεων ενός δανείου. Όπως προαναφέρθηκε, για να δοθεί η οποιαδήποτε βοήθεια στη χώρα που προσφεύγει στο ΔΝΤ χρειάζεται να γίνουν κάποιες μεταρρυθμίσεις, έτσι έγινε και στην περίπτωση της Ελλάδας. Οι επικεφαλές του διεθνούς αυτού οργανισμού, ζήτησαν από την κυβέρνηση της Ελλάδας να πάρει κάποια οικονομικά μέτρα που θα την βοηθούσαν να βγει από το αδιέξοδο της κρίσης αλλά και να μπορεί να συνεχίσει να λαμβάνει την οικονομική βοήθεια που της προσφέρουν έως ότου το επιτύχει. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ως μέτρα:

⁵⁹ http://el.wikipedia.org/wiki/Διεθνές_Νομισματικό_Ταμείο

- απολύσεις προσωπικού στο Δημόσιο,
- κατάργηση φοροαπαλλαγών,
- αύξηση του ΦΠΑ,
- μείωση του αφορολογήτου στις αγοραπωλησίες ακινήτων,
- πλήρη απελευθέρωση των εργασιακών σχέσεων και
- περικοπή του 14ου μισθού
- δραστικές μειώσεις στις κοινωνικές δαπάνες

Κατά την διάρκεια του 2010 αλλά και του 2011, είδαμε πως λήφθηκαν τα περισσότερα από αυτά τα μέτρα. Προστέθηκαν σε αυτά, τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση ώστε να πετύχει τους στόχους που της είχαν τεθεί. Τέτοια μέτρα είναι:

- η μείωση των δαπανών σε ορισμένα Υπουργεία, ΔΕΚΟ και Οργανισμούς
- η μείωση των μισθών, συντάξεων και η κατάργηση επιδομάτων
- η εφαρμογή του κανόνα 1 πρόσληψη προς 5 αποχωρήσεις στο δημόσιο τομέα
- η συγχώνευση ασφαλιστικών ταμείων
- ο μεγαλύτερος έλεγχος για φοροδιαφυγή
- η μείωση του αφορολογήτου
- η επιβολή πρόσθετων φόρων στους καταναλωτές, όπως πχ. Μέσω της ΔΕΗ

4.5.2 Η Εξωτερική πολιτική

Σε μια εποχή που όλα αλλάζουν η Ελλάδα, όπως και κάθε άλλη χώρα, πρέπει να θέτει νέους στόχους, να αναπροσαρμόζει πολιτικές και να καλύπτει όσο το δυνατόν καλύτερα τις νέες κάθε φορά ανάγκες. Η εξωτερική πολιτική είναι μια από τις πολιτικές που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή στον προγραμματισμό της μιας και παίζει καθοριστικό ρόλο στην προώθηση των εθνικών συμφερόντων και καθορίζεται η θέση της χώρας στη διεθνή σκηνή.

Μπορούμε να δούμε διαχρονικά πως έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες από τις ελληνικές κυβερνήσεις, ώστε η Ελλάδα να προσαρμοσθεί στις νέες συνθήκες που επικρατούν διεθνώς. Ειδικά τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα, έχοντας επαναπροσδιορίσει τις εθνικές της προτεραιότητες, προσπαθεί να κερδίσει την ομαλή

ενσωμάτωση της στο διεθνές σύστημα, να συμμετάσχει δυναμικά και ισότιμα στην ευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία, να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην γεωπολιτική περιοχή που ανήκει(στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο), να προασπίσει και να προωθήσει τα εθνικά της συμφέροντα με μια δυναμική εθνική στρατηγική. Τα στοιχεία που υπάρχουν, δείχνουν πως έχει καταφέρει να πραγματοποιήσει αρκετά από αυτά που είχε θέσει ως στόχους.

Η Ελλάδα είναι από τους πρώτους εμπορικούς εταίρους και επενδυτές στα Βαλκάνια. Αποτελεί μοναδικό υπόδειγμα δημοκρατίας και οικονομικής ευρωστία, μια πολιτική και οικονομική υπερδύναμη στη Βαλκανική⁶⁰. Έτσι οι βαλκανικοί λαοί έβλεπαν στη χώρα μας ως μια γέφυρα με την οποία θα μπορούσαν να πλησιάσουν την ευρωπαϊκή οικογένεια και τους θεσμούς της.

Γίνεται προσπάθεια έτσι ώστε να υπάρχει μείωση της έντασης, βελτίωση του κλίματος και διαμόρφωση σχέσεων καλής γειτονίας με τις γύρω χώρες και κυρίως με την Τουρκία. Οι κινήσεις αυτές δεν θεωρούνται κινήσεις τακτικής, αλλά είναι προς όφελος των δύο λαών. Είναι μια στρατηγική επιλογή, με την οποία καθίσταται δυνατή η δημιουργία ενός περιβάλλοντος ειρήνης, συνεργασίας και ασφάλειας στην ΝΑ Ευρώπη. Η δημιουργία ενός κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας, θα μπορέσει να βοηθήσει στην προσέγγιση των μεγάλων προβλημάτων στις ελληνοτουρκικές σχέσεις αλλά και στη λύση του Κυπριακού ζητήματος. Ένα, επιπλέον, θέμα στο οποίο υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δυο χώρες είναι και η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Όμως παρά τις κρίσεις που υπάρχουν στις σχέσεις μεταξύ μας, υπάρχει το έδαφος στο οποίο μπορούμε να βασιστούμε για να λύσουμε τις διαφορές μας και να οικοδομήσουμε το κοινό μας μέλλον στην περιοχή.

Η χώρα μας είναι ένθερμος υποστηρικτής της ενσωμάτωσης όλων των χωρών των Βαλκανίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γιατί μόνο έτσι θα διασφαλισθεί η ειρήνη, σταθερότητα, η δημοκρατία και η ανάπτυξη στην πολύπαθη περιοχή αυτή.

Από το 1981 η Ελλάδα συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία στα πλαίσια της ενοποίησης, ασκεί τη δική της εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας ώστε να αντιμετωπίζει ως μια οντότητα τις παγκόσμιες υποθέσεις. Η ΕΕ διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο σε ποικίλα διεθνή ζητήματα, από την υπερθέρμανση

⁶⁰ Τα συγκεκριμένα στοιχεία παρουσιάζονται στο βιβλίο «Η Ελλάδα απέναντι στις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου» του Χρήστου Ροκοφύλλου, το οποίο εκδόθηκε το 2000.

του πλανήτη μέχρι το Μεσανατολικό. Βάση της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας της ΕΕ (ΚΕΠΠΑ) παραμένει η χρήση της διπλωματίας σε συνδυασμό, όπου χρειάζεται, με την εμπορική πολιτική, τη χορήγηση βοήθειας ή την αποστολή ειρηνευτικών δυνάμεων, ώστε να επιλύονται οι συγκρούσεις και να επιτυγχάνεται η διεθνής κατανόηση. Ωστόσο η εξωτερική πολιτική αλλά και τα μέσα παρέμβασης είναι αρμοδιότητα των κυβερνήσεων των κρατών-μελών της ΕΕ, αφού λαμβάνονται κατόπιν ομοφωνίας και σε συνδυασμό με τις δυνάμεις που διαθέτει η κάθε χώρα. Με αυτή την πολιτική ενισχύεται και ο παρεμβατικός ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την πρόληψη και διαχείριση κρίσεων για την αποκατάσταση της ειρήνης, ενισχύεται ο διεθνής ρόλος και ο πολιτικός χαρακτήρας της.

4.6 Ενδεχόμενοι κίνδυνοι και συνέπειες

Λόγω της σημερινής οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας υπάρχουν πολλά σενάρια για το τι μπορεί να συμβεί στη χώρα μας. Τα δυο κυριότερα είναι α)η πτώχευση και β)η έξοδος από τη ζώνη του ευρώ.

Α)Πτώχευση

Σύμφωνα με τον γνωστό οικονομολόγο Νουριέλ Ρουμπινί η πτώχευση της Ελλάδας είναι θέμα χρόνου. Θεωρεί πως ακόμα κι αν στην Ελλάδα γίνουν τα απαραίτητα μέτρα για την αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας και τη μείωση του χρέους, αυτό θα συνεχίσει να είναι πάνω από το 100% του ΑΕΠ.

Επίσης αρκετοί αναφέρουν πως μια ελεγχόμενη πτώχευση είναι ίσως αυτό που χρειάζεται αυτή τη στιγμή η Ελλάδα. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο⁶¹ : «Το ελληνικό πακέτο επιτρέπει στις τράπεζες και τα funds να μεταφέρουν περίπου 150 δισ. ευρώ υποχρεώσεων στις κυβερνήσεις της ΕΕ, ή την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ή το ΔΝΤ. Οι Έλληνες πολίτες υφίστανται τον πλήρη πόνο της λιτότητας με ψευδείς δικαιολογίες, χωρίς να τους προσφέρεται η θεραπεία της ελάφρυνσης του χρέους. Είναι στην πραγματικότητα μια διάσωση για τους επενδυτές».

Σε άρθρο των Financial Times εκφράζεται πως η ελεγχόμενη χρεοκοπία είναι η μόνη λύση για την Ελλάδα και γι αυτό θα πρέπει να γίνει όσο το δυνατόν συντομότερα. Οι

⁶¹ DAILY TELEGRAPH: ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗ ΧΡΕΟΚΟΠΙΑ! Η "ΔΙΑΣΩΣΗ" ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΕΓΙΝΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΠΕΝΔΥΤΕΣ!

δόσεις του δανείου της Ελλάδας αποτελεί μια εξέλιξη που μπορεί να καθυστερεί χρονικά την εκδήλωση μιας συστημικής κρίσης, όπου όμως, η πραγματικότητα είναι διαφορετική: η αλήθεια είναι πως, τόσο οι επιχειρηματίες όσο και γενικότερα το χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας, ουσιαστικά προετοιμάζεται για το αναπόφευκτο, για την τελική κήρυξη της χώρας σε χρεοκοπία⁶². Το μόνο που περιμένουν να συμβεί είναι να ανακοινωθεί και επίσημα η χρεοκοπία. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο αυτό θα συμβεί γιατί η αρχική συμφωνία μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Τρόικας, για μια τριετή περίοδο σύγκλισης, οδηγεί σε «καταστροφή» τον ισολογισμό της Ελλάδας.

Β) Έξοδος από τη ζώνη του ευρώ

Πολλές είναι και εδώ οι συζητήσεις όσον αφορά την έξοδο της χώρας μας από την ευρωζώνη. Ο επικεφαλής του οίκου Fitch, Ντέιβιντ Ράιλι, είπε ότι η Ελλάδα μπορεί να βυθίσει την Ευρωζώνη σε βαθύτερη χρηματοπιστωτική κρίση, προσθέτοντας ότι μία μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων κατά 60% δεν θα οδηγούσε σε μεγάλη μείωση του βάρους χρέους της χώρας. Γι' αυτό η έξοδος της χώρας μας από την ευρωζώνη αποτελεί μια δυνητική επιλογή. Τον μεγαλύτερο, όμως, κίνδυνο για το ευρώ, σύμφωνα με τον Fitch, αποτελεί η Ιταλία, λόγω του μεγέθους του χρέους της, του υψηλού κόστους δανεισμού της και της ανάγκης της να έχει πρόσβαση στις αγορές κεφαλαίων.

Η συνεχιζόμενη παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη είναι καταστροφική για την χώρα, δηλώνει σε αποκλειστική συνέντευξή του στο newstime.gr ο οικονομικός αναλυτής Ντέσμοντ Λάχμαν⁶³. Ο οποίος, σε άρθρο του στις Financial Times, πρότεινε στην Ελλάδα να βγει από την ζώνη του ευρώ καθώς η παραμονή της

⁶² <http://www.econews.gr/2010/11/20/th-financial-times-xrewkopia-elladas/>

⁶³ <http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=28955>

εξυπηρετεί τις Βρυξέλλες και τις μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες αλλά όχι την Ελλάδα. Γι' αυτό η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα συνδράμει την Ελλάδα στην χρηματοδότηση των ελλειμμάτων-διαιώνίζοντας όμως με αυτό τον τρόπο της αγωνία της Ελλάδας και απλά καθυστερώντας το αναπόφευκτο. Συγκεκριμένα μπορούμε να δούμε τις απόψεις του στην απάντηση που έδωσε στην ερώτηση: «Πιστεύετε λοιπόν ότι είναι καλύτερο για την Ελλάδα να εγκαταλείψει την Ευρωζώνη και να επαναδιαπραγματευθεί το χρέος;»:

«Ποτέ μου δεν υποστήριξα ότι η επιλογή της Ελλάδας να εγκαταλείψει την ευρωζώνη είναι εύκολη. Αυτό το οποίο υποστηρίζω είναι ότι αυτό είναι αναπόφευκτο στο τέλος. Και στο βαθμό που αυτό είναι αναπόφευκτο γιατί επιθυμεί η Ελλάδα να περάσει από την κόλαση των δυο τριών ετών αποπληθωρισμού που απλά θα κάνουν ακόμα πιο δύσκολη την ανάκαμψη της οικονομίας; Δεν λέω ότι είναι εύκολη επιλογή. Λέω απλά ότι η έξοδος από το ευρώ είναι καλύτερο από το να προσπαθήσεις να κάνεις αυτό που σου λέει η Ευρώπη η το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και στο τέλος να αποτύχεις.»

Τέλος, υποστηρίζει ότι η κατάσταση της Ελλάδας εκτός του ευρώ θα είναι λιγότερο άσχημη από ότι τώρα και αναφέρει ως παράδειγμα τη Σουηδία ώστε να δούμε τι επιπτώσεις είχε η υποτίμηση του νομίσματός της, κάτι το οποίο δεν μπορεί να συμβεί με το ευρώ.

Πρέπει να πούμε ότι και στις δυο περιπτώσεις θα υπάρχουν συνέπειες όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτό θα συμβεί γιατί θα επηρεαστεί κατά πολύ η σταθερότητα και το κύρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την οικονομική καταστροφή μιας χώρας-μέλους της και έτσι θα έχει απόκλιση από τους στόχους της ως μια επιτυχημένη ένωση κρατών με κοινούς στόχους και πολιτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Το Παγκόσμιο Δημόσιο Χρέος ανέρχεται σήμερα σε 40 τρις. δολάρια. Το Δημόσιο Χρέος των 20 πλουσιότερων χωρών στον κόσμο (G-20) ξεπερνά πλέον σε μέγεθος το 100% του ΑΕΠ τους, και μόλις την τελευταία δεκαετία, από το έτος 2000, έχει παρουσιάσει αύξηση της τάξης του 50%. Η κρίση από την φούσκα των τεχνολογικών μετοχών στις ΗΠΑ το 2000 και η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ανάγκασαν τα Δυτικά Κράτη να δανειστούν υπέρμετρα ώστε να ενισχύσουν με ρευστότητα την πραγματική οικονομία τους και να αποφύγουν το ενδεχόμενο πολύχρονης ύφεσης. Ίσως όμως τα πραγματικά αίτια της παγκόσμιας κρίσης χρέους είναι πιο βαθιά και αφορούν το ασύμμετρο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που ακολουθείται τις τελευταίες δεκαετίες στον πλανήτη. Παρακάτω πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή της εξέλιξης του Παγκόσμιου Δημόσιου Χρέους από το 1880.

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΤΩΝ G-20 ΑΠΟ ΤΟ 1880

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζεται η ιστορική πορεία του Παγκόσμιου Δείκτη Χρέους (Public Debt-to-GDP Ratio) από το 1880 έως το 2010, σύμφωνα με έρευνα του ΔΝΤ που δημοσιεύτηκε το 2011 με τίτλο «A Historical Public Debt Database» και αφορούσε τις χώρες G-20 (20 ισχυρότερες χώρες του κόσμου). Ο Δείκτης Δημοσίου Χρέους υπολογίζεται ως κλάσμα Δημόσιο Χρέος / ΑΕΠ %.

Γράφημα: Η πορεία του Δείκτη Δημόσιου Χρέους των G-20 από το 1880 έως και το 2010

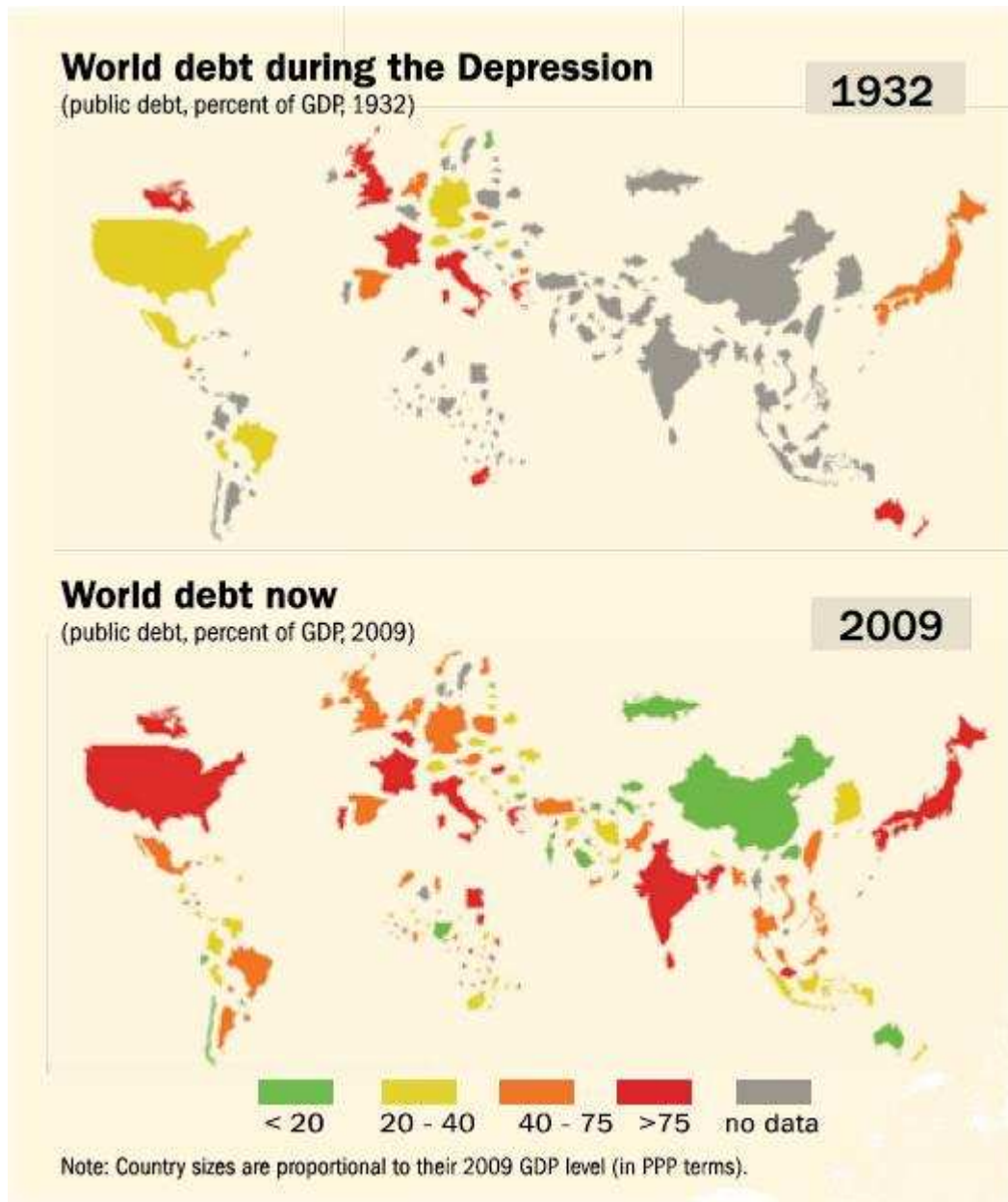
Πηγή: IMF (2011)

Το 1880, το Δημόσιο Χρέος των G-20 ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφωνόταν μόλις σε 45%. Κατά την διάρκεια την μεγάλης ύφεσης του 1932 ο δείκτης χρέους βρέθηκε στο 80% του ΑΕΠ ενώ τα επόμενα χρόνια και μέχρι το ξέσπασμα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ακολούθησε μια πτωτική πορεία και διαμορφώθηκε κοντά στο 60% (1938). Αργότερα, και καθώς ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος μαινόταν το Δημόσιο Χρέος των G-20 άρχισε να ανέβαινε ξανά φτάνοντας στο ιστορικό υψηλό του 1946 στο 150% ως ποσοστό πάντα του ΑΕΠ. Έκτοτε και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 ακολούθησε μια σημαντική πτώση οπότε και έφτασε μόλις στο 30% του ΑΕΠ. Από τότε όμως και μέχρι σήμερα το Δημόσιο Χρέος των G-20 ακολουθεί μια ξέφρενη ανοδική πορεία έχοντας ξεπεράσει το 100% ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2010. Το πρόβλημα είναι πολύ σημαντικότερο στις Δυτικές οικονομίες, όπου αν επαληθευτούν οι μελέτες, σε μερικές δεκαετίες οι περισσότερες θα χρωστούν πλέον του 150% του ΑΕΠ τους και θα θεωρούνται από τις αγορές ως χρεοκοπημένες. Επισημαίνεται ότι το μεγάλο χρέος μιας οικονομίας εκτός του κινδύνου χρεοκοπίας που περικλείει συνεπάγεται και σε ένα γεωμετρικά μεγαλύτερο κόστος δανειακής

εξυπηρέτησης (καθώς τα επιτόκια δανεισμού γίνονται πιο ακριβά όσο το χρέος ανεβαίνει).

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΥΦΕΣΗΣ ΤΟΥ 1932 ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΤΟΥ 2009

Στο παρακάτω γράφημα (IMF) παρουσιάζεται η κατάσταση του παγκόσμιου Δημόσιου Χρέους σε δύο περιόδους: κατά την οικονομική ύφεση του 1932 και κατά την οικονομική ύφεση του 2009. Με κόκκινο εμφανίζονται οι περισσότερο χρεωμένες χώρες (άνω του 75% του ΑΕΠ) ενώ με πράσινο οι λιγότερο χρεωμένες χώρες (κάτω του 20% του ΑΕΠ).

Γράφημα: Ο χάρτης χρέους του πλανήτη το 1932 και το 2009 (174 χώρες / μέλη του ΔΝΤ) Πηγή: IMF (2011)

Η κατάσταση του Δημόσιου Χρέους των Ευρωπαϊκών χωρών (και της Ελλάδας) είναι πανομοιότυπη και στις δύο εξεταζόμενες περιόδους. Αντίθετα όμως οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία εμφανίζουν μια τεράστια αύξηση μεταξύ των δύο περιόδων 1932 και 2009.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ

6.1. Σύγκριση μακροοικονομικών μεγεθών στις χώρες της ευρωζώνης

Στην παρούσα υποενότητα θα εξετάσουμε μακροοικονομικά μεγέθη επιλεγμένων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα από την εξέταση των στοιχείων αυτών. Έχουμε επιλέξει οικονομικούς δείκτες, όπως είναι το ΑΕΠ, χρέος, έλλειμμα, μισθοί, αλλά και μη οικονομικούς δείκτες όπως είναι οι δαπάνες για εκπαίδευση, για έρευνα και ανάπτυξη καθώς επίσης και το επίπεδο της τεχνολογίας. Οι χώρες που έχουμε επιλέξει είναι η Γερμανία, η Γαλλία, η Ελλάδα, η Αγγλία, η Σουηδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Ιταλία. Τα στοιχεία έχουν συλλεχτεί από την Παγκόσμια Τράπεζα, τον ΟΟΣΑ και τη EuroStat. Σκοπός είναι να εξετάσουμε όσο το δυνατόν πιο περιεκτικά τις οικονομίες των χωρών που έχουμε επιλέξει και να μπορέσουμε να εξάγουμε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα.

1. ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΕΠ (%) - Πηγή: Eurostat

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
2000	3,2	4,5	5	3,9	3,7	3,9	4,5	3,9
2001	1,2	4,2	3,6	1,9	1,8	2	1,3	2,5
2002	0	3,4	2,7	1	0,5	0,8	2,5	2,1
2003	-0,2	5,9	3,1	1,1	0	-0,8	2,3	2,8
2004	1,2	4,6	3,3	2,5	1,5	1,5	4,2	3
2005	0,8	2,2	3,6	1,9	0,7	0,9	3,2	2,2
2006	3,2	4,5	4	2,2	2	1,4	4,3	2,9
2007	2,5	4,5	3,6	2,4	1,5	1,3	3,3	2,6
2008	1,3	2	0,9	0,2	-1,3	0	-0,4	0,5
2009	-5	-2	-3,6	-2,6	-5	-2,7	-5,2	-4,9

Ο ρυθμός ανάπτυξης ΑΕΠ δείχνει το ρυθμό μεγέθυνσης του εθνικού εισοδήματος. Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι η Ελλάδα και η Σουηδία παρουσιάζουν έναν ιδιαίτερα μεγάλο ρυθμό ανάπτυξης τα τελευταία έτη. Αντίθετα, οι ανεπτυγμένες οικονομίες όπως της Γαλλίας και της Γερμανίας παρουσιάζουν μικρότερους αλλά σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης. Μόνο το 2009, παρατηρείται σημαντική πτώση σε όλα τα υπό εξέταση κράτη, η οποία προήλθε από το γενικότερο δυσμενές οικονομικό κλίμα που επικρατούσε από τα μέσα της περιόδου 2008 έως τα μέσα του 2009. Ακόμα και οι μεγάλες βιομηχανοποιημένες χώρες όπως της Αγγλίας, της Γερμανίας παρουσιάζουν χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Δεν είναι λοιπόν, ιδιαίτερα ανησυχητικό για μια οικονομία η μείωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ, αν αυτή έχει προέλθει από τη γενικότερη οικονομική συγκυρία ενώ παράλληλα έχουν επηρεαστεί εξίσου και οι υπόλοιπες οικονομίες.

Βέβαια, θα πρέπει να τονίσουμε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτό το γεγονός κάθε χώρα, όπου εδώ δυστυχώς εμφανίζονται πολλές ελλείψεις και αναποτελεσματικά μέτρα, όσον αφορά την οικονομία μας και τους μηχανισμούς της. Σε άλλες ανεπτυγμένες χώρες υπάρχουν μηχανισμοί για να αντιμετωπιστούν τέτοιου είδους καταστάσεις, οπότε υφίσταται τρόπος να ανταπεξέλθουν και να υπερβούν αυτά τα εμπόδια. Σε χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ελλάδα, η Ισπανία και γενικότερα οι χώρες της Μεσογείου και των Βαλκανίων δεν έχουν αναπτυχθεί πλήρως αυτοί οι μηχανισμοί για τέτοιου είδους κρίσεις, για αυτό το λόγο, τα προβλήματα ου δημιουργούνται, ταλανίζουν την οικονομία για αρκετά μεγάλο διάστημα.

Για να αντιμετωπιστούν βέβαια τέτοιου είδους καταστάσεις απαιτείται χρόνος, σχεδιασμός και αποφασιστικότητα. Οι ανεπτυγμένες οικονομίες έχουν εξελίξει αυτούς τους μηχανισμούς αντιμετώπισης πολλά χρόνια, γι' αυτό είναι αρκετά αποτελεσματικοί. Έχουν λάβει αναπτυξιακά μέτρα, φορολογικά μέτρα, επενδυτικά προγράμματα, εργασιακά μέτρα κλπ. Αντίθετα, χώρες που δεν έχουν υλοποιήσει τέτοιου είδους μέτρα και επενδύσεις, δεν είναι εύκολο να ανταπεξέλθουν σε περιόδους οικονομικής αστάθειας.

Επιπρόσθετα, να επισημάνουμε ότι από οικονομικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, έχει παρατηρηθεί ότι οι ανεπτυγμένες- βιομηχανοποιημένες χώρες, παρουσιάζουν μικρούς και σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης σε αντίθεση με τις αναπτυσσόμενες στις οποίες ο ρυθμός ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα υψηλός. Αυτό

συμβαίνει διότι στις ανεπτυγμένες χώρες έχει επέλθει ο πλήρης κορεσμός και η πλήρης ανάπτυξη και οργάνωση του οικονομικού συστήματος με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πολλά περιθώρια για περαιτέρω βελτιώσεις. Αντιθέτως στις αναπτυσσόμενες χώρες υπάρχουν οι συνθήκες για εξέλιξη.

2. ΜΕΣΟ ΚΑΘΑΡΟ ΕΤΗΣΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΣΕ ΕΥΡΩ (€)

(σε χιλιάδες €)

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
2000	22.485	9.419	11.207	16.894	13.402	6.758	20.743	20564
2001	23.027	9.873	11.671	17.359	13.378	7.143	19.962	21.222
2002	23.619	10.415	12.056	17.631	14.024	7.512	20.774	21.791
2003	24.234	10.718	12.551	17.421	14.281	7.786	21.377	20.563
2004	24.747	12.043	12.948	17.562	14.674	8.024	21.875	21.668
2005	25.166	13.140	13.347	17.932	15.079	8.289	22.109	22.650
2006	25.307	13.942	13.774	18.493	15.386	8.505	23.427	24.568
2007	25.761	15.726	14.245	19.062	16.653	9.989	24.109	26.187
2008	26.258	16.269	14.839	19.608	17.297	10.347	24.015	22.831

Πηγή: Eurostat

Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζεται το μέσο καθαρό ετήσιο εισόδημα (μετά την αφαίρεση των τόκων) για τα κράτη που εξετάζουμε. Αρχικά, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι επειδή η Αγγλία και η Σουηδία δεν ανήκουν στην ευρωζώνη έχουν γίνει οι αναγκαίες μετατροπές στο εισόδημα μέσω συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Από τα δεδομένα, διαπιστώνουμε ότι από τις χώρες που είναι ενταγμένες στη ζώνη του ευρώ, το υψηλότερο εισόδημα το διαθέτει η Γερμανία, έπειτα ακολουθεί η Γαλλία, ενώ οι χώρες της Μεσογείου Ελλάδα, Ιταλία και Ισπανία διαθέτουν περίπου το ίδιο εισόδημα. Το χαμηλότερο εισόδημα από τις χώρες του ευρώ το διαθέτει η Πορτογαλία. Στο γενικότερο σύνολο, παρατηρούμε ότι με τα υψηλότερα εισοδήματα αμείβονται οι πολίτες της Γερμανίας, Αγγλίας και Σουηδίας. Θα πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε τα εξής. Το μέσο ετήσιο εισόδημα είναι ένα σχετικό μέγεθος καθώς δε λαμβάνονται υπόψη άλλοι οικονομικοί παράγοντες όπως ο πληθωρισμός, ο δείκτης τιμών καταναλωτή/ παραγωγού, το καλάθι της νοικοκυράς (εύρος προϊόντων

καθημερινής χρήσης), παραγωγικότητα της οικονομίας, ανταγωνιστικότητα κλπ. Επιπλέον, το χαμηλό εισόδημα που εμφανίζει ένα κράτος, ίσως δεν είναι πραγματικά χαμηλό αν λάβουμε υπόψη τους προαναφερθέντες παράγοντες, καθώς και τα οικονομικά δεδομένα και μεγέθη του. Για παράδειγμα, ένα κάτοικος της Πορτογαλίας με το εισόδημα που αμείβεται θα μπορούσε να θεωρηθεί πλούσιος σε κάποια άλλη χώρα (πχ τη Ρουμανία), ενώ με το ίδιο εισόδημα θα θεωρούνταν φτωχός στη Γερμανία και τη Γαλλία.

Μια καλύτερη σύγκριση που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί θα ήταν μεταξύ των χωρών που διαθέτουν κοινό νόμισμα και παρόμοια οικονομικά/ ποιοτικά μεγέθη. Από τα δεδομένα που διαθέτουμε μπορούμε να συγκρίνουμε τις χώρες της Μεσογείου Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία οι οποίες εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά, ενώ από τις υπόλοιπες χώρες θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε τη Γερμανία με τη Γαλλία.

3. ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ- ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ (%)

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
1995	1,72	8,94	4,67	1,78	5,24	4,12	2,53	3,41
1996	1,45	8,2	3,56	2	3,97	3,12	0,47	2,45
1997	1,88	5,54	1,97	1,22	2,04	2,16	0,52	3,13
1998	0,94	4,77	1,83	0,6	1,96	2,72	-0,14	3,42
1999	0,57	2,64	2,31	0,5	1,66	2,3	0,45	1,56
2000	1,47	3,17	3,43	1,69	2,54	2,85	1,04	2,93
2001	1,98	3,37	3,59	1,63	2,75	4,39	2,41	1,82
2002	1,4	3,63	3,07	1,92	2,47	3,55	2,16	1,63
2003	1,04	3,53	3,04	2,08	2,67	3,28	1,93	2,91
2004	1,67	2,9	3,04	2,13	2,21	2,36	0,37	2,96
2005	1,56	3,55	3,37	1,81	1,99	2,29	0,45	2,83
2006	1,58	3,2	3,52	1,6	2,09	2,74	1,36	3,19
2007	2,29	2,9	2,79	1,53	1,83	2,81	2,21	4,27
2008	2,63	4,15	4,07	2,81	3,35	2,59	3,44	3,89

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα)

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 2005 ο πληθωρισμός κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα στη Σουηδία, Γαλλία και Γερμανία ενώ στην Ελλάδα διαπιστώνουμε ότι έχει παρόμοιο ρυθμό με αυτό του πληθωρισμού στις χώρες της Μεσογείου (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία). Σε γενικές γραμμές, παρατηρείται μια αύξηση του πληθωρισμού τα τελευταία έτη, γεγονός που δείχνει ότι “το καλάθι της νοικοκυράς” ανατιμάται. Ωστόσο, σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, άνοδος του πληθωρισμού (γενικού επιπέδου των τιμών) προέρχεται κυρίως από την αύξηση παραγωγικής/ οικονομικής δραστηριότητας. Όταν αυξάνεται η παραγωγική δραστηριότητα δημιουργείται εθνικό εισόδημα (ΑΕΠ) , οπότε με περισσότερο εισόδημα αυξάνεται η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, άρα αυξάνεται και η κατανάλωση. Αύξηση όμως της ζήτησης συνεπάγεται και αύξηση του επιπέδου των τιμών.

Παρόλα αυτά όμως, η ανάπτυξη της οικονομίας και της βιομηχανικής δραστηριότητας με τη σειρά τους, συνεπάγεται περισσότερη απασχόληση εργατικού δυναμικού, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ίδρυση νέων επιχειρήσεων με αποτέλεσμα να μειώνεται το ποσοστό ανεργίας.

4. ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΑΝΕΡΓΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ – Πηγή: Eurostat

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
1998	4,7	5,8	7,5	4,5	4,2	2,2	2,6	1,9
1999	4,2	6,5	5,7	4,1	3,3	1,8	1,9	1,7
2000	3,8	6,2	4,6	3,5	3,1	1,7	1,4	1,4
2001	3,8	5,5	3,7	2,9	2,6	1,5	1,2	1,3
2002	4,0	5,3	3,7	3,0	2,5	1,8	1,2	1,1
2003	4,6	5,3	3,7	3,5	2,4	2,2	1,2	1,1
2004	5,5	5,6	3,4	3,8	2,7	3,0	1,5	1,0
2005	5,7	5,1	2,2	3,8	3,2	3,7	Xχ	1,0
2006	5,5	4,8	1,8	3,9	3,4	3,9	1,1	1,2
2007	4,7	4,1	1,7	3,4	3,4	3,8	0,8	1,3
2008	3,8	3,6	2,0	2,9	3,6	3,7	0,8	1,4
2009	3,4	3,9	4,3	3,3	4,2	4,3	1,1	1,9

Ως μακροχρόνια ανεργία θεωρούμε το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που αδυνατεί να βρει εργασία για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους. Εργατικό δυναμικό είναι το σύνολο των ανέργων και των εργαζόμενων πολιτών μιας χώρας. Ενεργό πληθυσμό ονομάζουμε τους πολίτες που έχουν την καθορισμένη ηλικία για να εργαστούν. Συνήθως, οι ηλικίες αυτές προσδιορίζονται από 18-65 ετών. Το υπόλοιπο εύρος ηλικιών ονομάζεται μη ενεργός πληθυσμός. Κατά κανόνα, η έννοια του εργατικού δυναμικού ταυτίζεται με αυτή του ενεργού πληθυσμού, αν και μερικές φορές η ταύτιση αυτή είναι εσφαλμένη για το λόγο ότι οι περισσότεροι ενήλικοι των 18 ετών συνεχίζουν σε περαιτέρω σπουδές με αποτέλεσμα να μην εργάζονται ή να εργάζονται περιστασιακά. Ωστόσο, εμείς υποθέτουμε ότι οι πολίτες από 18 ετών και πάνω θεωρούνται εργατικό δυναμικό.

Από τον παραπάνω πίνακα, παρατηρούμε ότι χαμηλά ποσοστά ανεργίας εμφανίζουν οι οικονομίες της Σουηδίας και της Αγγλίας. Λιγότερο υψηλά ποσοστά εμφανίζουν οι υπόλοιπες χώρες που εξετάζουμε. Υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά διότι αυτό είναι ένδειξη ότι η οικονομία περνάει φάση στασιμότητας ή ύφεσης, δηλαδή η συνολική παραγωγική δραστηριότητα (βιομηχανίες, υπηρεσίες κλπ.) είναι χαμηλή άρα μειώνονται οι θέσεις εργασίας ενώ παράλληλα σε μακροχρόνιο ορίζοντα μειώνεται και το ΑΕΠ. Ωστόσο, όταν κυμαίνεται γύρω από το φυσικό ποσοστό ανεργίας (μέσο ποσοστό ανεργίας) δεν αποτελεί ιδιαίτερο λόγο ανησυχίας.

Η οικονομία χαρακτηρίζεται από οικονομικούς κύκλους (άνθηση- ύφεση) με αποτέλεσμα η ανεργία και τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη (πληθωρισμός, έλλειμμα, ΑΕΠ) να έχουν τις ανάλογες διακυμάνσεις. Σε φάση άνθησης, παραδείγματος χάρη, η οικονομία χαρακτηρίζεται από υψηλή δραστηριότητα με αποτέλεσμα να δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και να αυξάνεται η ζήτηση για εργατικό δυναμικό, το οποίο συνεπάγεται χαμηλό ποσοστό ανεργίας. Παράλληλα όμως παρατηρείται αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών.

5. ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
1998	4,57	3,06	4,42	5,79	4,64	χχ	7,56	4,92
1999	4,57	3,21	4,38	5,79	4,7	5,29	7,3	4,6
2000	4,46	3,35	4,28	5,67	4,47	5,42	7,21	4,6
2001	4,49	3,5	4,23	5,57	4,86	5,6	7,12	4,71
2002	4,7	3,55	4,25	5,55	4,62	5,54	7,43	5,27
2003	4,7	3,58	4,28	5,88	4,74	5,57	7,3	5,42
2004	4,59	3,84	4,25	5,81	4,58	5,33	7,18	5,33
2005	4,53	3,98	4,23	5,65	4,43	5,39	6,97	5,51
2006	4,41	Χχ	4,28	5,58	4,75	5,25	6,85	5,64
2007	Χχ	Χχ	χχ	χχ	χχ	χχ	Χχ	χχ
2008	Χχ	Χχ	χχ	χχ	χχ	χχ	Χχ	χχ

Πηγή: EuroStat

Στον πίνακα αυτό παρουσιάζουμε τις δαπάνες για εκπαίδευση, οι οποίες αφορούν τόσο το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα. Το υψηλότερο ποσοστό για εκπαίδευση το δαπανεί η Σουηδία, η οποία παρέχει το 7% περίπου του ΑΕΠ. Στον αντίποδα έχουμε την Ελλάδα, η οποία παρέχει γύρω στο 3,5% του ΑΕΠ. Τα ποσοστά αυτά είναι ενδεικτικά όσον αφορά την ποιότητα της εκπαίδευσης, διότι μπορεί ένα κράτος να παρέχει λιγότερο ποσοστό του ΑΕΠ, αλλά παράλληλα να έχει καλύτερη εκπαίδευση.

Δυστυχώς, δεν έχουμε τη δυνατότητα προσδιορισμού της ποιότητας της εκπαίδευσης, μιας και δεν έχουμε πληροφόρηση εκ των έσω για τα τεκταινόμενα στο εκπαιδευτικό σύστημα των υπό εξέταση χωρών. Ωστόσο, οι δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι ένας σχετικά αξιόπιστος δείκτης ώστε να αποκτήσουμε μια καλή εικόνα για την παιδεία μιας χώρας. Αν αναλογιστούμε επίσης ότι το κράτος διαθέτει ένα καλά οργανωμένο και αποτελεσματικό εκπαιδευτικό/ κοινωνικό σύστημα τότε τα οφέλη θα πολλαπλασιαστούν.

Σε έρευνες που έχουν γίνει από εκπαιδευτικούς οργανισμούς και αρμόδιους φορείς, έχει διαπιστωθεί ότι το αποτελεσματικότερο σύστημα εκπαίδευσης, μέχρι το δευτεροβάθμιο τομέα, τον κατέχουν οι Σκανδιναβικές χώρες και έπειτα ακολουθούν

οι χώρες της Ανατολής (Χονγκ Κόνγκ, Ιαπωνία, Κορέα). Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση φιγουράρουν κυρίως τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ και της Αγγλίας.

Τελειώνοντας, να επισημάνουμε ότι οι χώρες προσπαθούν να επενδύουν ένα σταθερό ποσοστό για τον εκπαιδευτικό τομέα.

6. ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
1996	2,19	Xχ	0,81	2,27	0,99	0,57	Xχ	1,87
1996	2,24	0,39	0,8	2,19	1,03	0,59	3,52	1,81
1998	2,27	Xχ	0,87	2,14	1,05	0,65	Xχ	1,8
1999	2,4	0,52	0,86	2,16	1,02	0,71	3,65	1,87
2000	2,45	Xχ	0,91	2,15	1,05	0,76	Xχ	1,86
2001	2,46	0,51	0,91	2,2	1,09	0,8	4,24	1,83
2002	2,49	Xχ	0,99	2,23	1,13	0,76	Xχ	1,83
2003	2,52	0,5	1,05	2,17	1,11	0,74	3,93	1,79
2004	2,49	0,48	1,06	2,15	1,1	0,77	3,71	1,72
2005	2,49	0,51	1,13	2,11	1,1	0,81	3,69	1,77
2006	2,55	0,5	1,21	2,12	1,14	1,01	3,83	1,8
2007	2,55	0,5	1,28	2,1	χχ	1,19	3,68	1,84

Πηγή: Eurostat

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε το ποσό που δαπανούν οι υπό εξέταση χώρες για έρευνα και ανάπτυξη. Τέτοιου είδους δαπάνες-επενδύσεις ίσως είναι οι πιο σημαντικές για την οικονομία και την παραγωγικότητά της. Τα κράτη οφείλουν να αναπτύσσουν ερευνητική δραστηριότητα με σκοπό αφ' ενός τη δημιουργία και παραγωγή νέων προϊόντων ή μεθόδων παραγωγής και αφ' ετέρου την ποιοτική και κοστολογική βελτίωση των ήδη παραγόμενων προϊόντων ή μεθόδων παραγωγής. Επιπλέον, σε μακροχρόνιο ορίζοντα, υπάρχει η δυνατότητα αποκόμισης σημαντικών οφελών με την εξαγωγή και «εμπορευματοποίηση» της τεχνογνωσίας και ερευνητικής δραστηριότητας, είτε με χορήγηση αδειών χρήσης σε άλλα κράτη και οικονομίες είτε με την καταχώριση ευρεσιτεχνιών. Κατανοεί λοιπόν κανείς ότι υπάρχουν πολλαπλά οφέλη για το σύνολο της οικονομίας και των παραγωγικών

δυνάμεών της αν πραγματοποιηθούν οι σωστές επενδύσεις και σχεδιασμοί. Σε συνδυασμό με τα στοιχεία που έχουμε στον πίνακα για τις εκπαιδευτικές δαπάνες μπορούμε να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα. Θα διαπιστώσουμε ότι οι χώρες που διαθέτουν ικανοποιητικό ύψος κεφαλαίων για την εκπαίδευση, επενδύουν επίσης και αρκετά κεφάλαια για έρευνα και ανάπτυξη καθώς αυτά τα μεγέθη αλληλοεξαρτώνται και αλληλοϋποστηρίζονται. Οι πολίτες- εργαζόμενοι υψηλής εκπαιδευτικής κατάρτισης έχουν τις ικανότητες, δεξιότητες και τα προσόντα να εντρυφήσουν αποτελεσματικότερα σε τεχνολογικούς/ παραγωγικούς τομείς αναπτύσσοντας παράλληλα καινοτόμα προϊόντα και μεθόδους παραγωγής προωθώντας με αυτό τον τρόπο την ερευνητική δραστηριότητα και ανάπτυξη. Εύλογο είναι λοιπόν τα κράτη να διαθέτουν ικανοποιητικά ποσοστά του ΑΕΠ σε αυτές τις δραστηριότητες διότι εκπαιδεύοντας το εργατικό δυναμικό γίνονται ικανότεροι και αποδοτικότεροι, με αποτέλεσμα σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα η οικονομία και το κοινωνικό σύνολο να αποκομίζουν πολλαπλά οφέλη.

Από τα παραπάνω κράτη, υψηλά ποσοστά διαθέτουν η Σουηδία, η Γερμανία και η Γαλλία ενώ στον αντίποδα έχουμε την Ελλάδα, που παρέχει γύρω στο 0,5% του ΑΕΠ. Οι δαπάνες για έρευνα αντικατοπτρίζονται μακροχρόνια στο επίπεδο παραγωγής και δυνατοτήτων μιας οικονομίας. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο, από την πλευρά της Ευρώπης, που η Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία, αποτελούν τις πιο ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες, συναγωνίζονται σε πολλούς τομείς την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ. Η Σουηδία επίσης κατέχει ένα πολύ αξιόλογο οικονομικό και διαχειριστικό σύστημα. Αντιθέτως, οι χώρες της Μεσογείου υπολείπονται σε διάφορους παραγωγικούς τομείς σε σχέση με τις προαναφερθείσες χώρες.

7. ΕΘΝΙΚΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
1995	20,4	17,9	22,1	19,3	21,7	23	20,3	15,2
1996	20,1	17,4	21,7	19,2	22	19,8	19,8	15,7
1996	20,2	17,7	22,5	20	22,2	19,8	20,2	16,8
1998	20,6	χχ	22,8	21,1	21,4	20,2	20,9	17,6
1999	20	12,7	22,8	22,1	21	19,1	21,4	15,4
2000	19,8	12,8	22,6	21,7	20,5	17,3	22,3	14,6
2001	19,2	13,4	22,4	21,3	20,8	17	22,1	15,1
2002	19,3	11,4	23,4	20	20,9	17,1	22,1	15,1
2003	19,4	13,4	23,8	19,4	19,9	17,1	24,8	14,9
2004	22	14	23	19,4	20,3	15,7	23	14,9
2005	22,2	12	22,4	18,8	19,6	13,3	23,6	14,6
2006	23,9	11,8	22,2	19,6	19,7	12	26,8	14,1
2007	25,7	9,9	21,3	20,1	20	12,6	28,7	15,2
2008	25,8	9,6	20,2	19,1	18,2	10,2	28	15

Πηγή: Eurostat

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζουμε την εθνικής αποταμίευση ως ποσοστό του ΑΕΠ. Από τη μακροοικονομική θεωρία η αποταμίευση (S) είναι το άθροισμα της αποταμίευσης του ιδιωτικού (S_{ιδιωτ}) και του δημοσίου τομέα (S_{δημ}). Αλγεβρικά, ορίζεται ως εξής: $S = S_{ιδιωτ} + S_{δημ} \rightarrow S = (Y - T - C) + (Y - G) \rightarrow S = Y - C - G$ όπου $S_{ιδιωτ} = Y - T - C$, $S_{δημ} = Y - G$.

Y=εισόδημα

T= φόροι

C=κατανάλωση

G=δημόσιες δαπάνες

Να σημειώσουμε επίσης ότι η αποταμίευση είναι θετική συνάρτηση των επιτοκίων, καθώς όταν τα επιτόκια αυξάνονται υπάρχει τάση για αύξηση της αποταμίευσης. Από τα δεδομένα, παρατηρούμε ότι όλες οι χώρες αποταμιεύουν ένα

αξιόλογο ποσοστό του ΑΕΠ Η Πορτογαλία και Ελλάδα, τείνουν να μειώνουν διαχρονικά το ποσοστό της αποταμίευσης το οποίο διαχρονικά έχει αρνητικές επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας. Λιγότερη αποταμίευση συνεπάγεται λιγότερα διαθέσιμα κεφάλαια για επένδυση με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν τα αναγκαία κεφαλαιακά αποθέματα για επενδυτικά σχέδια και δραστηριότητες. Το γεγονός αυτό οδηγεί την οικονομία μακροχρόνια σε ύφεση, καθώς όταν δεν υφίστανται επενδυτικές και παραγωγικές δραστηριότητες δεν υπάρχει ανάπτυξη και προοπτική εξέλιξης για τη χώρα. Αντίθετα, χώρες που έχουν ένα υψηλό ποσοστό αποταμίευσης έχουν τις προοπτικές για επενδύσεις και οικονομική ανάπτυξη. Δε πρέπει βεβαίως να φτάσουμε στο αντίθετο άκρο, δηλαδή να αποταμιεύεται πολύ μεγάλο ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος, διότι δε θα υφίσταται εισόδημα για κατανάλωση με αποτέλεσμα να μη κινείται η οικονομία. Από μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί, έχει διαπιστωθεί ότι το 20-25% είναι ένα ικανοποιητικό ποσοστό ώστε να εξελίσσεται η οικονομία και η παραγωγική δραστηριότητα.

8. ΧΡΕΟΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

Έτος	Γερμαν.	Ελλάδα	Ισπαν.	Γαλλία	Ιταλία	Πορτ	Σουηδία	Αγγλία
1998	60,3	94,5	64,1	59,4	115	52,1	69,1	46,7
1999	60,9	94	62,3	58,9	114	51,4	64,8	43,7
2000	59,7	103,4	59,3	57,3	109	50,5	53,6	41
2001	58,8	103,7	55,5	56,9	109	52,9	54,4	37,7
2002	60,4	101,7	52,5	58,8	106	55,6	52,6	37,5
2003	63,9	97,4	48,7	62,9	104	56,9	52,3	38,7
2004	65,7	98,6	46,2	64,9	104	58,3	51,3	40,6
2005	68	100	43	66,4	106	63,6	51	42,2
2006	67,6	97,8	39,6	63,7	107	64,7	45,7	43,5
2007	65	95,7	36,2	63,8	104	63,6	40,8	44,7
2008	66	99,2	39,7	67,5	106	66,3	38,3	52
2009	73,2	115,1	53,2	77,6	116	76,8	42,3	68,1

Πηγή: Eurostat

Στον πίνακα αυτό εξετάζουμε το χρέος των κρατών ως ποσοστό του ΑΕΠ. Από την μακροοικονομική/δημοσιονομική θεωρία, ως χρέος ορίζουμε το άθροισμα όλων

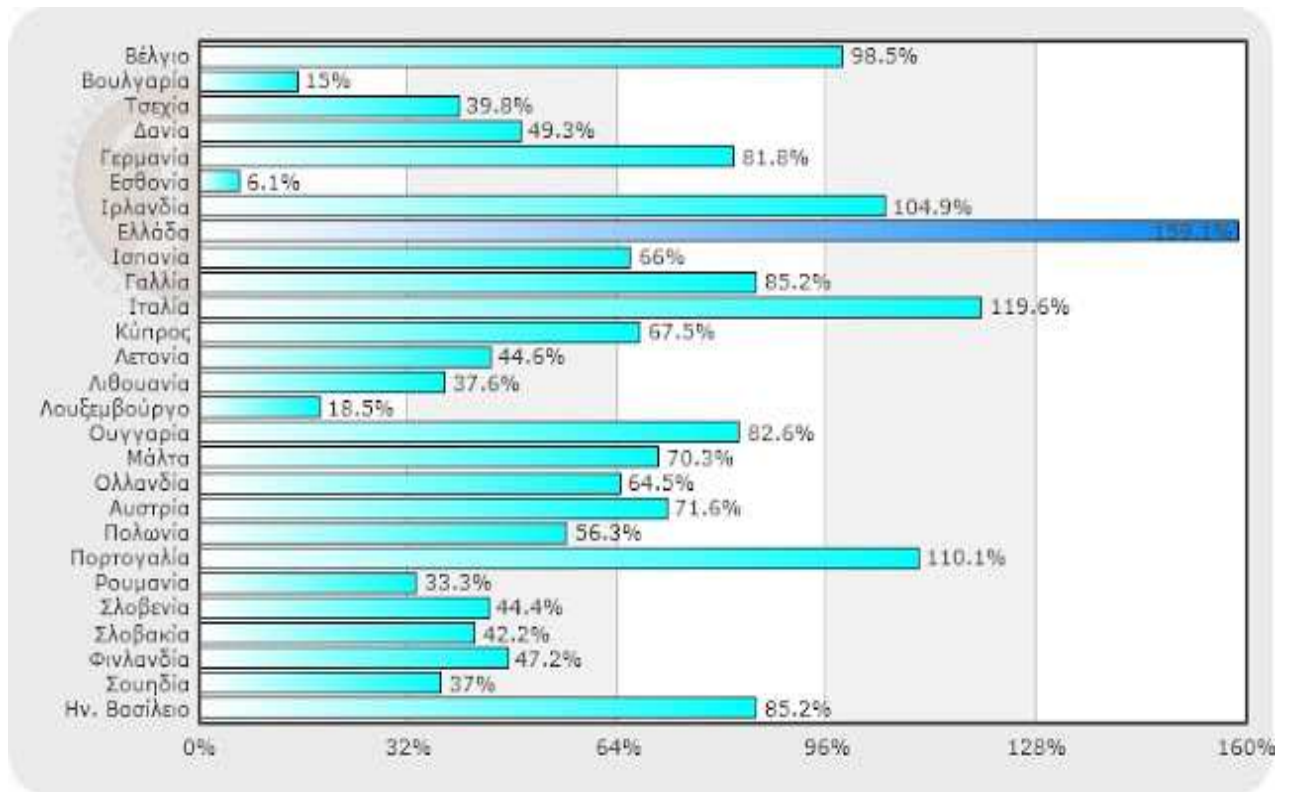
των ελλειμμάτων για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Όσον αφορά τις ευρωπαϊκές χώρες που είναι ενταγμένες στη ζώνη του ευρώ, αλλά και αυτές που πρόκειται να ενταχθούν, παρουσιάζεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το λόγο ότι θα μπορέσουμε να εξετάσουμε αν τηρούν το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξη. Το ΣΣΑ ορίζει ότι το χρέος δεν πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ, διαφορετικά θα πρέπει να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να επέλθει η δημοσιονομική σταθερότητα.

Από τις χώρες που είναι ήδη στην ευρωζώνη διαπιστώνουμε ότι μόνο η Ισπανία τηρεί το ΣΣΑ ενώ οι υπόλοιπες χώρες έχουν υπερβεί το όριο του 60%, με την Ελλάδα και την Ιταλία να κατέχουν τις πρώτες θέσεις. Από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, χαμηλό χρέος παρουσιάζει η Σουηδία ενώ η Αγγλία είναι οριακά στο καθορισμένο όριο. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η απότομη άνοδος χρέους το 2009 σε σχέση με το 2008, όπου διογκώθηκε υπερβολικά για όλες τις υπό εξέταση χώρες πλην της Σουηδίας και Γερμανίας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε το εξής. Το χρέος ουσιαστικά είναι ένα είδος δανείου, το οποίο μακροπρόθεσμα θα πρέπει να αποπληρωθεί. Τα κράτη όταν δεν έχουν τη δυνατότητα να διευθετήσουν τις τρέχουσες υποχρεώσεις τους προσφεύγουν στις αγορές ή στις κεντρικές τράπεζες για να αντλήσουν κεφάλαια, το οποίο επιτυγχάνεται με την έκδοση ομολόγων. Το ΣΣΑ έχει ορίσει το χρέος με ανώτατο όριο το 60% του ΑΕΠ για ευνόητους λόγους. Αν αναλογιστούμε μια επιχείρηση που στο παθητικό της διαθέτει περισσότερα ξένα κεφάλαια (Δάνεια) από ότι Ίδια κεφάλαια, οι δανειστές θα έχουν ουσιαστικά τη διαχείριση και την επιρροή πάνω στην επιχείρηση διότι το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών κεφαλαίων τους ανήκει. Μακροπρόθεσμα, αν η επιχείρηση δεν επιτύχει τα σχέδια και τους στόχους της, θα αντιμετωπίσει προβλήματα όταν οι δανειστές αναζητήσουν τα κεφάλαια συν τους τόκους πίσω. Έτσι λοιπόν, το ΣΣΑ έχει ορίσει αυτό το ποσοστό ώστε να μη βρεθεί κάποιο κράτος στη δυσμενή θέση να μη μπορεί να αποπληρώσει τα δάνεια που έχει αναλάβει.

6.2 Το Δημόσιο χρέος στην Ευρώπη σήμερα

Ο παρακάτω πίνακας εμφανίζει το Δημόσιο χρέος των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 3ο τρίμηνο 2011 όπως το παρουσιάζει το Eurostat.

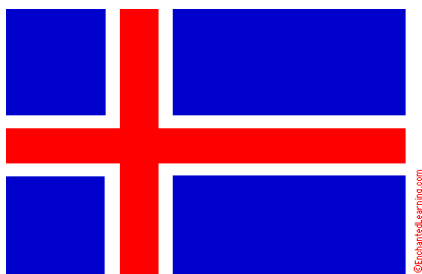
Πίνακας 1: Δημόσιο χρέος των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης το τρίτο τρίμηνο του 2011

Πηγή: Eurostat

Δεκατέσσερις από τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχαν δημόσιο χρέος που υπερβαίνει το 60% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος τους στο τέλος του 2011. Η έκθεση της Eurostat, η στατιστική υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης έδειξε τα εξής. Στην κορυφή του ευρωπαϊκού πρωταθλήματος του χρέους είναι η Ελλάδα με δημόσιο χρέος 159,1 % του ΑΕΠ, ακολουθούμενη από την Ιταλία , με ποσοστό 119,6% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, την Πορτογαλία με 110, 1%, την Ιρλανδία με 104,9%. Το χαμηλότερο δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ κατέγραψε η Εσθονία με μόλις 6,1% , η Βουλγαρία με 15% καθώς επίσης και το Λουξεμβούργο με 18,5%., σύμφωνα με την έκθεση της Eurostat. Σύμφωνα με το Σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης, που συμφωνήθηκε κατά το ευρώ άρχισε το 1999, τα κράτη μέλη έπρεπε να διασφαλίσουν το χρέος τους δεν υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ τους.

6.3 Σύγκριση των παραγόντων που οδήγησαν σε οικονομική κρίση μεταξύ Ελλάδας και άλλων Ευρωπαϊκών κρατών

- Η περίπτωση της Ισλανδίας

Ας ρίξουμε μια ματιά στην οικονομική καταστροφή της Ισλανδίας και στην μετέπειτα αναγέννηση της, και ας δούμε ποια είναι τα μαθήματα που μπορεί να πάρει η υπόλοιπη Ευρώπη.

Η Ισλανδία μόλις ανακοίνωσε την έναρξη ενός νέου οικονομικού προγράμματος. Το πρόγραμμα δίνει βάση στην βιώσιμη ανάπτυξη, τη βελτίωση των επενδυτικών ευκαιριών και την αύξηση της παραγωγικότητας. Ακριβώς πριν από τρία χρόνια η χώρα ήταν κολλημένη σε βαθιά οικονομική κρίση. Το πρόγραμμα που ανακοινώθηκε δείχνει πόσο έχει αλλάξει. Το 2008 χρεοκόπησαν οι τράπεζες της Ισλανδίας. Οι Ισλανδικές τράπεζες όφειλαν περισσότερο από έξι φορές το συνολικό ΑΕΠ της χώρας, και όταν οι παγκόσμιες πιστωτικές αγορές στέρεψαν, δεν μπορούσαν να ξεπληρώσουν τα δάνειά τους. Οι τράπεζες τελικά 'κούρεψαν' περισσότερα από 85 δισεκατομμύρια δολάρια. Τα κυριότερα αίτια της Ισλανδικής κρίσης οφείλονται στους εξής λόγους:

- **Ο αλόγιστος δανεισμός**

Οι ισλανδικές τράπεζες δανείστηκαν περισσότερα από όσα μπορούσαν να αντέξουν οικονομικά και χορηγούσαν επισφαλή δάνεια, χωρίς να εφαρμόζουν πιστωτικούς ελέγχους. Στις αρχές του 21ου αιώνα η Ισλανδία γνώρισε θεαματική οικονομική άνθηση. Για αιώνες, η Ισλανδία ήταν μια απλή κοινωνία με κύρια ασχολία την αλιεία, αποκλεισμένη κατά ένα μεγάλο μέρος από την ηπειρωτική Ευρώπη. Στην αιχμή της άνθησης, οι ψαράδες άφηναν το αλιευτικό σκάφος τους και ασχολούνταν με επενδυτικά τραπεζικά προϊόντα. Αγόραζαν μεγαλύτερα σπίτια,

μεγαλύτερα και περισσότερα αυτοκίνητα. Σε όλα αυτά συνέβαλε ο αλόγιστος δανεισμός από τις τράπεζες.

- **Η Ισλανδική κυβέρνηση άφησε τις τράπεζες να χρεοκοπήσουν αντί να χρηματοδοτήσει τις τράπεζες με χρήματα των φορολογουμένων,**

Η Ισλανδία μετέφερε τα εγχώρια δάνεια και τις αποταμιεύσεις σε νέες τράπεζες, και άφησε πίσω στις χρεοκοπημένες τράπεζες τα υπάρχοντα ξένα συναλλαγματικά διαθέσιμα (ή στοιχεία ενεργητικού) και τα ξένα χρέη.

- **Οι Ισλανδοί πολίτες αρνήθηκαν την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους της χώρας**

Σε δύο ξεχωριστά δημοψηφίσματα, οι Ισλανδοί πολίτες ψήφισαν ότι η χώρα δεν θα πρέπει να πληρώσει στους ξένους πιστωτές τα χρήματα που έχασαν όταν οι Ισλανδικές τράπεζες χρεοκόπησαν.

- **Οι αποφάσεις των Ισλανδών πολιτών εξόργισαν το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Κάτω Χώρες**

Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία πίεσαν την Ισλανδία για την αποπληρωμή των 6 δισεκατομμυρίων δολαρίων που έχασαν οι πολίτες τους όταν χρεοκόπησαν οι Ισλανδικές τράπεζες. Κάποιοι Βρετανοί και Ολλανδοί πολίτες είχαν καταθέσεις σε Ισλανδικές τράπεζες λόγω των υψηλών επιτοκίων που προσέφεραν οι τράπεζες, αλλά όταν οι τράπεζες κατέρρευσαν η Ισλανδία δεν μπορούσε να διασφαλίσει τα περιουσιακά τους στοιχεία. Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία έχουν υποβάλει μήνυση κατά της Ισλανδίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ελεύθερου Εμπορίου, για τη μη εξόφληση των οφειλών .

Βέβαια, παρόλα αυτά, η Ισλανδική οικονομία έχει ισχυρή ανάκαμψη. Η οικονομία της Ισλανδίας αναμένεται να αυξηθεί κατά 3% το τρέχον έτος, ενώ η κυβέρνηση αναμένει την επίτευξη δημοσιονομικού πλεονάσματος το 2013.

Η άρνηση πληρωμής δεν προκάλεσε καταστροφή

Τα Ιρλανδικά ομόλογα παραμένουν σε κατάσταση “σκουπίδια”, σύμφωνα με τις μεγάλες εταιρείες αξιολόγησης. Όμως σύμφωνα με πηγές από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο : “οι πιο δυσμενείς προβλέψεις, δεν επιβεβαιώθηκαν.”

Βασικοί οικονομικοί δείκτες της Ισλανδίας είναι τώρα καλύτεροι από τους δείκτες των χωρών που έλαβαν οικονομική βοήθεια

Η οικονομία της Ισλανδίας συρρικνώθηκε κατά μέσο όρο 0,75% το χρόνο την περίοδο των 4 ετών μεταξύ 2008-2012. Για λόγους σύγκρισης, η οικονομία της Ιρλανδίας συρρικνώθηκε σε ποσοστό σχεδόν 2%, ενώ η Ελλάδα κατά μέσο όρο 1,6% ετησίως.

Επιπλέον η ανεργία είναι μικρότερο πρόβλημα στην Ισλανδία

Πρόσφατοι δείκτες ανεργίας:

- Ισλανδία: 5,8%
- Ιρλανδία: 14%
- Ελλάδα: 15%
- Πορτογαλία : 12,4%

Αυτό οδήγησε αρκετούς οικονομολόγους να υποστηρίξουν ότι η Ιρλανδία και η Ελλάδα θα έπρεπε να αφήσουν τις τράπεζες τους να χρεοκοπήσουν

Ο βραβευμένος με Νόμπελ οικονομολόγος Joseph Stiglitz είπε: ”η Ισλανδία έπραξε σωστά διασφαλίζοντας την λειτουργία του συστήματος πληρωμών, ενώ οι πιστωτές (και όχι οι φορολογούμενοι) επωμίστηκαν τις απώλειες των τραπεζών. Αντίθετα, η Ιρλανδία έχει κάνει όλα τα λάθη. Ακολούθησε ίσως το χειρότερο μοντέλο. “

Περίπου 2000 Ισλανδοί διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν έξω από το κοινοβούλιο τον περασμένο μήνα και πέταξαν αυγά στους βουλευτές.

Η Ισλανδία είναι μοναδική για δύο λόγους:

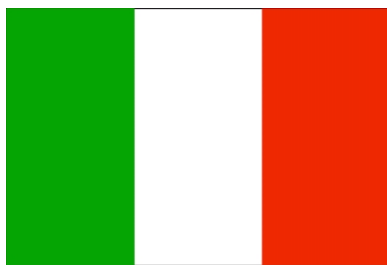
Καταρχάς, την Ισλανδία δεν ήταν 'πολύ μεγάλη για να αποτύχει'. Ο πληθυσμός της είναι μόλις 329.000 κάτοικοι, περίπου το μέγεθος του νομού Αχαΐας. Επίσης, σε αντίθεση με την Ιρλανδία, την Ελλάδα ή την Πορτογαλία, η Ισλανδία έχει το δικό της νόμισμα οπότε μπορεί να υποτιμήσει το νόμισμά της.

Είναι το μέλλον της Ισλανδίας στην Ευρωζώνη;

Υπάρχουν αρκετοί που επιθυμούν την ένταξη της Ισλανδίας στην Ευρωζώνη. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, το σοκ θα ήταν μικρότερο για την Ισλανδία, αν ήταν μέλος της Ευρωζώνης.

Ο διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας της Ισλανδίας δήλωσε τον περασμένο Μάιο ότι ακόμα επιθυμούν να ενταχθούν στην Ευρωζώνη.

- **Η περίπτωση της Ιταλίας**

Οι απαρχές της ιταλικής πρόβλημα του χρέους εντοπίζονται πίσω στο χρόνο και πριν από την ύπαρξη του ευρώ. Στη δεκαετία του 1980, εύθραυστες πολυκομματικές κυβερνήσεις χρησιμοποιούσαν τις δημόσιες δαπάνες για να εντάξουν τους κυβερνώντες συνασπισμούς και να πετύχουν ένα σταθερό συμβιβασμό με την κομμουνιστική ηγεσία της αντιπολίτευσης.

Το απόθεμα του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε πάνω από 100% μια δεκαετία πριν από την υιοθέτηση του ευρώ, με μέγιστο περίπου 120% στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Στη συνέχεια, οι προσπάθειες δημοσιονομικής σταθεροποίησης που απαιτούνταν για τη συμμετοχή στην Ευρωζώνη οδήγησαν σε μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Αντίστοιχα, το απόθεμα του χρέους μειώθηκε και επιτευχθεί ένα ελάχιστο 103% λίγο πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση 2008.

Από τότε, η ανάγκη να χρησιμοποιηθεί η δημοσιονομική πολιτική για να δοθεί μια ώθηση στην οικονομία οδήγησε σε απότομη αύξηση των δημόσιων δαπανών και του ελλείμματος, οι οποίες με τη σειρά τους οδήγησαν πάλι στη δημιουργία αποθέματος χρέους.

Μολονότι η Ιταλία έχει μέχρι στιγμής φανεί συνεπής στην εξυπηρέτηση του χρέους της, η σημερινή κατάσταση των δημόσιων οικονομικών της, συνοψίζεται με εκτιμώμενο έλλειμμα για το 2011 πάνω από 4% και του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ, που έχει ξεπεράσει το 120%, είναι σίγουρα ανησυχητικό θέμα. Η αδύναμη μακροοικονομική επίδοση της Ιταλίας είναι πιο εμφανής στην ανάπτυξη και την ανεργία. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ μειώθηκε από 2% το 1980, σε 1,4% στη δεκαετία του 1990, στο 0,5% το 2000.

Πρόκειται για εξαιρετικά χαμηλές τιμές, ακόμη και στο πλαίσιο της ήδη χαμηλά αναπτυξιακής επίδοσης της ευρωζώνης. Η ανεργία είναι πάνω από 8%, αφού κορυφώθηκε σε 12% στα τέλη του 1990. Όμως, υπάρχουν μεγάλες γεωγραφικές διαφορές μεταξύ Βορρά και Νότου (η ανεργία στο νότο είναι 13,5%) και μεταξύ των ηλικιακών ομάδων (το μέγεθος ανεργίας μεταξύ των ατόμων ηλικίας κάτω των 24 είναι περίπου 30%).

Οι διαρθρωτικές αλλαγές που απαιτούνται

Αυτό που χρειάζεται να κάνει η Ιταλία για την επιτύχει ανάκαμψη της οικονομίας της είναι να εφαρμόσει ένα σύνολο των διαρθρωτικών παρεμβάσεων, συμπεριλαμβανομένων των μεταρρυθμίσεων της δημόσιας διοίκησης, το δικαστικό σύστημα, το σύστημα συντάξεων, και της αγοράς εργασίας. Χρειάζεται πολιτικές για την ενίσχυση του ανταγωνισμού σε βασικούς τομείς και αγορές, και ένα συνεκτικό σχέδιο δημόσιων επενδύσεων για την αναβάθμιση της υποδομής της.

Πολύ μικρή πρόοδος έχει επιτευχθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες με αυτές τις παρεμβάσεις που έχουν ενεργηθεί. Αλλά και πάλι, αυτό είναι κυρίως η συνέπεια των εγχώριων αδυναμιών, που οφείλονται κυρίως στο πολιτικό τοπίο το οποίο είναι κατακερματισμένο υπό τον πρωθυπουργό Σίλβιο Μπερλουσκόνι, που χαρακτηρίζεται ως ένα λάθος της Ευρωζώνης.

Ο δρόμος για να ξεπεραστεί αυτή την κρίση πρέπει να περάσει μέσα από αυστηρά δημοσιονομικά μέτρα και μεταρρυθμίσεις, κάτι που οι ιταλικές αρχές έχουν αναγνωρίσει στις πρόσφατες διαπραγματεύσεις τους με τους ευρωπαϊούς εταίρους. Η

σημερινή κυβέρνηση μαζί με το συνασπισμό μπορούν αποτελεσματικά να συμπορευτούν σε αυτό το δρόμο.

Μια περισσότερο τεχνικά επικεντρωμένη κυβέρνηση θα μπορούσε να έχει περισσότερες πιθανότητες, μόνο αν υπήρχε ένας νέος συνασπισμός πρόθυμος να στηρίξει μια τέτοια κυβέρνηση (και τη μεταρρύθμιση που θα πρέπει να προωθήσει) θα μπορούσε να αναγνωριστεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΠΙΘΑΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η ελληνική οικονομία καλείται σήμερα να επιτύχει την έξοδο από την κρίση μέσα σ' ένα διεθνές περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από σύνθετες προκλήσεις. Η αναμενόμενη για το 2010 ανάκαμψη της διεθνούς οικονομίας, ακολουθώντας τις παρούσες τάσεις, επιβραδύνθηκε το 2011 τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναδυόμενες οικονομίες.

Μέσα σε ένα αβέβαιο ακόμη διεθνές περιβάλλον, καλείται η χώρα να αναζητήσει νέους δρόμους. Καλούμαστε δηλαδή να αποφασίσουμε συλλογικά τί θέλουμε να πετύχουμε τα επόμενα χρόνια. Να σταθμίσουμε τις δυνατότητές μας. Να επιλέξουμε τα μέσα που θα μας οδηγήσουν στο στόχο. Και κυρίως να διδαχθούμε από τα λάθη μας. Λάθη που μας οδήγησαν σε μία εξαιρετικά δύσκολη θέση.

Εκείνο που απαιτείται είναι ένα συνεκτικό σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη, το οποίο θα βαδίζει παράλληλα με τη δημοσιονομική προσαρμογή, θα εξειδικεύει τις διαρθρωτικές πολιτικές που έχουν δρομολογηθεί με το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής, θα τις συμπληρώνει με νέες και θα ιεραρχεί αυστηρά και θα συντονίζει όλες τις δράσεις των δημόσιων φορέων που ενισχύουν την ανάπτυξη χωρίς να θέτουν σε κίνδυνο τους δημοσιονομικούς στόχους.

Το σχέδιο αυτό, σε συνδυασμό με τις μεταρρυθμίσεις που έχουν ήδη δρομολογηθεί, θα εκπέμψει το ηχηρό μήνυμα στις αγορές ότι η ελληνική οικονομία αναπροσανατολίζεται, μετασχηματίζεται, ανοίγεται σε δυναμικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, γίνεται εξωστρεφής και αξιοποιεί την ευκαιρία που παρέχει ο

μηχανισμός στήριξης, προκειμένου να ανακάμψει σύντομα. Το σχέδιο θα πρέπει να περικλείει τα ακόλουθα:

- Η επαναφορά μιας υποτιμημένης δραχμής με πλήρη άρνηση πληρωμής οποιουδήποτε χρέους.
- Πλήρη αποχώρηση από διεθνείς οργανισμούς τύπου ΕΕ, (που μέσω των κοινών οικονομικών πολιτικών και την τελείως παράλογη ισοτιμία δραχμής ευρώ μας οδήγησαν στην πλήρη απογύμνωση της χώρας από κάθε παραγωγική δραστηριότητα). Καμία συμμετοχή σε διεθνή οργανισμό όταν αυτός δημιουργεί υποχρεώσεις που περιορίζουν την ισχύ του Εθνικού Συντάγματος.
- Πλήρη αποχώρηση της Ελλάδος από στρατιωτικές επιχειρήσεις υπερεθνικών οργανισμών. Έξοδος από το ΝΑΤΟ. Αποχώρηση κάθε ξένης στρατιωτικής βάσης από το Ελληνικό έδαφος.
- Εθνικοποίηση των τραπεζών των τηλεπικοινωνιών των διυλιστηρίων του ορυκτού πλούτου και κάθε καθοριστικής για το μέλλον της χώρας παραγωγικής δραστηριότητας.
- Θέσπιση νέων δομών διοίκησης που θα επιβάλουν τον πλήρη οικονομικό έλεγχο και την διαφάνεια στη λειτουργία των επιχειρήσεων και συστήματα επιλογής στελεχών με πλήρη αποδοχή από αυτά του συστηματικού ελέγχου των πηγών εισοδήματός τους.
- Πλήρης απαγόρευση συναλλαγών μεταξύ επιχειρήσεων με μετρητά. Άρση του τραπεζικού απορρήτου για τις επιχειρήσεις και δημιουργία Τραπεζικών λογαριασμών των επιχειρήσεων που θα υπόκεινται στον άμεσο έλεγχο των οικονομικών αρχών.
- Τα ΜΜΕ τίθενται υπό πλήρη έλεγχο της κοινωνίας με διοικήσεις που θα συμμετέχουν εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων και εκπρόσωποι που ορίζονται από γενικές συνελεύσεις των εργαζομένων. Οι μέτοχοί τους συμμετέχουν στη λήψη μόνο των αποφάσεων που αφορούν την οικονομική διαχείριση.

- Η αγροτική παραγωγή κατευθύνεται για τις ανάγκες διατροφής του πληθυσμού. Ανεργοί από τις πόλεις μεταφέρονται σε αγροτικές περιοχές με παροχή στέγης και τροφής για τις ανάγκες της παραγωγής.
- Η βιομηχανική παραγωγή περνάει κάτω από την κρατική εποπτεία με πλήρη σχεδιασμό της παραγωγής και με γνώμονα τις ανάγκες του πληθυσμού.
- Θέσπιση οργάνου με αρμοδιότητες εισαγγελέα που θα έχει τον πλήρη έλεγχο των οικονομικών των κομμάτων, των μέσων μαζικής ενημέρωσης, καθώς και των κυβερνητικών και των επιχειρηματικών στελεχών. Τα μέλη του οργάνου θα έχουν θητεία το πολύ ετήσια και θα επιλέγονται με κλήρωση από ένα σύνολο έμπειρων εκπαιδευμένων οικονομικών δικαστών τα οποία και θα ανανεώνονται τακτικά. Τα μέλη του οργάνου θα υπόκεινται σε πλήρη οικονομικό έλεγχο μετά τη λήξη της θητείας τους από την επόμενη διοίκηση.
- Οι επιχειρηματίες μέτοχοι των Ανωνύμων εταιρειών να είναι υπεύθυνοι και με την προσωπική τους περιουσία για τα χρέη των επιχειρήσεών τους. Πλήρης ονομαστικοποίηση των μετοχών των εταιρειών. Η αρμοδιότητα της απαλλαγής ευθύνης των μελών του Δ.Σ. των επιχειρήσεων να περάσει από τις γενικές συνελεύσεις των μετόχων σε συνελεύσεις εκπροσώπων κοινωνικών φορέων με εισηγητή και ελεγκτή το παραπάνω όργανο.
- Αύξηση των φορολογικών συντελεστών για τα επιχειρηματικά κέρδη στο 35% με περικοπή των φοροαπαλλαγών.
- Πλήρης απαγόρευση ιδιωτικών επενδύσεων στο χώρο της υγείας και της παιδείας. Εθνικό Σύστημα Υγείας για όλο το λαό με κάλυψη των δαπανών από τα ασφαλιστικά ταμεία. Υψηλού επιπέδου εκπαίδευση για όλους με ευθύνη του κράτους. Προσανατολισμένη στην παραγωγή τριτοβάθμια εκπαίδευση, με γνώμονα τις ικανότητες και τις επιθυμίες των υποψηφίων σπουδαστών.
- Σύσταση Κεντρικής επιτροπής κρατικών προμηθειών που θα έχει τον πλήρη έλεγχο των πάσης φύσεως προμηθειών του κράτους και των Δημοσίων Επιχειρήσεων. Τα μέλη του οργάνου θα έχουν θητεία το πολύ ετήσια και θα

επιλέγονται με κλήρωση από ένα σύνολο έμπειρων εκπαιδευμένων οικονομικών στελεχών τα οποία και θα ανανεώνονται τακτικά. Τα μέλη της επιτροπής υπόκεινται σε πλήρη οικονομικό έλεγχο.

- Ποινική δίωξη όσων μέχρι σήμερα αποδεδειγμένα συμμετείχαν στην κλοπή της δημόσιας περιουσίας. Αναστολή της διάταξης του Συντάγματος περί ευθύνης υπουργών και έρευνα σε βάθος εικοσαετίας. Διώκονται όχι μόνο οι δωρολήπτες αλλά και οι δωροδοκούντες επιχειρηματίες.
- Το νέο πρότυπο ανάπτυξης πρέπει να στηρίζεται στις επενδύσεις και σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που θα ενισχύσουν την παραγωγική βάση και θα συντελέσουν σε ανταγωνιστική λειτουργία των αγορών προϊόντων και παραγωγικών συντελεστών. Έτσι θα αυξηθούν η παραγωγικότητα και η ανταγωνιστικότητα και η οικονομία θα αποκτήσει μια δυναμική εξωστρέφεια, βελτιώνοντας ουσιαστικά τη θέση της στην παγκόσμια οικονομία, με άλλα λόγια θα πρέπει να δοθεί έμφαση στις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών με παράλληλη προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Η δύσκολη πορεία την οποία διανύουμε σήμερα απαιτεί από τον καθένα να αναλάβει τις ευθύνες που του αναλογούν. Κράτος, εργαζόμενοι και επιχειρήσεις έχουμε ένα κοινό στόχο: Να επαναφέρουμε το συντομότερο δυνατόν την οικονομία σε ανοδική και βιώσιμη πορεία. Κοινή συνεπώς πρέπει να είναι και η προσπάθεια. Αν ενώσουμε τις δυνάμεις μας και αντιμετωπίσουμε τη σημερινή συγκυρία με διορατικότητα, τόλμη και συνέπεια είμαι βέβαιος ότι δημιουργούμε τις προϋποθέσεις για ένα αισιόδοξο μέλλον.

Σύμφωνα με την ειδική έκδοση του Business Stories της εφημερίδας «Πρώτο Θέμα», 50 εταιρείες που διακρίθηκαν για τις επιδόσεις τους σε Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Ανάπτυξη, Εργασιακές Σχέσεις και Περιβάλλον πρότειναν τις δικές τους λύσεις για την έξοδο της Ελλάδας από την κρίση. Λύσεις που αναφέρθηκαν πιο συχνά είναι:

- Η συνεργασία επιχειρήσεων, κυβέρνησης και κοινωνίας
- Ο σεβασμός απέναντι στον άνθρωπο και το περιβάλλον
- Η ενίσχυση της εξωστρέφειας της αγοράς

- Η προσέλκυση νέων επενδύσεων
- Η περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού
- Η μείωση της γραφειοκρατίας

Το αναπτυξιακό δυναμικό της χώρας είναι τεράστιο. Ήδη η κατάσταση βαίνει βελτιούμενη, ωστόσο ο δρόμος είναι μακρύς και δεν δικαιολογείται εφησυχασμός. Η σημερινή κρίση μπορεί να γίνει ο καταλύτης που θα αναμορφώσει την οικονομία, βελτιώνοντας την ανταγωνιστικότητα και την ευημερία της χώρας εντός της ζώνης του ευρώ. Αυτό είναι το μεγάλο στοίχημα για την Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διεθνής οικονομία έχει αλλάξει ριζικά μορφή, κάτι που επηρέασε σημαντικά και την ελληνική οικονομία. Σε αυτήν την εργασία είδαμε την πορεία της ελληνικής οικονομίας και αναλύσαμε όσο ήταν δυνατόν περισσότερο τους παράγοντες που την επηρέασαν φτάνοντας μέχρι τη σημερινή εποχή.

Είδαμε πως η οικονομία της Ελλάδας πέρασε από φάσεις ανάπτυξης αλλά και πτώσης όπου συνδέονταν τόσο με τις συνθήκες που επικρατούσαν παγκοσμίως αλλά κυρίως ότι συνέβαινε στα όρια της χώρας. Μερικά σημαντικά γεγονότα που την επηρέασαν ήταν η Επανάσταση του 1821, οι 2 Παγκόσμιοι Πόλεμοι αλλά και οι διαφορετικά πολιτεύματα που κατά καιρούς επικρατούσαν στη χώρα μας.

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα η διάρθρωση των βασικών τομέων της Ελληνικής οικονομίας έχει ως εξής:

- Ο πρωτογενής τομέας σημείωσε μια χρονική βαθμιαία μείωση στην συνεισφορά του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και επίσης στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού (λόγω της εγκατάλειψης της γης και του φαινομένου της μετανάστευσης).
- Στον δευτερογενή τομέα, η δημιουργία των διαφόρων έργων υποδομής συνετέλεσε διαχρονικά στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στο

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, καθώς επίσης και στην απασχόληση στον συγκεκριμένο τομέα.

- Η συνεισφορά του τριτογενή τομέα στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν καθώς επίσης και στην απασχόληση αποδεικνύει την αύξηση του ρόλου του τριτογενή τομέα και την "στροφή" της Ελληνικής οικονομίας αρχικά από τον πρωτογενή τομέα, αργότερα στον δευτερογενή τομέα και τελικά στον τριτογενή τομέα. Το μεγαλύτερο μερίδιο αύξησης του τριτογενούς τομέα οφείλεται στην ραγδαία αύξηση του δημοσίου τομέα καθώς επίσης και στην σημαντική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.

Τα κυριότερα προβλήματα των σημαντικότερων τομέων και μεγεθών της Ελληνικής οικονομίας είναι τα ακόλουθα:

- Η παρατεταμένη συνύπαρξη υψηλού πληθωρισμού και χαμηλού ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης.
- Η κακή διαχείριση και διοίκηση με τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα.
- Τα υψηλά τρέχοντα ελλείμματα στο ισοζύγιο των διεθνών πληρωμών.
- Η στασιμότητα στην βιομηχανική παραγωγή και στις επενδύσεις γενικότερα.

Επίσης, είναι αναγκαίο να αναφέρουμε ότι η διεθνής οικονομική κρίση, η μεγαλύτερη από το 1929 μέχρι σήμερα, έχει σημαντικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Αυτή η κρίση φυσικά δεν άφησε ανεπηρέαστη την Ελλάδα. Οι ρυθμοί ταχείας ανάπτυξης των προηγούμενων ετών αλλά και ορισμένες δομικές αδυναμίες της Ελληνικής οικονομίας - και εδώ είναι το παράδοξο - όπως η εσωστρέφεια (σχετικά μικρό ποσοστό εξαγωγών στο ΑΕΠ) και η προσανατολισμένη στην εγχώρια αγορά παραγωγή, ο μεγάλος και βαθύς Δημόσιος Τομέας και η χαμηλή έκθεση του εγχώριου τραπεζικού κλάδου σε τοξικά προϊόντα, λειτούργησαν ως προσωρινά αναχώματα επιβραδύνοντας την πλήρη εξάπλωση των συμπτωμάτων της κρίσης. Παρόλα αυτά, τα οικονομικά μεγέθη πήραν και στην Ελλάδα αρνητική τροπή. Πρόσφατες προσπάθειες της κυβέρνησης για μερική περιστολή των δαπανών και τη συλλογή εσόδων είναι σε γενικές γραμμές προς τη σωστή κατεύθυνση, όπως επίσης αποτελεί θετική εξέλιξη η βελτίωση στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, η διατήρηση του ρυθμού μεταβολής της συνολικής κατανάλωσης σε θετικό επίπεδο και η επιτάχυνση του ρυθμού εκτέλεσης

του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων. Γενικά όμως, η τάση των περισσότερων οικονομικών μεγεθών είναι εντόνως ανησυχητική.

Η κρίση ανέδειξε τα χρόνια προβλήματα του παρόντος αναπτυξιακού προτύπου της Ελληνικής οικονομίας, πού συνοψίζονται κυρίως στη χαμηλή ανταγωνιστικότητα, τη χαμηλή ένταση ανταγωνισμού στις αγορές, στην αναποτελεσματική λειτουργία του Δημόσιου Τομέα, το μη βιώσιμο ασφαλιστικό σύστημα και το ανεπαρκές εκπαιδευτικό σύστημα πού δεν είναι συνδεδεμένο με την αγορά εργασίας. Ανέδειξε επίσης και τις συνέπειες των παραπάνω, που είναι τα συνεχή δημοσιονομικά ελλείμματα ακόμα και σε περιόδους υψηλής ανάπτυξης, το υψηλό δημόσιο χρέος, το υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης και το δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον. Δεν είναι, τυχαία, κατά συνέπεια, η δραματική αύξηση του κόστους δανεισμού του Ελληνικού δημοσίου: στην κορύφωση της παγκόσμιας πιστωτικής κρίσης, η διαφορά της απόδοσης του δεκαετούς ομολόγου του Ελληνικού δημοσίου από το αντίστοιχο γερμανικό ήταν περίπου 3 εκατοστιαίες μονάδες, «κλειδώνοντας» και μεταφέροντας στο μέλλον ένα δυσαναλόγως υψηλό κόστος δανεισμού. Παρά το γεγονός ότι η διαφορά αυτή έχει σήμερα μειωθεί σημαντικά, στις 1,2 εκατοστιαίες μονάδες, αυτό αποτελεί ένα σαφές μήνυμα που μας στέλνουν οι αγορές.

Σύμφωνα με τις ενδείξεις που υπάρχουν από την κρίση υποφέρουν όλοι οι τομείς, ιδιαίτερα όμως η μεταποίηση, όπου η παραγωγή συνεχώς μειώνεται και η ανεργία μεγαλώνει επικίνδυνα. Ανεξάρτητα από τους παράγοντες που συνέβαλαν ή βοήθησαν στη δημιουργία της καταστάσεως αυτής, εκείνο που πρωτεύει είναι να τεθεί σε εφαρμογή-όσο γίνεται πιο γρήγορα-η κατάλληλη στρατηγική που θα μπορέσει να σταματήσει την κατολίσθηση. Η στρατηγική αυτή για να έχει τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα πρέπει να είναι τολμηρή, πολύπλευρη και συντονισμένη. Η σοβαρότητα της καταστάσεως απαιτεί να ληφθούν μέτρα τόσο ισχυρά που να μην αφήνουν αμφιβολίες για την πραγματοποίηση των στόχων τους και να δραστηριοποιούν όλα τα μέσα επηρεασμού των βασικών μεγεθών της οικονομίας, επιπλέον δε να έχουν μεταξύ τους την απαιτούμενη λογική διασύνδεση και συνέπεια. Είναι απαραίτητη η δημιουργία ευνοϊκού οικονομικού και κοινωνικού κλίματος, που θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας και στους εργαζομένους να προσαρμόσουν τις ικανότητές τους.

Οι επιχειρήσεις, τα συνδικάτα, οι εργαζόμενοι και η δημόσια εξουσία βρίσκονται αντιμέτωποι με την ίδια πρόκληση: να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογίες και ταυτόχρονα να αντιδράσουν στην εντατικοποίηση του διεθνούς ανταγωνισμού. Το να επιτευχθεί κοινωνική συναίνεση στον τρόπο απάντησης σ' αυτή την πρόκληση, διευκολύνει την προσαρμογή και ενδυναμώνει την ικανότητα καινοτομιών και εκμετάλλευσης των νέων τεχνολογιών.

Έτσι, πιστεύουμε πως αν η Ελλάδα αξιοποιήσει τις δυνατότητες της κοινωνίας της και τις ευκαιρίες που προκύπτουν ορισμένες φορές θα μπορέσει να βγει από το αδιέξοδο, στο οποίο βρίσκεται τα τελευταία χρόνια.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σημαντικές Ημερομηνίες Ελληνικής Οικονομίας(1822-2009)⁶⁴

22 Ιανουαρίου 1822: Σύγκλιση Α' Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο για την επεξεργασία του πρώτου Συντάγματος της Ελληνικής Δημοκρατίας

28 Μαρτίου 1823: Σύγκλιση Εθνικής Συνέλευσης του Άστρους όπου είχαμε την αναθεώρηση του συντάγματος της Επιδάυρου

9 Φεβρουαρίου 1824: Χορήγηση του πρώτου δανείου στην Ελλάδα (0,8 εκ. στερλίνες) που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για τη χρηματοδότηση του πολέμου

Φεβρουάριος 1825: Νέο δάνειο (2 εκ. στερλινών) για την ναυπήγηση πολεμικών πλοίων σε Αγγλία και ΗΠΑ. Τα πλοία ποτέ δεν έφθασαν στην Ελλάδα

1826: Κήρυξη της πτώχευσης

16 Μαρτίου-5 Μαΐου 1827: Συγκαλείται η Γ' Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα και ψηφίζει νέο σύνταγμα. Εκλογή Καποδίστρια ως πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας

⁶⁴ Είναι μερικές από τις ημερομηνίες που αναφέρονται στο παράρτημα του βιβλίου «Οικονομική ιστορία της Ελλάδας» του Λ. Τσουλφίδη

- 2 Απριλίου 1827: Συνάπτεται δάνειο το οποίο χρησιμοποιείται για να ξεπληρώσει τα δύο προηγούμενα δάνεια
- 2 Φεβρουαρίου 1829: Ιδρύεται η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα, η οποία διαλύεται το 1834
- 23 Οκτωβρίου 1839: Ιδρύεται η Ιονική Τράπεζα
- 1 Ιανουαρίου 1841: Ιδρύεται η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος(ΕΤΕ)
- Σεπτέμβριος 1843: Κήρυξη πτώχευσης
- 1 Απριλίου 1867: Υπογράφεται η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας και Λατινικής Νομισματικής Ένωσης
- 30 Σεπτεμβρίου 1876: Ίδρυση του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών(ΧΑΑ)
- 1877: Θεσμοθετείται η φορολογία κερδών ΑΕ, αρχικά σε 2% στα διανεμόμενα κέρδη για τις ελληνικές ΑΕ, ενώ για τις αλλοδαπές ο φόρος είναι επί των καθαρών κερδών. Ο φορολογικός συντελεστής αυξήθηκε στο 5% το 1885
- 1881: Πραγματοποιείται η συμφωνία σύνδεσης με τη Λατινική Νομισματική ένωση και η νέα δηλαδή η χρυσή δραχμή εξισώνεται με το γαλλικό χρυσό φράγκο. Η ισοτιμία της νέας προς την παλιά δραχμή είναι 100 νέες δραχμές = 121 παλιές
- 19 Απριλίου 1884: Η κυβέρνηση Χ. Τρικούπη εισάγει το νέο δασμολόγιο
- 31 Δεκεμβρίου 1884: Η Ελλάδα υιοθετεί τον κανόνα του χρυσού
- 12 Σεπτεμβρίου 1885: Η κυβέρνηση Δηλιγιάννη κηρύσσει γενική επιστράτευση
- 20 Σεπτεμβρίου 1885: Η Ελλάδα επαναφέρει την αναγκαστική κυκλοφορία της δραχμής
- 1890: Το χρηματιστήριο εισέρχεται σε έναν πτωτικό κύκλο που διατηρείται μέχρι το 1909
- 10 Δεκεμβρίου 1890: Ο Χ. Τρικούπης από του βήματος της Βουλής είπε το «Δυστυχώς επτωχεύσαμεν»

- 1 Μαΐου 1894: Εορτάζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα η πρωτομαγιά. Μεταξύ των αιτημάτων συμπεριλαμβάνονται: Η καθιέρωση της Κυριακής ως αργίας, η θέσπιση του οχταώρου, η καθιέρωση συντάξεων για τα θύματα εργατικών ατυχημάτων κ.α.
- 26 Φεβρουαρίου 1898: Ψηφίζεται ο νόμος ΒΦΙΘ' που προβλέπει τη σταδιακή άρση της αναγκαστικής κυκλοφορίας
- 4 Μαΐου 1898: Επιβάλλεται στην Ελλάδα ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος
- 17 Ιουνίου 1899: Ψηφίζεται ο νόμος ΒΦΠΓ' που προβλέπει την ίδρυση της Σταφιδικής Τράπεζας
- 30 Σεπτεμβρίου 1899: Ίδρυση της Τράπεζας Κρήτης
- 22 Δεκεμβρίου 1899: Συγχώνευση της Τράπεζας Ηπειροθεσσαλίας και της ΕΤΕ
- 31 Δεκεμβρίου 1900: Ο κρατικός προϋπολογισμός για δεύτερη συνεχή χρονιά είναι πλεονασματικός
- Μάρτιος 1906: Οργανώνεται στη Μακεδονία οικονομικό μποϊκοτάζ ενάντια των Βουλγαρικών επιχειρήσεων
- 27 Οκτωβρίου 1906: Γενική απογραφή πληθυσμού. Τα αποτελέσματα δείχνουν πληθυσμό 2.691.952 άτομα ήτοι αύξηση κατά 198.146 σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή του 1896
- Οκτώβριος 1906: Ίδρύεται η Εμπορική Τράπεζα Ελλάδας
- 29 Ιανουαρίου 1907: Ίδρύεται ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών
- 31 Δεκεμβρίου 1908: Τα δημόσια οικονομικά εμφανίζουν έλλειμμα 9.800.000 δραχμών, για πρώτη φορά έπειτα από μια μακρά περίοδο ανάκαμψης
- 1909: Ίδρύεται στη Θεσσαλονίκη η σοσιαλιστική εργατική ένωση «Φεντερασιόν»
- 1909: Το χρηματιστήριο εισέρχεται σε μια ανοδική πορεία που διατηρείται μέχρι το 1929
- Οκτώβριος 1909: Επιτυγχάνεται η ισοτιμία ένα προς ένα δραχμής και γαλλικού φράγκου

- 24 Οκτωβρίου 1909: Η φορολόγηση των καθαρών κερδών επεκτείνεται και στις ελληνικές ΑΕ
- 31 Δεκεμβρίου 1909: Τα δημόσια οικονομικά εμφανίζουν και πάλι έλλειμμα αυτή τη φορά του ύψους των 14 εκατομμυρίων δραχμών
- 19 Μαρτίου 1910: Ψηφίζεται ο νόμος ΓΧΜΒ' (νόμος Βαλαωρίτη) που επιτρέπει την κυκλοφορία τραπεζογραμμάτων εφόσον υπάρχει κάλυμμα χρυσού ή συναλλάγματος μετατρέψιμου σε χρυσό
- 17 Σεπτεμβρίου 1912: Διακοπή της λειτουργίας του ΧΑΑ, λόγω της κήρυξης του Α' Βαλκανικού Πολέμου
- 16 Ιουλίου 1914: Διακοπή λειτουργίας του ΧΑΑ(μέχρι τις 28 Δεκεμβρίου) λόγω της κήρυξης του Α' Παγκοσμίου πολέμου
- Οκτώβριος 1916: Εισάγεται η δημοτική γλώσσα στη στοιχειώδη εκπαίδευση
- 1916: Ιδρύεται το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος(ΣΕΚΕ)
- 20 Νοεμβρίου 1917: Επιβάλλονται η αναγκαστική κυκλοφορία και συναλλαγματικοί περιορισμοί
- 21-28 Οκτωβρίου 1918: Ιδρυτικό συνέδριο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ)
- 1 Απριλίου 1919: Συγχώνευση της Τράπεζας Κρήτης με την ΕΤΕ
- 9 Νοεμβρίου 1919: Φορολογική μεταρρύθμιση που εισάγει τη φορολογία του προσωπικού εισοδήματος
- 25 Μαρτίου 1922: Διχοτόμηση χαρτονομίσματος, το μισό εξακολουθεί να κυκλοφορεί, ενώ το άλλο μισό ανταλλάσσεται με χρεόγραφα του ελληνικού δημοσίου
- Ιούνιος 1923: Επιβολή φορολογίας επί του κεφαλαίου
- 24 Ιανουαρίου 1924: Πολιτική και συναλλαγματική κρίση, δικτατορία Πάγκαλου
- 1927: Μεγάλη άνοδος των τιμών του ΧΑΑ με αθρόα εισαγωγή νέων εταιρειών. Συνολικά διαπραγματεύεται 84 επιχειρήσεις

- 27 Οκτωβρίου 1927: Η ΕΤΕ παραιτείται του εκδοτικού της δικαιώματος
- 14 Μαΐου 1928: Ιδρύεται η Τράπεζα της Ελλάδος(ΤτΕ) και ισχύει ο κανόνας συναλλάγματος χρυσού
- 29 Οκτωβρίου 1929: Χρηματιστηριακή κρίση στη Νέα Υόρκη
- 26 Απριλίου 1932: Η κυβέρνηση κηρύσσει προσωρινό χρεοστάσιο
- 28 Οκτωβρίου 1940: Διακοπή της λειτουργίας του ΧΑΑ λόγω της κήρυξης του ελληνοϊταλικού πολέμου
- Μάιος 1941: Έναρξη του καλπάζοντος πληθωρισμού που θα συνεχιστεί μέχρι το 1946
- 1-22 Ιουλίου 1944: Διάσκεψη του Bretton Woods, 44 έθνη μεταξύ των οποίων και η Ελλάς συμφωνούν στην ίδρυση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου(IMF) και της Παγκόσμιας Τράπεζας
- 11 Νοεμβρίου 1944: Η πρώτη νομισματική διαρρύθμιση
- 4 Ιουνίου 1945: Δεύτερη νομισματική διαρρύθμιση
- 24 Ιανουαρίου 1946: Η τρίτη νομισματική διαρρύθμιση
- 12 Μαρτίου 1947: Εξαγγέλλεται το δόγμα Τρούμαν
- Αύγουστος 1947: Εξαγγέλλεται το σχέδιο Μάρσαλ
- 17 Φεβρουαρίου 1952: Ένταξη της Ελλάδας στο NATO
- 7 Ιανουαρίου 1953: Συγχώνευση ΕΤΕ με την Τράπεζα Αθηνών
- 7 Απριλίου 1953: Μεγάλη υποτίμηση της δραχμής έναντι του δολαρίου και της λίρας
- 31 Οκτωβρίου 1953: Δημοσιεύεται ο νόμος περί επενδύσεων και προστασίας ξένου κεφαλαίου
- 1 Μαΐου 1954: Εισάγεται η νέα δραχμή, η οποία ισούται με 1000 παλαιές δραχμές
- 22 Οκτωβρίου 1960: Η Ελλάδα γιορτάζει την πρόσθεση του χιλιοστού πλοίου στο νηολόγιό της και καταλαμβάνει την ενδέκατη θέση διεθνώς

- 30 Οκτωβρίου 1960: Τίθεται σε λειτουργία η πρώτη μονάδα του υδροηλεκτρικού εργοστασίου του Ταυρωπού
- 7 Ιουλίου 1961: Υπογράφεται η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας-ΕΟΚ που προβλέπει την πλήρη ένταξη του 1984
- 30 Σεπτεμβρίου 1961: Ιδρύεται ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως (OECD)
- Σεπτέμβριος 1963: Ψηφίζεται ο νόμος για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση
- 9 Δεκεμβρίου 1963: Ιδρύεται η ΕΤΒΑ
- 12 Δεκεμβρίου 1969: Το Συμβούλιο της Ευρώπης αποπέμπει με ομόφωνη απόφαση, την Ελλάδα
- 3 Φεβρουαρίου 1970: Η ΕΟΚ διακόπτει τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Ελλάδας, έως ότου αποκατασταθεί η δημοκρατία στη χώρα
- 1972: Ο δείκτης τιμών του ΧΑΑ αυξάνει ραγδαία και επιταχύνει την ανοδική του τροχιά που εγκαινιάστηκε το 1966 και διήρκεσε μέχρι το 1973. Αξίζει να μνημονεύσουμε ότι το 1972 ο δείκτης ΧΑΑ αυξήθηκε περίπου κατά 206 τοις εκατό, η μέγιστη αύξηση που σημειώθηκε στο ΧΑΑ από το 1964 μέχρι και σήμερα
- 23 Δεκεμβρίου 1973: Τετραπλασιασμός της τιμής του πετρελαίου, ενώ ο πληθωρισμός στην Ελλάδα αγγίζει το 30 τοις εκατό
- 28 Ιανουαρίου 1976: Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση σύμφωνα με την οποία γίνεται υποχρεωτική η εννεαετής εκπαίδευση, καθιερώνεται η δημοτική και καταργείται η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο Γυμνάσιο
- 9 Φεβρουαρίου 1976: Το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΟΚ κάνει αποδεκτή την αίτηση της Ελλάδας για πλήρη ένταξη που είχε υποβληθεί στις 12-6-1974
- Ιανουάριος 1979: Δεύτερο πετρελαϊκό σοκ
- 28 Μαΐου 1979: Υπογράφεται η Συνθήκη Ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ

- 19 Οκτωβρίου 1980: Η Ελλάδα επανέρχεται στο στρατιωτικό σκέλος του NATO
- 31 Δεκεμβρίου 1980: Δημιουργία νέου γενικού δείκτη ΧΑΑ
- 1 Ιανουαρίου 1981: Επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ
- 3 Ιανουαρίου 1981: Πρώτη ημέρα εφαρμογής του πενθημέρου
- 1 Ιανουαρίου 1982: Καθιέρωση Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής (ΑΤΑ) στους μισθούς ανά τετράμηνο. Δίνονται γενναίες αυξήσεις μισθών που για τα κατώτατα μισθολογικά κλιμάκια φτάνουν μέχρι και 40 τοις εκατό
- 22 Μαΐου 1982: Η κυβέρνηση καταθέτει μνημόνιο στην ΕΟΚ και ζητά πρόσθετη προστασία για σειρά ελληνικών προϊόντων
- Ιανουάριος 1983: Εισάγεται το σταθεροποιητικό πρόγραμμα που προβλέπει υποτίμηση της δραχμής κατά 15 περίπου τοις εκατό και πάγωμα χορήγησης της ΑΤΑ για οχτώ μήνες
- 1 Ιουνίου 1983: Η Ελλάδα αναλαμβάνει (για πρώτη φορά) την εξάμηνη προεδρία της ΕΟΚ
- 7 Οκτωβρίου 1985: Εξαγγέλλονται μέτρα λιτότητας που μεταξύ άλλων συμπεριλαμβάνουν: Υποτίμηση της δραχμής κατά 15 τοις εκατό, αύξηση φορολογίας, περικοπή δημοσίων δαπανών και απαγόρευση (δια νόμου) των αυξήσεων στους μισθούς έως τις 31-12-1987
- 19 Οκτωβρίου 1987: Μεγάλη πτώση του δείκτη τιμών του ΧΑΑ ακολουθώντας την διεθνή χρηματιστηριακή κρίση. Ωστόσο το ίδιο έτος ο δείκτης τιμών συνολικά σημείωσε άνοδο της τάξης του 162 τοις εκατό
- 1989: Απελευθέρωση των επιτοκίων στις αποταμιεύσεις αν και διατηρήθηκε το κατώτατο επιτόκιο που το αποφάσιζε η ΚτΕ για να καταργηθεί και αυτό μετά από τέσσερα χρόνια
- 8 Μαρτίου 1992: Πώληση της ΑΓΕΤ σε ιταλική κοινοπραξία
- 20 Μαρτίου 1992: Εξαγγέλλεται μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος

- 31 Ιουλίου 1992: Η ελληνική Βουλή επικυρώνει τη συνθήκη του Μάαστριχτ
- 1 Ιανουαρίου 1993: Η ΕΟΚ μετονομάζεται σε Ευρωπαϊκή Ένωση
- 1997: Έναρξη της ανοδικής φάσης της χρηματιστηριακής αγοράς
- 17 Σεπτεμβρίου 1999: Ο Γενικός δείκτης τιμών του ΧΑΑ φτάνει το ανώτατο ιστορικό του επίπεδο των 6.355 μονάδες (το ίδιο ισχύει και με τις συναλλαγές που φτάνουν σε ύψη ρεκόρ) για να καταρρεύσει τους επόμενους μήνες
- Ιανουάριος 2000: Καθορίζεται η ισοτιμία 340,75 δρχ. /ευρώ
- 16-19 Ιουνίου 2000: Στη Σύνοδο Κορυφής της Πορτογαλίας λαμβάνεται η απόφαση της πλήρους ένταξης της Ελλάδας στην οικονομία της Ζώνης του ευρώ. Επιβεβαιώνεται η αμετάκλητη τιμή μετατροπής της δραχμής έναντι του ευρώ
- 1 Ιανουαρίου 2001: Το ευρώ αντικαθιστά τη δραχμή
- Ιανουάριος 2002: Στις 12 χώρες της Ζώνης του ευρώ εισάγονται ταυτόχρονα στην κυκλοφορία τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα ευρώ. Αρχίζει η απόσυρση των τραπεζογραμματίων και κερμάτων δραχμών με καταληκτική ημερομηνία για τη δραχμή την 28^η Φεβρουαρίου
- Αύγουστος 2007: Ο μήνας έναρξης της κρίσης
- Οκτώβριος-Νοέμβριος 2008: Μεγάλη πτώση στα χρηματιστήρια, όλοι πλέον μιλούν για παγκόσμια ύφεση που συγκρίνεται με αυτήν της δεκαετίας του 1930
- Απρίλιος 2009: Ένταξη της Ελλάδας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Απασχόληση

Διάρθρωση της απασχόλησης κατά τομέα

Τομέας	Αριθμός απασχολουμένων	Ποσοστό στο σύνολο της απασχόλησης
Πρωτογενής τομέας	0,7 εκ.	17%
Δευτερογενής τομέας	1,0	24%
Τριτογενής τομέας	2,4	59%
Σύνολο απασχολουμένων	4,1	100

Πίνακας 1: Απασχόληση κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ, Greece in Figures, 2005)

Διάρθρωση της απασχόλησης κατά «θέση» στην επιχείρηση

	1992	2002
Μισθωτοί	52,6	60,2
Αυτό-απασχολούμενοι που απασχολούν και άλλους στις επιχειρήσεις τους	7,0	7,6
Αυτό-απασχολούμενοι χωρίς άλλο προσωπικό	28,4	24,4
Βοηθοί σε οικογενειακές επιχειρήσεις	12	7,8
	100	100

Πίνακας 2 : Μισθωτοί και αυτό-απασχολούμενοι στην ελληνική οικονομία, 2002

(Πηγή: Chletsos, 2003, Discussion paper no7)

Απασχόληση και επίπεδο εκπαίδευσης

Απασχολούμενοι με σπουδές στην:	1992 % επί του συνόλου των απασχολουμένων	2002 % επί του συνόλου των απασχολουμένων
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	58,3	41,7
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	23,9	30,4
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	17,8	28,0

Πίνακας: 5 Απασχολούμενοι κατά βαθμίδα εκπαίδευσης στην Ελλάδα 1992 και 2002

(Πηγή: Chletsos, 2003, Discussion paper no7)

Επενδύσεις

Η λίστα, με τις πιο επικίνδυνες χώρες για επενδύσεις, είναι η παρακάτω:

1. Ελλάδα (56 πόντους)
2. Πορτογαλία (54,5 πόντους)
3. Ισλανδία (53,8 πόντους)
4. Ιρλανδία (49,6 πόντους)
5. Ουγγαρία (45,6 πόντους)
6. Ισπανία (43,8 πόντους)
7. Ιταλία (41,6 πόντους)
8. Λεττονία (41,1 πόντους)
9. Αίγυπτος (40 πόντους)
10. Ρουμανία (39,1 πόντους)
11. Πολωνία (39 πόντους)

12. Ουκρανία (38,9 πόντους)
13. Λιθουανία (37,5 πόντους)
14. Ινδία (37,1 πόντους)
15. Τουρκία (36,7 πόντους)
16. Βουλγαρία (35,6 πόντους)
17. ΗΠΑ (34,9 πόντους)
18. Ν. Αφρική (33,1 πόντους)
19. Νέα Ζηλανδία (32,6 πόντους)
20. Βραζιλία (31,9 πόντους)
21. Βρετανία (31,6 πόντους)
22. Τσεχία (31,6 πόντους)
23. Κολομβία (30,9 πόντους)
24. Ινδονησία (29,8 πόντους)
25. Αργεντινή (29,7 πόντους)

(Πηγή: Ημερησία)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

1. Αγριαντώνη Χρ., Μπούρνοβα Ευ., Παπαθανασόπουλος Κ., Προγουλάκης Γ., Ρήγιнос Μ., Χαρλαύτη Τζ., Χατζηιωσήφ Χρ, Διεύθυνση: Κρεμμυδάς Βασίλης (1999), Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία(18ος-20ος αιώνας, Τυπωθήτω-Δάρδανος Γιώργος, Αθήνα
2. Βαρβαρέσος Στέλιος (2000), Τουρισμός, Οικονομικές προσεγγίσεις, Εκδόσεις Προπομπός, Β' έκδοση, Αθήνα

3. Βενιζέλος Ευάγγελος (2000), Η Ελληνική Οικονομία μετά την ένταξη στην ΟΝΕ, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
4. Γαλάνη-Μουτάφη Βασιλική (2002), Έρευνες για τον τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο, Μια ανθρωπολογική προσέγγιση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα
5. Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ, Μπένου Θ, Τσεκούρα Γ, Χατζηπροκοπίου Μ, Χρήστου Γ. (2002), Εισαγωγή στην πολιτική οικονομία, Εκδόσεις Γ. Μπένου, Αθήνα
6. Δρακάτος Κωνσταντίνος Γ. (1988), Η Ελληνική Οικονομία σε κρίση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
7. Ζαχαριάδη-Σούρα Δημ. (1993), Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Εκδόσεις Σταμούλης Α., Αθήνα-Πειραιάς
8. Κατσανέβας Θόδωρος (1988), Ειδικά θέματα της Ελληνικής Οικονομίας, Εκδόσεις Α. Σταμούλη, Πειραιάς
9. Κατσέλη Λούκα Τ., Μαγουλα Χαρά Μ. (2003), Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία, Τυπωθήτω-Δάρδανος Γιώργος, Β' έκδοση, Αθήνα
10. Κολλιντζάς Τρύφων και Μπήτρος Γεώργιος Κ. (1992), Αναζητώντας την ελπίδα για την Ελληνική Οικονομία, Ινστιτούτο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής
11. Κορρές Γεώργιος Μ. (1998), Ελληνική Οικονομία, Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση των βασικών Μεγεθών, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα
12. Μαργαρίτης Γεώργιος, Αζέλης Αγαθοκλής, Ανδριώτης Νικόλαος, Αετοράκης Θεοχάρης, Φωτιάδης Κωνσταντίνος, Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο κατά τη συγγραφή: Περάκης Ιωσήφ, Κριτική επιτροπή: (για τα τέσσερα πρώτα κεφάλαια) Αερτιλής Γεώργιος, Βώρος Φανούριος, Χόρτης Άγγελος, Σμπιλήρης Γεώργιος, Φιλολογική επιμέλεια: Δάλκος Γεώργιος, Κιρκίνη Αναστασία, Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, ΟΕΔΒ, Αθήνα
13. Μαρκεζίνης Βασίλειος (2011), Η Ελλάδα των κρίσεων, Ένα προσωπικό δοκίμιο, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα
14. Μαρκεζίνης Βασίλειος (2010), Μια νέα εξωτερική πολιτική για την Ελλάδα, Εκδόσεις Λιβάνης-Νέα Σύνορα, Αθήνα
15. Μούσης Νίκος (2005), Ευρωπαϊκή Ένωση, δίκαιο, οικονομία, πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, 11^η Αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα

16. Ροκοφύλλος Χρήστος (2000), Η Ελλάδα απέναντι στις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
17. Σκουλάτου Β., Δημακοπούλου Ν, Κόνδη Σ., Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, ΟΕΔΒ, Αθήνα
18. Σκούτελης Γεώργιος Δ. (1996), Ανεργία: Αίτια και Λύσεις, Financial Forum, Αθήνα
19. Τσουλφίδης Λευτέρης (2009), Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Δεύτερη έκδοση, Θεσσαλονίκη
20. Χρησιτίδης Ιωάννης (2006), Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις, Εκδόσεις ΔΚ, Πάτρα

Ξένη

1. North Douglass, Μετάφραση: Ακριβή Αλεξιάδη(2000), Δομή και Μεταβολές στην Οικονομική Ιστορία, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
2. Soros George, μετάφραση: Αριάδνη Αλαβάνου (1999), Η κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού, η ανοιχτή κοινωνία σε κίνδυνο, «Νέα Σύνορα»-Α.Α Λιβάνη, Αθήνα
3. Soros George (2008), Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα
4. Harrison, Bennett, Μετάφραση: Βεργόπουλος, Λαζαρίδης, Μιχαλούδη , Πελαγίδης (1994), Η νέα παγκόσμια οικονομία, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.

Διαδίκτυο

1. <http://www.guywagnerblog.com/eng/entry/chronicling-a-greek-tragedy>
2. http://www.nytimes.com/2011/07/20/opinion/20friedman.html?_r=2&src=recg
3. <http://wallstreetpit.com/74790-greece-economic-situation-a-sign-of-things-to-come>
4. http://www.lemonde.fr/economie/article/2011/06/16/malgre-la-crise-la-chine-va-continuer-a-investir-dans-la-dette-europeenne_1536746_3234.html
5. <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=76304&catID=2>
6. <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=76091&catID=2>
7. http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_columns_1_24/10/2010_419995

8. <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=413903>
9. http://www.epistimonikomarketing.gr/article_show.php?article_id=3669
10. <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=75933&catID=2>
11. <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=413854&h1=true>
12. http://www.fpress.gr/web/guest/apopseis?p_p_id=bs_news&p_p_action=0&bs_news_struts_action=%2Fext%2Fnews%2Fload&bs_news_mainid=1503&bs_news_loadaction=view&bs_news_redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fapopseis
13. <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=413878&h1=true>
14. http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_politics_1_19/06/2011_446367
15. <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=413977>
16. <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=76147&catID=2>
17. <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=413873&h1=true>
18. <http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/27140.html>
19. http://www.dete.gr/news.php?article_id=68043
20. <http://www.capital.gr/News.asp?id=1329876>
21. <http://www.capital.gr/news.asp?id=1359222>
22. <http://www.stamoulis.gr/ViewShopArticle.aspx?ArticleId=8186>
23. <http://www.protothema.gr/economy/article/?aid=172414>
24. <http://www.stamoulis.gr/ViewShopArticle.aspx?ArticleId=8107>
25. http://www.dete.gr/news.php?article_id=71606
26. <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=12336&subid=2&pubid=112788501>
27. <http://government.gov.gr/2011/10/09/21080/>
28. http://www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=101058&catid=13
29. http://www.dete.gr/news.php?article_id=79258
30. <http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4668812>
31. <http://www.imf.org/external/lang/Greek/np/exr/facts/howlendg.htm>
32. http://www.dete.gr/news.php?article_id=66899
33. http://www.dete.gr/news.php?article_id=71632
34. <http://www.capital.gr/News.asp?id=1393761>
35. <http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=43547>
36. <http://www.capital.gr/News.asp?id=1328060>
37. <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63594306>
38. <http://www.capital.gr/Articles.asp?id=719254&ppg=2>

39. http://www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=104186&catid=11
40. <http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/23139.html>
41. http://www.dete.gr/news.php?article_id=70025
42. http://www.capitalinvest.gr/info.php?product_id=162
43. <http://nee.gr/default.asp?t=GreekShipping>
44. <http://www.scribd.com/doc/33548623/Παρουσίαση-και-μελέτη-μακροοικονομικών-μεγεθών-κρατών-της-Ε-Ε-ΗΠΑ-και-Ιαπωνίας>
45. http://vulpinews.blogspot.com/2012/02/3-2011_06.html
46. <http://antikleidi.wordpress.com/2011/11/17/what-can-learn-from-the-icelandic-default-model/>
47. <http://translate.google.gr/translate?hl=el&langpair=en|el&u=http://theconversation.edu.au/dont-blame-the-eurozone-for-italys-homegrown-debt-crisis-4104>
48. <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=12336&subid=2&pubid=112788501>
49. http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/KORRES_G_TSOBANOGLOU_G_KOKKINOY_E_29.pdf

Περιοδικά - Εφημερίδες

1. **Τουρισμός και ελληνική οικονομία:** Περιοδικό Οικονομική Βιομηχανική Επιθεώρηση, Μάρτιος 2000 και 18/10/2010 Απόσπασμα από την ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Γεώργιου Α. Προβόπουλου με θέμα: «Τουρισμός και ελληνική οικονομία» στο 9ο Συνέδριο του ΣΕΤΕ.
2. **Ναυτιλία και εμπόριο :** Οικονομική Βιομηχανική Επιθεώρηση, Ιούνιος 2000 (Αφιέρωμα στην ελληνική ναυτιλία)
3. **Κοινωνική Πρόνοια και Περίθαλψη στην Ελλάδα:** Από την εμπειρογνωμοσύνη με θέμα :Σύστημα Διαχείρισης, Παρακολούθησης, Αξιολόγησης και Ελέγχου των δράσεων του Μέτρου 3.2 του Επιχειρησιακού Προγράμματος: «Υγεία – Πρόνοια 2000-2006» , Αθήνα 2002
4. **Δομή και λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού κλάδου:** Ελληνική Ένωση Τραπεζών (Ιούνιος 2011), «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2010», Αθήνα
5. **Πηγή: Εφημερίδα το «ΒΗΜΑ»,** 16-1-2012 Πρόταση για την έξοδο από την οικονομική κρίση
6. **Εφημερίδα «Πρώτο Θέμα»,** Business Stories (Ειδική Έκδοση), 29 Μαΐου 2011, 50 Ιδέες για να βγει η Ελλάδα από την κρίση